

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ГЛУХІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ОЛЕКСАНДРА ДОВЖЕНКА
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПЕДАГОГІКИ І ПСИХОЛОГІЇ

**ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ,
ПЕДАГОГІЧНИХ ТА НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ**

**«НАУКОВА КОЛЕКЦІЯ НАВЧАЛЬНО-НАУКОВОГО
ІНСТИТУТУ ГЛУХІВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО
ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ ОЛЕКСАНДРА ДОВЖЕНКА»**

(за матеріалами *III Всеукраїнської науково-практичної конференції*
**«Початкова освіта в парадигмі
Нової української школи: виклики часу»**)

ВИПУСК 3

Частина 3 (науково-педагогічні працівники ЗВО та ЗФПО)

Глухів 2025

УДК 373.3:001.891(082)

Н 34

Рекомендовано рішенням Вченої ради Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка (протокол № 12 від 28.05.2025 року).

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Головний редактор:

Шерудило Андрій Васильович, кандидат педагогічних наук, доцент, директор Навчально-наукового інституту педагогіки і психології.

Відповідальний секретар:

Вишник Ольга Олександрівна, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри теорії і методики початкової освіти.

Члени редакційної колегії:

Бірюк Людмила Яківна, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри педагогіки і психології початкової освіти,

Біліченко Павло Геннадійович, кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри педагогіки, психології, соціальної роботи та менеджменту.

Зенченко Тетяна Федорівна, кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри теорії і методики початкової освіти,

Пінчук Ірина Олександрівна, доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри педагогіки і психології початкової освіти,

Собко Валентина Олексіївна, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри теорії і методики початкової освіти,

Кухарчук Ірина Олексіївна, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри теорії і методики початкової освіти,

Наукова колекція Навчально-наукового інституту Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка: збірник наукових праць здобувачів вищої освіти та науково-педагогічних працівників (за матеріалами *III Всеукраїнської науково-практичної конференції «Початкова освіта в парадигмі Нової української школи: виклики часу»*, м. Глухів, 15 травня 2025 року). Випуск 3. Част. 1-3. Глухів, 2025. Ч. 3, 158 с.

До збірника ввійшли матеріали і тези доповідей, подані учасниками *III Всеукраїнської науково-практичної конференції «Початкова освіта в парадигмі Нової української школи: виклики часу»*, (15 травня 2025 року, Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка).

Тексти публікуються в авторській редакції. За науковий зміст і якість поданих матеріалів відповідають автори, а також (для студентів і аспірантів) наукові керівники.

УДК 373.3:001.891(082)

© Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка
© Автори

ЗМІСТ
ЧАСТИНА 3

Алексєєва Тетяна Миколаївна	<i>Презентації як засіб навчання молодших школярів</i>	5
Аторіна Вікторія Миколаївна	<i>Особливості викладання освітнього компонента «Образотворче мистецтво з методикою навчання» майбутнім учителям початкових класів закладів загальної середньої освіти з використанням мультимедійних технологій</i>	10
Вашуленко Микола Самійлович	<i>Особливості формування аудіативних умінь у різні періоди навчання грамоти</i>	15
Вишник Ольга Олександрівна	<i>Розвиток критичного мислення в здобувачів початкової освіти в умовах медіанасиченого середовища</i>	19
Вілкова Оксана Григорівна	<i>Ефективна система домашніх завдань з української мови: компетентнісний вимір</i>	22
Грона Наталія Вікторівна	<i>Підготовка майбутнього вчителя початкової школи: мовно-літературний контекст</i>	28
Дерюгіна Людмила Миколаївна	<i>Використання технології розвитку критичного мислення здобувачів освіти на заняттях української мови</i>	32
Димовська Анна Костянтинівна	<i>Специфіка формування інтерперсональної компетентності майбутніх учителів початкових класів НУШ у педагогічному коледжі</i>	37
Долматова Марина Петрівна	<i>Комунікативний підхід у навчанні іноземної мови молодших школярів</i>	40
Загоруйко Наталія Михайлівна, Ткачук Дар'я Олегівна Зенченко Тетяна Федорівна	<i>Переваги інтегрованого навчання у початковій школі</i>	45
Карповець Христина Миколаївна	<i>Важливість оновлення змісту підручників для початкових класів у контексті Нової української школи</i>	51
Кашуба Ольга Валеріївна	<i>Риторичний образ педагога в умовах дистанційного навчання</i>	55
Коренева Інна Миколаївна	<i>Сучасні підходи до навчання дітей із дислексією в початковій школі</i>	60
Кузнецова Галина Петрівна	<i>Віртуальні лабораторії у навчанні природничих наук: можливості для початкової школи</i>	64
Кухарчук Ірина Олексіївна	<i>Ресурсний та дидактичний потенціал навчального посібника «Фоностилістика і фоносемантика у фаховій підготовці вчителів української словесності» в умовах НУШ</i>	71
Кухарчук Ірина Олексіївна	<i>Формування лінгвістичної</i>	77

Листопад Наталія Петрівна	<i>креативності в здобувачів освіти Дидактичні умови ефективної організації обчислювальної діяльності учнів початкової школи</i>	82
Литвинов Андрій Сергійович	<i>Провайдинг інновацій в початковій освіті</i>	85
Лупінович Світлана Миколаївна, Лапшина Ірина Сергіївна	<i>Переваги і ризики використання штучного інтелекту в процесі підготовки майбутніх учителів початкової школи</i>	91
Луценко Олена Іванівна	<i>Інтеграція багатоступеневої природничої підготовки у систему неперервної освіти: теоретичні та методичні аспекти</i>	95
Любченко Інна Іванівна	<i>Формування цифрової грамотності учнів засобами інноваційних технологій</i>	101
Недзведовська Ольга Євгеніївна	<i>Психологічні чинники формування безпечного освітнього середовища</i>	105
Непомняща Галина Іванівна, Білевщук Наталія Миколаївна	<i>Використання сучасних засобів навчання математики в умовах Нової української школи на засадах компетентнісного підходу</i>	109
Подуфалова Катерина Юріївна	<i>Практичні аспекти підготовки майбутнього вчителя до роботи в інклюзивних класах</i>	114
Сеньовська Надія Леонідівна, Скуратко Тетяна Миколаївна Серих Лариса Володимирівна	<i>Бінарна лекція як форма навчання у закладі вищої педагогічної освіти</i>	119
	<i>Формування наскрізних умінь учнів у контексті реалізації концепції Нової української школи</i>	123
Собко Валентина Олексіївна	<i>Дослідницька діяльність молодших школярів у системі опанування лінгвістичних знань: практичні аспекти</i>	128
Суржук Тетяна Борисівна, Бісовецька Людмила Андріївна	<i>Формування в учнів початкових класів уміння діяти словом на текстах скоромовок</i>	133
Тюльпа Тетяна Миколаївна	<i>Формування соціальної компетентності дітей молодшого шкільного віку</i>	138
Цінько Світлана Василівна	<i>Роль освітнього середовища у формуванні ключових компетентностей учнів Нової української школи</i>	144
Чурочкіна Яна Миколаївна	<i>Розвиток музично-педагогічної творчості педагога як складник професійної майстерності у початковій освіті</i>	151
Шакотько Віктор Васильович	<i>Штучний інтелект в підготовці майбутнього вчителя</i>	154

ПРЕЗЕНТАЦІЇ ЯК ЗАСІБ НАВЧАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Алексєєва Тетяна Миколаївна,
кандидат географічних наук, доцент,
доцент кафедри фізичного виховання і
здоров'я людини Комунального закладу
вищої освіти «Кременчуцька
гуманітарно-технологічна академія»
Полтавської обласної ради

Ключові слова: презентація AhaSlides, онлайн-навчання, початкова школа, вікторини, активні методи роботи.

Під час повномасштабної війни змішаний формат навчання є умовою здійснення безперервного освітнього процесу. Для досягнення найкращої ефективності навчання має бути наочним, що пояснюється конкретно-образним характером мислення молодших школярів. За кожним поняттям молодші школярі розуміють тільки даний предмет, що розглядається, а не групу предметів, як дорослі люди. Тому дуже важливо вивчення нового матеріалу учнями початкової школи супроводжувати показом зображень предметів, явищ. Демонстрації зображень роблять новий матеріал не тільки зрозумілим, а й більш цікавим, що позитивно впливає на результат. Віковою особливістю учнів початкової школи є недосконалі механізми регуляції уваги і зосередженості. Одним з шляхів концентрації уваги молодших учнів є застосування різноманітних форм роботи, що запобігатиме розвитку передчасного стомлення. Тому для освітян важливим є пошук нових форм і засобів роботи, що зробить освітній процес в онлайн-режимі цікавим, різноманітним і більш жвавим.

Раніше вже вивчалось застосування інформаційно-комунікаційних технологій під час роботи з молодшими школярами. Так, Романова А. С., Паламар С. П. вивчали їх застосування під час уроків літературного

читання [1]. Методичні аспекти використання презентацій у навчанні молодших школярів висвітлено у наукових роботах Лютенко М. Г. [2]. Незважаючи на здобутки в даній галузі існує необхідність пошуку нових засобів роботи, які б поєднували демонстраційний матеріал з активними формами роботи на уроці. Такі можливості надає вчителю програмне забезпечення AhaSlides.

Метою роботи є вивчення програмного забезпечення AhaSlides як засобу для навчання молодших школярів для підвищення його ефективності. Завданнями роботи. Розгляд особливостей програми AhaSlides. Аналіз її переваг і недоліків у роботі з молодшими школярами. Висвітлення режимів роботи AhaSlides і їх застосування у початковій школі. Вивчення змісту роботи вчителя і учнів під час підготовки і проведення вікторин.

Наукова новизна роботи полягає у тому, що дістало подальшого розвитку вивчення впровадження програмного забезпечення AhaSlides у освітній процес у початковій школі для його поліпшення.

AhaSlides – програмне забезпечення, яке дає більше можливостей, ніж звичайна презентація, яка тільки демонструє зображення. Його перевагами є такі.

1. Можливості для створення вікторин, різноманітних завдань у тестовій формі. Швидке оцінювання роботи учнів на уроці. Це дуже важливо для початкової школи, оскільки дана платформа дозволяє долучити до роботи весь клас. Це означає, що учні (особливо першого класу), які не можуть довго концентрувати свою увагу, під час будь-яких затримок з технічних причин не будуть відволікатися.

2. Великий набір шаблонів завдань, ілюстрацій тощо, що має виключно важливе значення для початкової школи, оскільки навчання має бути різноманітним, цікавим і наочним.

3. Легкість у використанні. Для початку роботи вчителю треба зареєструватися на платформі і надіслати посилання своїм учням.

4. Наявність шаблонів для голосування.

Серед недоліків AhaSlides треба назвати наявність платних функцій і обмеженість тем для оформлення слайдів. Незважаючи на легкість у використанні можуть виникати технічні складнощі, особливо у учнів перших-других класів, поки вони звикнуть працювати з даним програмним забезпеченням.

AhaSlides працює у трьох режимах: вікторина, опитування і презентація. Завдання для вікторини полягають у виборі правильної відповіді, об'єднанні слів, встановленні послідовності, поділі на категорії. Учні третіх-четвертих класів можуть виконувати завдання на вибір слів. У перших-других класах більш ефективним є застосування зображень. Ігрова форма проведення вікторини підвищує мотивацію учнів, що є важливим, оскільки відношення школяра до навчання, інтерес до нього закладаються на його початку. Для урізноманітнення роботи і підвищення інтересу учнів до теми уроку можна проводити вікторину у формі «колесо, що обертається».

Проведення вікторини у AhaSlides поділяється на три етапи. Під час першого підготовчого етапу вчитель мотивує учнів, звертає їх увагу на нові знання, навички, що будуть сформовані. Педагог має доступно пояснити мету і завдання проведення вікторини, яким чином до неї готуватися. Окрім того вчителю треба скласти тести відповідно усіх існуючих вимог до подібного роду завдань, естетично їх оформити. Для учнів перших-других класів треба створювати слайди, де б було небагато тексту, а більше ілюстрацій. Для третіх-четвертих класів кількість тексту може бути більша, але не перевищувати той обсяг, який школяр даного віку може сприйняти і осмислити. Другий основний етап починається з пояснень вчителя щодо правил проведення вікторини. Учні першого-

другого класів для таких пояснень треба відвести більше часу, можливо продемонструвати відео або звернутися до батьків з проханням допомогти на початку роботи з таким програмним забезпеченням. Після засвоєння правил школярі починають виконувати завдання, вчитель в цей момент здійснює контроль за роботою класу. На заключному етапі вікторини вчитель має підвести підсумки, в доступній для учнів формі продемонструвати рейтинг, оцінити роботу учнів. Дітям буде цікаво подивитися на загальний рейтинг, порівняти результати своєї роботи з результатами своїх однокласників. Під час обговорення результатів треба звернути увагу на помилки і разом з дітьми виправити їх, а пізніше повернутися до цих питань, дати необхідні пояснення і повторити матеріал, що виявився недостатньо засвоєним. Після проведення вікторини педагог повинен провести самоаналіз і виявити моменти, які потребують удосконалення. Діти на даному етапі усвідомлюють результати вікторини, осмислюють свої можливості щодо покращання результатів.

Багато можливостей для створення вікторин включає в себе інтегральний курс «Я досліджую світ». Наприклад такі теми, як «Властивості води», «Тіло людини та його функції» подобаються дітям, а застосування ігрових форм роботи, змагальний дух під час вікторини підвищують інтерес до предмета формують і бажання його вивчати.

Режим «опитування» можна застосовувати у початковій школі і у дистанційному форматі, і у режимі оффлайн. Його використання дозволяє школярам не тільки обирати певну відповідь, а й запропонувати власний варіант, що навчає дітей правильно формулювати власну думку, міркувати, критично мислити. Наприклад, учням четвертих класів можна запропонувати відповісти на питання «Як ти оцінюєш матеріал уроку?» (цікавий, корисний, важкий, нудний), «Як ти оцінюєш власну роботу на

уроці?» (відмінно, добре, не дуже добре). Для вчителя результати такого опитування є корисними і мають бути враховані у перспективі.

Режим «презентація» робить можливою не тільки демонстрацію, а й поєднує візуалізацію з вікториною і оцінюванням роботи учнів. Застосування AhaSlides дозволяє зробити це швидко і організовано.

Таким чином, презентація AhaSlides є зручним інструментом навчання молодших школярів, який урізноманітнює освітній процес, сприяє активізації роботи учнів під час уроків, кращому засвоєнню нових знань.

Список використаних джерел

1. Романова А. С., Паламар С. П. Використання інформаційно-комунікаційних технологій на уроках літературного читання. *Молодий вчений. Педагогічні науки*. № 7 (119). 2023. С. 42-47.

2. Лютенко М. Г. Практичне використання мультимедійних технологій у початковій школі. Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського. *Педагогіка*. № 4 (123). 2018. С. 41-46.

ОСОБЛИВОСТІ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНЬОГО КОМПОНЕНТУ «ОБРАЗОТВОРЧЕ МИСТЕЦТВО З МЕТОДИКОЮ НАВЧАННЯ» МАЙБУТНІМ УЧИТЕЛЯМ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ З ВИКОРИСТАННЯМ МУЛЬТИМЕДІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Аторіна Вікторія Миколаївна,
доктор філософії, старший викладач
кафедри дошкільної педагогіки і
психології Глухівського національного
педагогічного університету
імені Олександра Довженка

***Ключові слова:** мультимедійні технології, майбутні вчителі початкових класів закладів загальної середньої освіти, освітній компонент, освітній процес.*

Однією з актуальних проблем початкової освіти є підготовка компетентного вчителя. Важливою складовою професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів закладів загальної середньої освіти є опанування освітнього компонента «Образотворче мистецтво з методикою навчання», що входить до навчального плану підготовки бакалаврів за спеціальністю *А3 Початкова освіта* Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка. Вивчення цієї дисципліни, поряд з іншими фаховими, спрямоване на всебічний розвиток професійних компетентностей майбутніх педагогів. Зокрема, йдеться про формування в них здатності творчо організовувати освітній процес, розвивати естетичний смак учнів, впроваджувати

ефективні методики навчання образотворчого мистецтва та інтегрувати знання з мистецької галузі в інші освітні напрями.

Метою викладання дисципліни є формування у здобувачів освіти ціннісного ставлення до мистецтва з врахуванням сучасних та наукових концепцій мистецької освіти у контексті НУШ; забезпечення художньо-естетичного розвитку особистості засобами мистецтва; розвиток вміння аналізувати твори мистецтва; формування в майбутніх вчителів початкової школи культурологічної, мистецької та інших компетентностей.

Зміст дисципліни передбачає проведення лекційних і практичних занять та організацію самостійної роботи студентів. Самостійна робота здобувачів освіти спрямована на поглиблене вивчення програмового матеріалу.

Ефективним засобом підвищення освітнього процесу в процесі викладання освітнього компоненту «Образотворче мистецтво з методикою навчання» є застосування мультимедійних технологій.

Науковці О. Антонова, О. Дубасенюк [2] указують на такі переваги у використанні мультимедійного забезпечення під час викладання педагогічних дисциплін: забезпечення наочності, яка сприяє комплексному сприйняттю і кращому запам'ятовуванню матеріалу; програвання аудіофайлів; швидкість і зручність відтворення фотографій, графіків, текстового матеріалу; можливість показати структуру заняття; здатність швидко опанувати технологію підготовки і використання презентацій уже під час практичних занять.

Мультимедіа – це сучасна інформаційна технологія, що об'єднує за допомогою комп'ютерних засобів графічне та відеозображення, звук та інші спеціальні ефекти [3]. Застосування мультимедійних технологій дозволяє змінити способи передавання навчального матеріалу за допомогою спеціально розроблених мультимедійних засобів, які більшість вчених поділяють на такі:

- візуальні (зорові);
- аудіальні (слухові);
- аудіовізуальні (зорово-слухові).

Для організації вивчення теоретичного матеріалу на заняттях з освітнього компоненту «Образотворче мистецтво з методикою навчання» ми використовували такі види мультимедійних курсів: мультимедійна лекція, традиційні аналогові навчальні видання: електронні тексти лекцій, опорні конспекти, методичні посібники для вивчення теоретичного матеріалу тощо.

До всіх лекційних занять було підготовлено мультимедійні презентації, створені із застосуванням програми PowerPoint, які забезпечували структуровану й наочну подачу навчального матеріалу. У змісті презентацій були висвітлені ключові питання теми відповідно до плану заняття, наведено перелік рекомендованих джерел та літератури для самостійного опрацювання, сформульовано основні тези лекції та визначення базових понять. Окрім цього, до кожної теми було включено проблемні запитання, що стимулювали аналітичне мислення студентів та сприяли організації активного обговорення під час лекцій. Такий підхід забезпечував не лише підвищення інформативності освітнього процесу, а й активізував пізнавальну діяльність здобувачів освіти, створюючи передумови для формування їхньої самостійності та критичного ставлення до навчального матеріалу.

Наведемо алгоритм проведення лекційних занять з навчальної дисципліни «Образотворче мистецтво з методикою навчання».

План

1. Привітання зі студентами.
2. Спонування їх до критичного й вдумливого сприймання інформації.
3. Спонування до аналізу репрезентованої інформації.

4. Засвоєння інформації відповідно до рівня розвитку професійної компетентності кожного здобувача освіти.

У процесі проведення лекційних занять майбутнім бакалаврам систематично пропонувалися запитання, спрямовані на стимулювання розвитку їхніх розумових процесів, формування готовності до сприйняття нового матеріалу, активізацію мислення та виховання пізнавального інтересу до змісту навчальної дисципліни. Такий підхід сприяв створенню атмосфери активного сприйняття й осмислення навчальної інформації. Подача значного обсягу навчального матеріалу здійснювалася у структуровано-логічній формі із використанням мультимедійних засобів, що забезпечувало доступність та ефективність його засвоєння. Структура лекцій відповідала традиційній моделі і включала вступну частину, в якій визначалися мета й актуальність теми, основну – з викладом теоретичного й практичного матеріалу, а також підсумок заняття – де підбивалися підсумки, формулювалися висновки та окреслювалися напрями подальшої роботи здобувачів освіти. Комплексне поєднання таких елементів дозволяло не лише інформувати студентів, а й формувати в них системне бачення предмета й закладати основи для подальшої самостійної діяльності.

У процесі викладання лекцій з тем «Зміст і методика формування знань, умінь та уявлень учнів 1-4 класів у галузі образотворчого мистецтва з навчальних проблем «композиція», «форма»», «Зміст і методика формування знань, умінь та уявлень учнів 1-4 класів у галузі образотворчого мистецтва з навчальних проблем «колір», «Зміст і методика формування знань, умінь та уявлень учнів 1-4 класів у галузі образотворчого мистецтва з навчальних проблем «об'єм» і «простір»» демонстрували фрагменти відеозаписів різних форм роботи з учнями з метою ознайомлення здобувачів освіти з основними навчальними проблемами. Репрезентуючи матеріал лекції з теми «Урок образотворчого

мистецтва у початкових класах», студентам пропонували для перегляду фрагменти відеозаписів різних типів уроків. Після перегляду матеріалів майбутні педагоги здійснювали всебічний аналіз побаченого: виокремлювали основні етапи уроку, характеризували їх змістове наповнення та послідовність, а також акцентували увагу на використаних учителем методичних прийомах і способах керівництва навчально-пізнавальною діяльністю учнів. Така форма роботи сприяла розвитку критичного мислення студентів, формуванню у них здатності до рефлексії та усвідомленого вибору ефективних педагогічних стратегій для власної майбутньої професійної діяльності.

Таким чином, застосування мультимедійних технологій у процесі викладання навчальної дисципліни «Образотворче мистецтво з методикою навчання» значно підвищує ефективність підготовки майбутніх учителів початкових класів. Це не лише урізноманітнює освітній процес і робить його більш наочним і динамічним, а й формує у студентів важливі в сучасних умовах уміння і навички. Зокрема, вони вчаться самостійно шукати й аналізувати актуальну інформацію з проблем початкової освіти, грамотно працювати з інтернет-джерелами та використовувати їх у професійній діяльності. Водночас активне залучення мультимедіа сприяє розвитку пізнавальних інтересів, критичного мислення, креативності, а також забезпечує комплексний підхід до формування професійної компетентності майбутніх педагогів.

Список використаних джерел

1. Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка. URL: <https://gnpu.edu.ua/index.php/ua/> (дата звернення: 02.05.2025).

2. Дубасенюк О. А. Інноваційні навчальні технології – основа модернізації університетської освіти. Освітні інноваційні технології у процесі викладання навчальних дисциплін. Житомир, 2004. С. 3–14.

3. Інформатика: Комп'ютерна техніка. Комп'ютерні технології: підручник для студентів вищих навчальних закладів / за ред. О. І. Пушкаря. Київ, 2002. 704 с.

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ АУДІАТИВНИХ УМІНЬ У РІЗНІ ПЕРІОДИ НАВЧАННЯ ГРАМОТИ

Вашуленко Микола Самійлович,
доктор педагогічних наук, професор,
дійсний член НАПН України, професор
кафедри теорії і методики початкової
освіти Глухівського національного
педагогічного університету імені
Олександра Довженка,

Вашуленко Оксана Вікторівна,
науковий співробітник відділу початкової
освіти ім. О.Я. Савченко Інституту
педагогіки НАПН України

Ключові слова: аудіювання, слухання, смислове сприймання, розуміння, аудіативні вміння, навчання грамоти.

Одним із пріоритетних завдань сучасної початкової школи є формування в молодших школярів умінь сприймати, аналізувати, інтерпретувати й оцінювати усну інформацію та використовувати її в різних комунікативних ситуаціях. Адже в умовах збільшення обсягів інформації, виникає потреба у швидкому і точному сприйманні усного мовлення, розумінні прослуханого, умінні зосереджувати довільну увагу впродовж тривалих відрізків часу. Усе це зумовлює необхідність формування аудіативних умінь, оволодіння якими є важливою умовою для успішного формування навичок говоріння, читання і письма.

З огляду на значущість цього завдання, у типовій освітній програмі з мовно-літературної освітньої галузі [3] виділено змістову лінію «Взаємодіємо усно», яка спрямована на формування і розвиток аудіативних умінь і чітко окреслює зміст і очікувані результати навчання здобувачів освіти для кожного класу.

Дослідники цього виду мовленнєвої діяльності чітко виокремлюють в аудіюванні такі процеси: слухове сприймання (перцептивна діяльність); розуміння (мисленнєва діяльність, пов'язана з операціями аналізу, синтезу, індукції, дедукції, порівняння, абстрагування, конкретизації); запам'ятовування (мнемічна діяльність, що полягає у виокремленні й засвоєнні інформаційних ознак, формуванні образу та його впізнаванні в результаті співставлення з еталонами, що зберігаються в пам'яті) [4, с. 208].

Проаналізувавши та узагальнивши різні підходи до визначення поняття «аудіювання», наведемо актуальне саме для початкової школи.

Аудіювання – це рецептивний вид мовленнєвої діяльності, яка передбачає сприймання, розпізнавання, розуміння й активну переробку інформації, що міститься в усному мовленнєвому повідомленні, аудіотексті.

Поряд з аудіюванням у науковій літературі аналізують поняття «аудіативні вміння». На думку лінгводидактів, аудіативні вміння належать до мовленнєвих умінь, оскільки мовленнєві вміння, пов'язані з такими видами мовленнєвої діяльності, як слухання-розуміння, говоріння, читання й письмо, та комунікативні вміння. Отже, робимо висновок, що аудіативні вміння – це мовленнєві вміння, які необхідні для сприймання на слух і розуміння усного мовлення, аудіотексту. Робота над їх формуванням розпочинається на уроках навчання грамоти і має стати невід'ємною частиною кожного уроку, адже вона розвиває в учнів увагу, здатність зосереджено слухати, повноцінно розуміти, запам'ятовувати почуте.

Формування аудіативних умінь першокласників на уроках навчання грамоти має свою специфіку, яка полягає в тому, що розпочинається на матеріалі елементів мовленнєвого потоку: звуків; складів; слів; словосполучень. Згодом навчання слухати і розуміти усне мовлення відбувається на рівні речень і невеликих текстів.

У *добуквений період навчання грамоти* першокласникам доцільно пропонувати такі види завдань: визначення кількості вимовлених вчителем слів. Ступінь складності цього завдання залежить і від кількості слів, яка поступово має збільшуватися, і від їхнього добору; визначення слова, яке вчитель назвав двічі; добір слів до тематичної групи; вилучення зайвого слова з тематичної групи; визначення слова, яке означає колір, дію, форму, назву тварини тощо; визначення лексичного значення слова за опорними словами (*Послухайте і скажіть, про кого (про що) йде мова: сірий, куцохвостий, довговухий.*); визначення кількості слів у сприйнятому на слух реченні; розпізнавання на слух односкладових, двоскладових слів; розпізнавання слів з наголосом на певному (першому чи другому) складі; розрізнення голосних і приголосних звуків; складання слів із окремо названих звуків та ін.

У *буквений період* формування аудіативних умінь здійснюється за допомогою вправ, якими передбачено: визначення на слух першого/останнього звука у слові; визначення позиції певного звука у словах; визначення звука, який найчастіше чується у скоромовці; розрізнення твердих і м'яких приголосних звуків у словах; визначення спільного звука у словах; визначення звука, яким слова різняться; знаходження певного складу в почутих словах (*Повторіть слова, у яких є склад ко: сумка, коник, молоко, миска, котик.*); визначення кількості складів у словах; визначення слів, яким відрізняються два речення (*Тигр грізно загарчав. Пес грізно загарчав. Біля нірки сидить мишка. Біля нірки спить мишка.*); вибір речення, яке відповідає малюнку та ін.

У післябуквений період навчання грамоти розпочинається розвиток умінь слухати-розуміти на матеріалі зв'язних текстів. З цією метою доцільно використовувати завдання такого змісту: розпізнавання предмета за його описом; розпізнавання речень, різних за метою висловлювання; розпізнавання в реченні певних частин змісту (*Послухайте речення. Чи сказано в ньому про місце (час) події?*); розпізнавання уривка з казки; визначення кількості речень у невеликому тексті; вибір серед малюнків ілюстрації до тексту; визначення дійових осіб тексту; відтворення тексту чи його частини; відповіді на запитання за змістом прослуханого тексту та ін.

Отже, робота з формування і розвитку аудіативних умінь першокласників має відбуватися систематично, на кожному уроці навчання грамоти. Тільки цілеспрямована робота з організації аудіативної діяльності першокласників забезпечить оволодіння аудіативними вміннями і навичками. Важливе значення для забезпечення цього процесу має ретельно дібраний і якісний дидактичний матеріал, який відповідає віковим і психологічним особливостям дітей цього віку та сприяє формуванню вмінь сприймати, аналізувати, інтерпретувати й оцінювати усну інформацію та використовувати її в різних комунікативних ситуаціях.

Список використаних джерел

1. Вашуленко М. С. Українська мова і мовлення в початковій школі: Метод. посіб. Київ: Освіта, 2016. 268 с.

2. Вашуленко О. В. Формування аудіативних умінь на уроках навчання грамоти. *Початкова освіта сьогодні: проблеми та перспективи вирішення*: матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції, м. Переяслав, 20 березня 2024 р. Переяслав: Університет Григорія Сковороди в Переяславі, 2024. С. 61-67.

3. Типова освітня програма, розроблена під керівництвом Савченко О. Я. 1–2 клас. (12.08.2022). URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-1-4-klas/2022/08/15/Typova.osvitnya.prohrama.1-4/Typova.osvitnya.prohrama.1-2.Savchenko.pdf> (дата звернення 12.05.2025).

4. Харченко Н. В. Психолінгвістичні підходи щодо розвитку в дошкільників операцій і дій аудіювання художніх творів. *Наука і освіта: наук.-практ. журнал Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського*. 2014. № 10. С. 207–213.

РОЗВИТОК КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ В ЗДОБУВАЧІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ МЕДІАНАСИЧЕНОГО СЕРЕДОВИЩА

Вишник Ольга Олександрівна,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії і методики
початкової освіти Глухівського
національного педагогічного
університету імені Олександра Довженка

***Ключові слова:** медіаосвіта, здобувачі початкової освіти, критичне мислення, інформаційні маніпуляції.*

У сучасному світі, де діти з раннього віку занурені в медіапростір, розвиток критичного мислення стає необхідною складовою початкової освіти. Медіа впливають на формування світогляду, поведінкових моделей та емоційного стану учнів. Тому важливо навчити молодших школярів аналізувати, оцінювати та критично осмислювати інформацію, що надходить з різних джерел.

Критичне мислення як об'єкт наукового аналізу розглядається у працях Л. Виготського, Дж. Дьюї, Р. Енніса, Ж. Піаже, Е. де Боно та інших. Зокрема, Р. Енніс визначає критичне мислення як «розумне та рефлексивне мислення, спрямоване на вирішення того, у що вірити або що робити» [1]. У вітчизняному педагогічному контексті його вивчення активізувалося в умовах цифровізації освіти й впровадження Концепції НУШ, де визначено необхідність формування в учнів умінь аналізувати, інтерпретувати та оцінювати інформацію.

Для молодших школярів ці функції реалізуються у простіших формах – уміння ставити запитання, знаходити відмінності, визначати логічні зв'язки, відрізняти факти від думок. Як зазначає Ж. Піаже, діти молодшого шкільного віку перебувають на стадії конкретних операцій, коли мислення ще тісно пов'язане з реальними предметами і візуальними образами, а отже, ефективнішими є методи, пов'язані з маніпулюванням предметами, спостереженням і поступовим узагальненням [2].

Медіанасичене середовище, за даними сучасних досліджень, не лише відкриває нові можливості для пізнання, але й створює ризики: надлишок інформації, поверхове сприйняття, відсутність глибокої рефлексії. Тому особливого значення набуває медіаосвіта як педагогічний напрям, що сприяє розвитку критичного мислення. У дітей формується «вакцинація проти інформаційних маніпуляцій», коли вони навчаються ставити критичні запитання: хто створив це повідомлення, з якою метою, чи є в ньому ознаки маніпуляції [3].

Формування критичного мислення в молодших школярів можливе лише за умови системного підходу й створення безпечного, підтримувального освітнього середовища. Серед практичних методів і форм організації навчання, які довели свою ефективність, варто виокремити такі:

1. *Проблемне навчання та постановка відкритих запитань.* Використання запитань типу «Чому ти так думаєш?», «Що буде, якщо...», «Як це можна перевірити?» стимулює розвиток логічного мислення, аналізу та гіпотетичного прогнозування. Уроки, побудовані навколо відкритої проблеми, дозволяють учневі міркувати самостійно, не очікуючи «правильної відповіді» від учителя.

2. *Робота з інформаційними джерелами (медіатексти).* На уроках мови, читання, «Я досліджую світ» можна аналізувати прості статті, відео або малюнки з реального життя, визначаючи, де автор нав'язує думку, а де наводить перевірені факти. Наприклад, під час вивчення теми про здорове харчування діти можуть порівняти два рекламні плакати з різними посланнями та обговорити їх правдивість.

3. *Створення власного медіаконтенту.* Під час проєктної діяльності учні створюють колажі, комікси, шкільні стінгазети, анімації, що сприяє не лише розвитку критичного мислення, а й медіаторчості. Через ці дії дитина починає усвідомлювати, як створюється повідомлення, яку воно може нести цінність або вплив.

4. *Метод «шість капелюхів мислення» Едварда де Бона.* Цей метод дозволяє учням розглядати проблему з різних ракурсів: емоційного, логічного, песимістичного, оптимістичного тощо. У початковій школі його адаптовано у формі гри, яка стимулює багатосторонній аналіз.

5. *Співпраця з батьками.* Здобувачі початкової освіти ще значною мірою залежать від сімейного медіаоточення. Тому важливо залучати батьків через онлайн-зустрічі, рекомендації, буклети, спільні завдання, що навчають дітей і дорослих аналізувати медіаконтент разом. Згідно з рекомендаціями ГО «Детектор медіа», варто не забороняти дітям користуватися гаджетами, а навчати їх правильному поводженню з інформацією.

Аналіз досліджень у відкритих джерелах показує, що впровадження медіаосвіти в початковій школі сприяє розвитку критичного мислення учнів. Зокрема, учні стають більш уважними до джерел інформації, вміють розпізнавати маніпуляції та формувати власну думку.

Отже, розвиток критичного мислення в умовах медіанасиченого середовища є важливим завданням початкової освіти. Впровадження медіаосвіти сприяє формуванню в учнів навичок аналізу, оцінки та створення медіаконтенту, що є необхідним для їхньої успішної соціалізації та адаптації в сучасному світі.

Список використаних джерел

1. Ennis R. «The nature of critical thinking: an outline of critical thinking disposition and abilities», (Online). Available, Accessed June. 9, 2012. URL: <https://www.sciepub.com/reference/126377> (дата звернення 08.05.2025).

2. Piaget, J. (1972). *Intellectual Evolution from Adolescence to Adulthood. Human Development*, 15(1), 1–12.

3. Бакка Т., Голощапова В., Дегтярьова Г., Євтушенко Р., Іванова І., Крамаровська С., Мелещенко Т, Шкребець О. Медіаграмотність та критичне мислення в початковій школі: посібник для вчителя / За редакцією Волошенюк О., Дегтярьової Г., Іванова В. К. : ЦВП, АУП, 2017 197 с. URL: https://www.aup.com.ua/uploads/2017_Pochatkova_school.pdf (дата звернення 08.05.2025).

ЕФЕКТИВНА СИСТЕМА ДОМАШНІХ ЗАВДАНЬ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ: КОМПЕТЕНТІСНИЙ ВИМІР

Вілкова **Оксана** **Григорівна,**
викладач ВСП «Глухівський

***Ключові слова:** компетентнісний підхід, ключова компетентність, предметна компетентність, система домашніх завдань.*

Сучасна українська освіта спрямована на формування компетентної особистості, здатної до самореалізації, критичного мислення та ефективної взаємодії у суспільстві. Компетентнісний підхід у вивченні української мови відіграє ключову роль у досягненні цієї мети. Він передбачає не просто засвоєння теоретичних знань, а й розвиток умінь і навичок їх практичного застосування в різноманітних життєвих ситуаціях. У цьому контексті домашні завдання набувають нового значення, перетворюючись із засобу механічного закріплення матеріалу на інструмент формування ключових та предметних компетентностей.

Домашня робота з української мови є невід'ємним етапом формування самостійності здобувача освіти, адже саме під час її виконання він вчиться організовувати свій час, знаходити необхідну інформацію та нести відповідальність за результат. Регулярне та свідоме виконання домашніх завдань привчає до систематичної навчальної праці, що є ключовою умовою успішного оволодіння мовою. Крім того, підготовлена вдома робота стає міцним фундаментом для активної участі в обговореннях та практичних завданнях на наступному занятті, роблячи процес навчання більш результативним і змістовним. Домашнє завдання є важливим інструментом самоосвіти та саморозвитку.

У рамках компетентнісного підходу у вивченні української мови домашні завдання відіграють незамінну роль, виступаючи дієвим інструментом для формування цілої низки ключових компетентностей, що є фундаментом для успішної самореалізації особистості в сучасному світі.

Однією з найважливіших є здатність навчатися впродовж життя. Саме домашні завдання привчають здобувачів освіти до самостійної роботи, виробляють у них навички ефективного пошуку та обробки інформації, вчать раціонально планувати свій час та здійснювати рефлексію власної навчальної діяльності. Такі уміння закладають міцні основи для неперервного навчання, саморозвитку та самовдосконалення, що є критично важливим в умовах швидкозмінного інформаційного суспільства.

Домашні завдання з української мови спрямовані на формування інформаційно-цифрової компетентності, тому все частіше передбачають активне використання цифрових ресурсів. Робота з онлайн-словниками та енциклопедіями, знайомство з освітніми платформами, створення цифрових продуктів сприяє не лише глибшому засвоєнню навчального матеріалу, а й розвитку практичних навичок роботи з інформацією в цифровому середовищі, критичного оцінювання джерел та безпечної поведінки онлайн.

Завдання, що передбачають обговорення актуальних проблемних питань, підготовку аргументованих позицій для участі в дискусіях або глибокий аналіз суспільно значущих текстів, учать формулювати та відстоювати власну думку, формують навички конструктивної взаємодії та співпраці, активну позицію, розвиваючи соціальну та громадянську компетентності.

Компетентнісний підхід заохочує розвиток ініціативності й підприємливості. Домашні завдання, що мають проєктний характер, вимагають виконання творчих робіт чи проведення невеликих досліджень, стимулюють здобувачів освіти до виявлення ініціативи, спонукають їх генерувати оригінальні ідеї та шукати шляхи для їх практичного втілення. Це розвиває креативність, вміння долати труднощі та досягати поставлених цілей.

Окрім формування ключових компетентностей, домашні завдання при вивченні української мови цілеспрямовано сприяють розвитку фундаментальних предметних компетентностей, що є ядром мовної освіти. Паралельно вони відкривають широкі можливості для індивідуалізації навчального процесу та забезпечення ефективного зворотного зв'язку.

Центральне місце посідає мовленнєва компетентність. Саме через домашні завдання, що передбачають створення власних усних і письмових висловлювань, здобувачі освіти відточують уміння грамотно, логічно структурувати та переконливо доносити свої думки. Такі завдання стимулюють творчий підхід до мовлення та розвивають культуру спілкування.

Домашня робота, що містить аналіз різноманітних мовних одиниць, вправи на редагування текстів, а також практичне застосування орфографічних та пунктуаційних правил, дозволяє не просто механічно зазубрювати правила, а глибоко усвідомити систему мови. Це формує мовну компетентність, зміцнює практичні навички грамотного письма та усного мовлення, і є запорукою ефективної комунікації.

Формуванню читацької компетентності сприяють домашні завдання, спрямовані на роботу з текстами різних стилів та жанрів. Процес їх аналізу, інтерпретації та критичної оцінки розвиває вміння не лише сприймати інформацію, а й критично осмислювати прочитане, виокремлювати головне, знаходити приховані смисли та висловлювати власне ставлення до змісту.

Важливою є соціокультурна компетентність, яка збагачується через завдання, що спонукають до дослідження мовних особливостей текстів, нерозривно пов'язаних з історією, культурою та традиціями українського народу. Такий підхід сприяє глибшому розумінню національної ідентичності, усвідомленню ролі мови як скарбниці культурної спадщини та важливого чинника суспільного життя.

Ефективна система домашніх завдань має базуватися на принципах цілеспрямованості, диференціації, практичної спрямованості, творчого характеру та оптимального обсягу. Кожне завдання повинне мати чітку мету, адаптуватися до потреб здобувачів освіти, демонструвати практичне застосування знань, надихати на нестандартні рішення та бути посильним за обсягом, запобігаючи перевантаженню.

Важливою умовою ефективності підготовки є різноманітність типів домашніх завдань. Хоча репродуктивні завдання, такі як вивчення правил, складання опорних конспектів чи виконання вправ за зразком, мають своє місце, їх частка повинна бути обмеженою. Більший акцент варто робити на реконструктивно-варіативних завданнях, які передбачають застосування знань у стандартних ситуаціях та трансформацію інформації, наприклад, редагування тексту, складання плану чи переказ із творчим доповненням. Пріоритетними в контексті компетентнісного підходу є творчі завдання, спрямовані на створення студентами нового освітнього продукту, застосування знань у нестандартних ситуаціях та виявлення власної позиції через написання есе, створення проєктів, підготовку до дебатів, розробку сценаріїв чи ведення мовного портфоліо. Розширюють спектр навчальних можливостей дослідницькі завдання, які стимулюють до самостійного інформаційного пошуку, критичного аналізу джерел та здійснення власних невеликих мовознавчих розвідок, наприклад, дослідження етимології фразеологізмів, особливостей мови сучасних ЗМІ або вивчення місцевих діалектів.

Форми організації домашньої роботи також мають бути варіативними. Поряд із традиційними індивідуальними завданнями, що враховують особистісні потреби та можливості кожного студента, надзвичайно корисними є групові та парні форми роботи. Вони сприяють розвитку комунікативних навичок, уміння співпрацювати, розподіляти обов'язки та досягати спільної мети під час підготовки спільного проєкту,

створення презентації чи взаємного редагування текстів. Особливе місце займає проєктна діяльність – довготривалі завдання, що передбачають комплексне застосування знань та вмінь для вирішення певної проблеми або створення освітнього продукту. Ефективними є випереджувальні завдання, які готують студентів до сприйняття нового матеріалу та актуалізують їхній попередній досвід.

Щоб домашні завдання були справді дієвими, вони повинні відповідати низці вимог. Насамперед, здобувачі освіти мають чітко розуміти, як виконання завдання допоможе їм у реальному житті або майбутній професійній діяльності, тому завдання мають бути наближені до реальних ситуацій, з використанням актуальних текстів і проблем. Творчий характер завдань заохочує до нестандартних рішень, висловлення власної думки та креативності. Невід'ємною вимогою є чіткість інструкцій та критеріїв оцінювання, щоб студенти розуміли, що від них вимагається та як буде оцінено їхню роботу. Також необхідно дотримуватися оптимального обсягу та складності, враховуючи вікові особливості та загальне навчальне навантаження. А регулярність та систематичність забезпечать неперервність навчального процесу.

Домашні завдання є потужним інструментом індивідуалізації та диференціації навчання. Вони дозволяють викладачеві враховувати унікальні особливості кожного здобувача освіти, його навчальні потреби, темп роботи та рівень підготовки. Пропонуючи завдання різного рівня складності, творчого спрямування або надаючи можливість вибору певних аспектів роботи, педагог створює умови для максимального розкриття потенціалу кожного студента. Можливість вибору не лише підвищує мотивацію, а й розвиває відповідальність за власний навчальний результат.

Упорядкована система домашніх завдань є важливим інструментом для забезпечення ефективного зворотного зв'язку та моніторингу в навчальному процесі. Аналізуючи виконані роботи, викладач отримує

цінну інформацію про рівень засвоєння матеріалу здобувачами освіти, виявляє типові помилки та труднощі, що дозволяє оперативно коригувати навчальні стратегії. Водночас для студентів домашні завдання стають засобом самоконтролю та самооцінки, надаючи можливість ідентифікувати власні прогалини у знаннях та свідомо працювати над їх усуненням.

Ефективна, практично спрямована й диференційована система домашніх завдань є ключовим інструментом формування компетентностей, самостійності та творчого потенціалу, запорукою якісної мовної підготовки та успішної самореалізації здобувачів освіти в умовах сьогодення.

Список використаних джерел

1. Бондаренко А.А. Диференційовані домашні завдання на уроках української мови та літератури в умовах дистанційного навчання. Житомирщина педагогічна. 2021. № 2 (22).

2. Нова українська школа: концептуальні засади реформування середньої освіти. URL : <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення 10.05.2025).

3. Що таке компетентнісний підхід у навчанні – відповідає Державна служба якості освіти. URL:<https://nus.org.ua/2022/01/28/zo-take-kompetentnisnyj-pidhid-u-navchanni-vidpovidaye-derzhavna-sluzhba-yakosti-osvity/> (дата звернення 09.05.2025).

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ: МОВНО-ЛІТЕРАТУРНИЙ КОНТЕКСТ

Грона Наталія Вікторівна, доктор педагогічних наук, доцент, викладач

вищої категорії, викладач-методист
Комунального закладу «Прилуцький
гуманітарно-педагогічний фаховий
коледж імені Івана Франка» Чернігівської
обласної ради

***Ключові слова:** НУШ, майбутній учитель початкової школи, мовно-літературна галузь, компетентнісний підхід.*

Реформа Нової української школи (НУШ) кардинально змінила підходи до навчання в початковій школі, вимагаючи від майбутніх учителів нових знань, умінь та особистісних якостей. Ключовими складниками готовності майбутнього вчителя до роботи в умовах НУШ є теоретичний аспект, зокрема, глибоке розуміння концептуальних засад реформи, Державного стандарту початкової освіти, знання сучасних педагогічних технологій, методик та прийомів навчання, орієнтованих на розвиток компетентностей, обізнаність із принципами формування оцінювання. Практичний складник полягає в умінні проектувати освітній процес з урахуванням принципів НУШ та індивідуальних особливостей учнів, організувати інтерактивну діяльність, проблемне навчання, дослідницьку роботу, застосовувати методи формування оцінювання для відстеження прогресу учнів, співпрацювати з колегами, батьками та шкільною громадою.

Особливої уваги в цьому контексті набуває вивчення української мови. Державний стандарт початкової загальної освіти визначає мету мовно-літературної освітньої галузі – «розвиток здатності спілкуватися українською мовою для духовного, культурного й національного самовияву, послуговуватися нею в особистому і суспільному житті, у міжкультурному діалозі, бачити її передумовою життєвого успіху; плекання здатності спілкуватися рідною мовою (якщо вона не українська); формування шанобливого ставлення до культурної спадщини; збагачення

емоційно-чуттєвого досвіду» [2]. Ураховуючи актуалітет визначених аспектів мовно-літературної освіти для початкової школи, у ході викладання ОК «Методика мовно-літературної галузі» ми добираємо завдання, які поєднують теоретичну й практичну підготовку для глибшого усвідомлення закономірностей навчання української мови та літературного читання, набуття навичок розробки та застосування ефективних методів і прийомів, формування власного методичного бачення освітнього процесу в початковій школі. Наприклад, зміст практичного заняття «Види вправ із лексики й методика їх проведення» містить такі запитання для обговорення в аудиторії:

- *Які критерії слід враховувати для вибору видів лексичних вправ для учнів різного віку в початковій школі? Чи існують універсальні вправи?*
- *Яким чином можна інтегрувати різні види лексичних вправ у структуру уроку української мови в початковій школі, щоб забезпечити їхню ефективність та уникнути перевантаження учнів?*
- *Яка роль ілюстративного матеріалу та наочності в проведенні різних видів лексичних вправ? Чи є вправи, де вони є обов'язковими, а де – менш важливими?*
- *Яким чином можна використовувати інформаційно-комунікаційні технології для проведення лексичних вправ у початковій школі?*

Практичний складник містить такі завдання:

- Укласти мінісловник застарілих слів для учнів конкретного класу (2-4).
- Укласти тематичний ілюстрований словник-довідник (на матеріалі підручника «Літературне читання») за напрямками:

Природа навколо нас

Бути господарем на землі

Наші чотирилані друзі

Байдужість до батька–матері не прощається

І коваль, і швець, і на дуду грець

Українське мистецтво

Любов до Батьківщини – перша чеснота цивілізованої людини.

Пропонуємо орієнтовну структуру словникової статті: слово, значення слова (за тлумачним словником), приклади з підручника «Літературне читання», приклади з художньої літератури, газет, журналів (зміст доступний для молодшого школяра).

- Розробити «Енциклопедія одного слова». Етапи роботи: представлення слова (ребус, загадка, малюнок, ейдетика); етимологічна сторінка «Слово в словниках»; фольклорна сторінка (уживання слова в прислів'ях, приказках, казках та ін.); аналіз текстів, у яких представлено слово; «Творча майстерня» – написання творів різних жанрів.

Отже, зміст і структура практичних занять спонукають майбутніх фахівців пізнавати теорію, набувати педагогічного досвіду, постійно звертатися до матеріалів шкільних та вузівських підручників, навчальних, методичних посібників, фахових періодичних видань. Пріоритетними напрямками таких занять є: оновлення змісту навчальних дисциплін з урахуванням вимог НУШ, акцент на практичній підготовці через активні методи навчання, моделювання педагогічних ситуацій, виконання завдань на розвиток ключових компетентностей, формування позитивного ставлення до інновацій та готовності до змін у професійній діяльності. Якісна підготовка педагогічних кадрів є ключовою умовою успішного впровадження реформи НУШ.

Список використаних джерел

1. Грона Н. В. Практикум з методики навчання української мови: навч. посібн. для студентів спеціальності 013 Початкова освіта. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2022. 182 с.

2. Державний стандарт базової середньої освіти (Постанова КМУ № 898 від 30.09.2020 року). URL : <https://mon.gov.ua/osvita-2/zagalna-serednya-osvita/nova-ukrainska-shkola-2/derzhavniy-standart-bazovoi-serednoi-osviti> (дата звернення: 20.04.2025).

3. Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України, ДСТУ 2736. Професійний стандарт за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)». Київ: Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України, 2020. URL: https://rada.info/upload/users_files/41868892/77dd4226add8e617afd9889da11634d8.pdf (дата звернення: 20.04.2025).

ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЇ РОЗВИТКУ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ НА ЗАНЯТТЯХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Дерюгіна Людмила Миколаївна,
викладач вищої категорії Комунального закладу «Путивльський педагогічний фаховий коледж імені С. В. Руднева»

Ключові слова: мислення, освітні навички, комунікативні навички, українська мова.

Перед сучасною освітою постають завдання щодо виховання цілеспрямованих, активних, ініціативних членів суспільства, які здатні комунікативно взаємодіяти, щоб вирішувати соціальні, виробничі та економічні завдання. А це потребує розвитку індивідуальних якостей і креативних обдарувань людини, здатності до самоосвіти та розв'язування проблем, орієнтуватися в житті суспільства. Одним із завдань освітніх закладів є формування професійної обізнаності, тобто готовності здобувачів освіти використати набуті знання, вміння і навички, а також формування діяльнісного підходу у вирішенні практичних і теоретичних завдань.

Уміння кваліфіковано вирішувати навчальні завдання у контексті нової реальності вимагає від викладача бути не постачальником знань, а омбудсменом, високопрофесійним організатором освітнього процесу. Це сприяє застосуванню набутих знань з метою вирішення нагальних завдань, успішності на ринку праці тощо.

Організація освітнього процесу вимагає максимально спиратися на особливі якості та інтелектуальні властивості студента, оскільки будь-який вплив на особистість проходить через внутрішню мотивацію. Компетентнісний підхід у навчанні української мови гарантує формування умінь студентів використовувати особистий досвід у практичній діяльності, спрямовує викладача на застосування інтерактивних методів. Навчання здійснювати самоконтроль, самоаналіз, адекватне самооцінювання, формування культури життєдіяльності дає змогу студентам ефективно будувати своє повсякденне життя, реалізувати свій творчий потенціал у практичній діяльності.

Здобувачі освіти не є новачками в інформаційному просторі. Вони живуть у світі технологій: смартфонів, планшетів, комп'ютерів. Через це виникає потреба в таких навчальних засобах, які б образно або графічно представили мовний матеріал у вигляді інтерактивних вправ, що, у свою

чергу, не тільки заощадить час на занятті, а й дозволить викладачеві використати диференційовану форму роботи, а також застосувати такі завдання під час дистанційного та змішаного навчання.

Використання технології розвитку критичного мислення на заняттях з мови – засіб створення доброзичливості й порозуміння, зняття зі свідомості студента відчуття страху, навіювання впевненості у своїх силах, налаштування на успіх, виявлення мовленнєвих здібностей .

Сучасні вимоги освітніх стандартів змушують нас не тільки доносити до студентів інформацію, а й шукати шляхи практичного застосування її у повсякденному житті. Застосування інноваційних технологій передбачає моделювання життєвих ситуацій, використання рольових ігор, спільне розв'язування проблем, воно ефективно сприяє формуванню вмінь і навичок, створенню атмосфери співробітництва і взаємодії.

Ефективно підібрані методи і прийоми розвитку критичного мислення на основі виявлених індивідуальних можливостей студентів значно підвищують пізнавальний інтерес до навчання мови, активність позиції у висловленні думки, сприятимуть досягненню високої результативності знань. Здобувач освіти, як суб'єкт творчої діяльності, займає активну особистісну позицію, коли є безпосереднім учасником пошуку рішень проблемних завдань, моделювання комунікативних ситуацій. На заняттях здобувачі освіти вчаться думати, співставляти, проєктувати, в основі цих процесів лежить мислення. Це форма розумової діяльності, що ґрунтується на глибокому осмисленні, аналізі, синтезі, асоціативному порівнянні, узагальненні та системному конструюванні знань про навколишній світ, спрямована на вирішення поставлених проблем [2, с. 6].

Формування компетентної особистості майбутнього фахівця неможливо уявити без розвитку у неї критичного мислення, оскільки

фундаментальна мета сучасної освіти полягає не в наданні інформації здобувачу освіти, а у розвитку мислення, що дає змогу оцінювати ситуацію, формувати власну стратегію подолання перешкод, проблем, конфліктів.

Пошуково-дослідницькі завдання випереджувального характеру в аспекті інноваційних технологій формують комунікативні компетентності. Нестандартні види роботи, методи, які стимулюють пізнавальну діяльність студентів, дають для них можливість відчувати себе не лише співучасником навчального процесу, а й бути його творцями. Інновації в навчальному процесі – це вимога сьогодення, адже живемо в такому інформаційному просторі, який так чи інакше висуває вимоги до викладача не заперечувати, а вміло використовувати його ресурси.

У Національній стратегії розвитку освіти в Україні зроблено акцент на тому, що: «Сучасний ринок праці вимагає від випускника не лише глибоких теоретичних знань, а й здатності самостійно застосовувати їх у нестандартних, постійно змінюваних життєвих ситуаціях, переходу від суспільства знань до суспільства життєво компетентних громадян» [4].

Опрацьовуючи методичні матеріали із формування та розвитку критичного мислення студентів і впроваджуючи його в практику, ставимо за мету до- допомогти студентам навчитись ефективно здобувати знання. Студенти повинні сприймати нову інформацію та реально й критично обмірковувати її, досліджувати нові ідеї, розглядаючи їх із численних перспектив, формулюючи власні судження стосовно їхньої вірогідності, визначати загальну цінність ідей на основі власних потреб і цілей.

Найважливішою умовою розвитку критичного мислення на занятті є здатність до співпраці, оскільки завдяки цьому ведеться діалог на усіх рівнях: викладач вірить в уміння студента мислити самостійно, сам здатен сприймати думки та ідеї інших (навіть протилежні до своїх), студент розвиває впевненість у тому, що має право на власні думки і вміє їх

оцінити, з повагою ставиться до думки інших, вчиться у коректній формі відстоювати свою позицію, аргументовано заперечувати чужу.

Критичне мислення формується поступово, воно є результатом щоденної кропіткої роботи викладача й студента. Тому технологію формування та розвитку критичного мислення застосовуємо практично на всіх етапах заняття української мови, української мови (за професійним спрямуванням). Велику увагу застосуванню методів і прийомів цієї технології надаємо під час процесу адаптації студентів перших курсів, що сприяє формуванню колективу, створенню комфортних умов та кращому засвоєнню змістових компонентів навчальної програми з української мови, що представлені чотирма лініями: мовною, мовленнєвою, діяльнісною й соціокультурною і дають змогу комплексно реалізувати завдання мовної освіти.

Методика розвитку критичного мислення допомагає максимально підвищити ефективність освітнього процесу, дає можливість створити такі умови, коли всі студенти залучаються до активної, творчої навчальної діяльності, процесу самонавчання, самореалізації, опановують умінням спілкуватись, співпрацювати, критично мислити, відстоювати свою позицію. Без сумніву, запровадження технології розвитку критичного мислення в освітній процес забезпечує прийняття оптимальних зважених рішень в будь-якій галузі, дає можливість продуктивного обміну думками, новими ідеями та особисто здобутими знаннями, спонукає до пошуку вагомих доречних аргументів власної позиції.

Отже, методика критичного мислення має великий потенціал, реалізація якого створює оптимальні умови для формування ключових компетентностей студентів, здатних ефективно адаптуватися та функціонувати в складних сучасних умовах.

Список використаних джерел

1. Козира В. Технологія розвитку критичного мислення у навчальному процесі: навч.-метод. посібн. Тернопіль: ТОКІШПО, 2017. 60 с.
2. Мерханян С. Розвиток критичного мислення учнів на уроках української мови та літератури. Дивослово. 2017. № 10. С. 2-8.
3. Настільна книга педагога: посібник для тих, хто хоче бути вчителем майстром. Харків: Ранок, 2006. 168 с.

СПЕЦИФІКА ФОРМУВАННЯ ІНТЕРПЕРСОНАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ НУШ У ПЕДАГОГІЧНОМУ КОЛЕДЖІ

Димовська Анна Костянтинівна,
кандидат філологічних наук, викладач
циклової комісії філологічних дисциплін
Комунального закладу «Балтський
педагогічний фаховий коледж»

Ключові слова: інтерперсональна компетентність, учитель початкових класів, нова українська школа.

В умовах реалізації Концепції «Нова українська школа» (НУШ) зростає увага до не лише академічних, а й соціально-комунікативних якостей майбутніх учителів початкових класів. Однією з ключових є інтерперсональна компетентність, яка в українській науці найчастіше ототожнюється з міжособистісною комунікацією та визначає здатність до ефективної взаємодії з дітьми, батьками, колегами, а також формує основу для емоційної безпеки й розвитку дитини в початковій школі [2, с. 7–8].

Варто зазначити, що науковиця О. Глушко оперує поняттям «інтерперсональні навички», яке визначає як складник ширших трансверсальних компетентностей (навичок, які «...конкретно не пов'язані з певною роботою, завданням, академічною дисципліною чи галуззю знань, але як навички, їх можна використовувати в різноманітних ситуаціях і робочих умовах» [1, с. 70]). Дослідниця зараховує до інтерперсональних навичок презентаційні та комунікаційні навички, організаторські навички, роботу в команді та співпрацю тощо [1, с. 70]. У сучасній європейській педагогіці (зокрема польській) інтерперсональну

компетентність визначають як фундаментальний складник професійного профілю вчителя, трактуючи її зокрема як сукупність:

- комунікативних умінь (слухати, аргументувати, підтримувати зворотний зв'язок),
- емоційного інтелекту (емпатія, рефлексія, емоційна саморегуляція),
- здатності до конструктивного розв'язання конфліктів і співпраці [2, с. 18–21].

В умовах НУШ педагог виступає фасилітатором, наставником, партнером, а не лише джерелом знань. Це зумовлює потребу формування у майбутніх учителів початкових класів таких аспектів інтерперсональної компетентності впродовж навчання у педагогічному коледжі:

- уміння створювати атмосферу довіри та психологічного комфорту;
- налагодження партнерської взаємодії з учнями та батьками;
- відкритість до діалогу, толерантність і гнучкість.

Цьому може сприяти впровадження у навчальні плани за відповідними освітніми програмами дисциплін на кшталт «Професійна комунікація вчителя», «Професійно-педагогічна комунікація», «Етика педагогічного спілкування вчителя», «Етика професійного педагогічного спілкування», «Педагогічна етика», «Спілкування в педагогічному процесі», «Корпоративна етика вчителя» тощо. Доцільним видається вивчення у змістових модулях подібних курсів теоретичних засад інтерперсональної комунікації з подальшою реалізацією набутих знань під час практичних занять з використанням сучасних інтерактивних методів, як-от: тренінги емоційної чутливості; моделювання педагогічних ситуацій; практикуми з ненасильницької комунікації і т.д.

Вагоме значення у процесі формування інтерперсональної компетентності майбутніх учителів початкових класів мають різні види

педагогічної практики, під час якої студенти взаємодіють із дітьми, відчують необхідність саморегуляції, тренують стратегії вирішення конфліктів у режимі реального шкільного навчання та позанавчальної роботи з учнями.

Польські науковці, які вивчають практики формування інтерперсональної компетентності, зазначають, що з метою результативної підготовки майбутніх учителів до міжособистісної взаємодії необхідно забезпечити психолого-педагогічні умови становлення інтерперсональної зрілості педагога, зокрема:

- створити емпатичне та підтримувальне освітнє середовище у педагогічному коледжі;

- забезпечити постійний рефлексивний супровід підготовки під керівництвом компетентних фахівців-наставників (портфоліо, щоденники практики, групові обговорення);

- розвивати метакомпетентності здобувачів освіти – усвідомлення власних емоцій, установок, переконань [2, с. 84–86].

У контексті сучасних освітніх викликів в Україні (дистанційне навчання, воєнний стан, емоційне виснаження) формування інтерперсональної компетентності потребує впровадження цифрових інструментів для підтримки міжособистісної взаємодії (форумів, віртуальних кімнат підтримки); мультидисциплінарного підходу у підготовці педагога; співпраці з психологами, соціальними педагогами, тьюторами.

Таким чином, у контексті змін освітньої парадигми інтерперсональна компетентність – це не лише «м'яка навичка», а критично важлива основа професійної ідентичності сучасного вчителя. Саме в педагогічному коледжі формується первинний досвід взаємодії, що визначатиме стиль роботи майбутніх учителів з дітьми, командну взаємодію в школі та здатність ефективно реалізовувати ідеї НУШ.

Список використаних джерел

1. Глушко О. Трансверсальні компетентності в освіті: теорія та практика в європейському регіоні. *Педагогічна компаративістика і міжнародна освіта 2023: горизонти інновацій: зб. матеріалів VII Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 25 квітня 2023 р.)*. Ін-т педагогіки НАПН України / За заг. ред. О.І. Локшиної. Київ–Тернопіль: Крок, 2023. С. 70–72.
2. Kompetencje interpersonalne w pracy współczesnego nauczyciela / Redakcja naukowa: Stefan T. Kwiatkowski, Dominika Walczak. Warszawa: Wydawnictwo Akademii Pedagogiki Specjalnej, 2017. 289 s.

КОМУНІКАТИВНИЙ ПІДХІД У НАВЧАННІ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Долматова Марина Петрівна,
кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри прикладної лінгвістики
Ніжинського державного університету
імені Миколи Гоголя

Ключові слова: комунікативний підхід, іноземна мова, початкова школа, молодші школярі, мовленнєва компетентність, інтерактивне навчання, ігрові методи, іншомовна комунікація, мотивація, автентичні матеріали.

У сучасних умовах інтеграції української освіти в європейський освітній простір особливої ваги набуває вивчення іноземних мов з раннього віку. Молодший шкільний вік є найсприятливішим періодом для

формування базових іншомовних компетентностей. Одним із найефективніших методичних підходів у цьому процесі є комунікативний підхід, що передбачає формування здатності до спілкування іноземною мовою в реальних ситуаціях. З огляду на вимоги Державного стандарту початкової освіти, компетентнісний підхід до навчання, розвиток навичок XXI століття (критичне мислення, колаборація, комунікація), актуальність обраної теми є беззаперечною.

Питання впровадження комунікативного підходу в освітній процес досліджувалося в працях українських і зарубіжних науковців, зокрема таких як Н. Бібік [1], С. Ніколаєва [3], О. Коломоєць [2], Г. Ющенко, J. Harmer [4], D. Littlewood [5]. Вони підкреслюють, що головною метою навчання іноземної мови є формування комунікативної компетентності, яка охоплює не лише знання граматики, але й уміння застосовувати мову відповідно до ситуації. Однак, незважаючи на наукове підґрунтя, існує потреба в подальшому дослідженні практичної реалізації цього підходу в умовах української початкової школи.

Комунікативний підхід ґрунтується на принципі навчання через спілкування. У контексті початкової школи це означає створення навчального середовища, де іноземна мова використовується як засіб живого спілкування. Основними компонентами такого підходу є домінування усного мовлення над письмом на початкових етапах, використання автентичних мовленнєвих ситуацій, рольова гра, пісні, діалоги, міні-сценки, опора на невербальні засоби комунікації (жести, міміка), створення ситуацій успіху для підвищення мотивації [3, с. 37].

Сутність комунікативного підходу у навчанні іноземної мови полягає в тому, що основною метою навчання стає формування здатності учня ефективно спілкуватися іноземною мовою в реальних життєвих ситуаціях.

Серед ключових характеристик комунікативного підходу в початковій школі означимо такі:

- пріоритет спілкування над граматиною, граматика вивчається не як самоціль, а як засіб для досягнення комунікативної мети;
- інтерактивність, учні активно взаємодіють один з одним через діалоги, рольові ігри, парну та групову роботу;
- ситуативність, матеріал подається в контексті життєвих ситуацій, близьких до досвіду дитини (наприклад: у магазині, вдома, в школі);
- автентичні матеріали, використовуються пісні, вірші, відео, ігри, адаптовані до віку, але з реальним мовним контекстом;
- особистісна зацікавленість учнів, залучення емоцій, інтересів і уяви дітей – основа мотивації до вивчення мови;
- навчання через діяльність, мова засвоюється у процесі виконання завдань – «learning by doing»: створення проєктів, участь у сценках, виконання команд тощо [4, с. 341].

У початковій школі діти ще не мають розвиненого абстрактного мислення, тому комунікативний підхід спирається на ігрову діяльність, використовує багато візуальних, слухових і моторних стимулів, створює безпечне мовне середовище, де помилки є частиною навчання, а не приводом для страху.

Варто зупинитись на огляді ефективних методів і прийомів, які сприяють формуванню базових комунікативних умінь і навичок у молодших школярів при вивченні іноземної мови:

Рольові ігри (Role plays): учні розігрують короткі діалоги або ситуації з повсякденного життя (наприклад: покупка в магазині, привітання, знайомство), це розвиває мовну спонтанність, вміння слухати партнера та реагувати природно.

Ігрові вправи (Games): «Скажи, що бачиш» (Describe & Guess), «Хто я?» (Guess who I am?), «Simon says». Такі ігри знімають мовний бар'єр, стимулюють активне вживання лексики, розвивають слухову увагу.

Парна і групова робота: учні працюють у парах або маленьких групах, обговорюючи прості теми (сім'я, хобі, погода тощо), така форма дає змогу кожному говорити, а не просто слухати вчителя.

Метод проєктів (Project-based learning), наприклад: створити мінібук «My Family», плакат про улюблену тварину, відео-презентацію. Учні використовують мову для досягнення практичної мети, це розвиває мотивацію і мовленнєву активність.

Аудіо- та відеоматеріали, слухання пісень, віршиків, мультфільмів з простими діалогами, діти засвоюють інтонацію, вимову, ритм мови природним шляхом.

Інформаційні запитання (Information gap tasks), один учень має інформацію, якої не має інший, і вони повинні поставити запитання, щоб дізнатися її, це стимулює справжню потребу у спілкуванні.

Власне висловлювання (Personal response). Навіть на початковому етапі варто ставити прості питання: *What's your favourite color?* або *Do you like apples?* Учень вчиться виражати особисту думку, що є ключовим елементом комунікативної компетенції [4, 5].

Варто зазначити, що ці методи працюють найкраще тоді, коли завдання мають ясну мету (говорити, щоб щось дізнатися, показати, обговорити), коли створено позитивну та емоційно підтримуючу атмосферу, а учні почуваються впевнено, навіть допускаючи помилки.

Створення мотивуючого мовного середовища - це ключ до успішного розвитку комунікативної активності у молодших школярів при вивченні іноземної мови. Таке середовище має викликати в учнів інтерес, емоційне залучення та бажання говорити, навіть з обмеженим словниковим запасом [1, с. 5].

Ознаками мотивуючого мовного середовища є:

— безпека та підтримка, коли учень не боїться помилок, бо знає, що його підтримають, а не осудять;

- цікаві, значущі теми, які близькі до життя дітей: друзі, іграшки, свята, родина, тварини, це викликає бажання поділитися власною думкою;
- жива, барвиста атмосфера, оформлення класу з візуальними підказками, постери, мовні «хмари» з ключовими фразами, кольорові картки, мова стає частиною простору;
- інтерактивність, постійна активна участь, ігри, руханки, спільне виконання пісень, проєктна діяльність;
- роль вчителя – фасилітатор, коли учитель не просто передає знання, а створює умови, де учень «живе» мовою – підтримує, заохочує, включає всіх.

Мотивуюче середовище – це не тільки атмосфера, а й філософія уроку, де мова – не абстрактний предмет, а інструмент гри, спілкування, емоційного вираження та відкриття світу.

Отже, комунікативний підхід довів свою ефективність у формуванні іншомовної комунікативної компетентності в учнів молодшого шкільного віку. Його реалізація дозволяє наблизити навчання до реальних потреб учнів, формує позитивну мотивацію, знижує мовленнєвий бар'єр. У подальшому планується розробити типові сценарії уроків, тренінгові вправи та дидактичні матеріали з урахуванням цього підходу для широкого впровадження в практику початкової школи.

Список використаних джерел

1. Бібік Н. М. Компетентнісний підхід у сучасній початковій освіті. *Початкова школа*. 2018. № 1. С. 3-9.
2. Коломоець О. В. Комунікативна спрямованість навчання англійської мови в початковій школі. *Іноземні мови в школах України*. 2020. № 5. С. 12-16.
3. Ніколаєва С. Ю. Методика навчання іноземних мов у середніх навчальних закладах: Підручник. К.: Ленвіт, 2003. 328 с.

4. Harmer J. The Practice of English Language Teaching / J. Harmer. 4th ed. London: Longman, 2007. 448 p.

5. Littlewood W. Communicative Language Teaching: An Introduction / W. Littlewood. Cambridge: Cambridge University Press, 1981. 122 p.

ПЕРЕВАГИ ІНТЕГРОВАНОГО НАВЧАННЯ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Загоруйко Наталія Михайлівна, викладач вищої кваліфікаційної категорії, викладач-методист Комунального закладу «Уманський гуманітарно-педагогічний фаховий коледж ім. Т. Г. Шевченка Черкаської обласної ради»,

Ткачук Дар'я Олегівна, здобувачка освітньо-професійного ступеня «Фаховий молодший бакалавр» Комунального закладу «Уманський гуманітарно-педагогічний фаховий коледж ім. Т. Г. Шевченка Черкаської обласної ради»

Ключові слова: інтеграція, інтегрований підхід, інтегровані уроки, міжпредметні зв'язки, початкова школа.

Глобальне завдання сучасної початкової школи – створення умов для повноцінного цілісного розвитку особистості дитини, її самоорганізації. Це забезпечується розв'язанням таких проблем: створення умов для задоволення базових потреб дитини в активності, інформації, розвитку її індивідуальності тощо; формування в кожній дитині почуття психологічної захищеності; надання кожній дитині можливості самоутвердитися у найважливіших для

неї сферах життєдіяльності, з максимальним розвитком її здібностей та можливостей; створення специфічного емоційного поля взаємовідносин «учитель-учень», «учень-учень», «учні-учитель».

Для сучасного етапу розвитку початкової школи характерним є ускладнення змісту освіти, зростання обсягу необхідної інформації та зменшення часу, відведеного на її засвоєння, а також формування у дітей цілісної картини світу.

Пошуки шляхів удосконалення системи освіти сприяли відродженню такого методичного явища, як інтеграція навчання. В Україні принцип інтеграції проголошений основним принципом реформування освіти поряд із принципами гуманізації та диференціації.

У змісті навчання інтеграція знань здійснюється злиттям в одному предметі (курсі, темі) елементів різних навчальних предметів шляхом широкого міждисциплінарного підходу, який передбачає визначення інтегративних принципів загальноосвітнього значення.

Інтегроване навчання дає свободу вибору теми, змісту, засобів, які використовуються в організації навчання молодших школярів. Цей вибір зумовлений перспективними і поточними дидактичними, виховними та розвивальними завданнями навчально-виховного процесу початкової школи.

У початковій школі інтеграції знань приділяється сьогодні значна увага оскільки, на думку М. Вашуленка, для цього існують об'єктивні причини і передумови, зокрема:

- необхідність усунути перевантаження дітей; скоротити кількість навчальних годин протягом тижня і вилучені години віддати для предметів розвивально-виховного циклу;

- інтегрований курс у початкових класах може без додаткових витрат вести сам класовод, оскільки йому доводиться навчати школярів цих предметів у традиційній ізоляції (на відміну від старших класів, де інтеграція курсів вимагає переучування вчителя, наповнення його знаннями з іншого

предмета, що інтегрують з тим, який він викладає.

Інтеграція, як провідна тенденція оновлення змісту освіти, дає можливість якісно змінити зміст освіти, зокрема, доповнити той чи інший предмет соціально-філософськими, психолого-економічними, історичними знаннями, знаннями історії науки, що взаємозв'язані між собою.

Як бачимо, інтеграція – це могутній засіб формування світогляду, який має не нормативний, а особистісний характер. За умови її успішної методологічної реалізації передбачається забезпечення якісної освіти – конкурентоздатної, спроможної створити умови кожній людині для самостійного досягнення тієї чи іншої життєвої мети, творчого самоствердження у різних соціальних сферах.

У науковій літературі немає достатньо однозначного визначення поняття «інтеграція знань». Це пояснюється тим, що інтеграція виступає складним, широким і багатомірним явищем, а також пов'язана з рядом інших наукових понять. Тому у кожному конкретному випадку науковці виводять означення інтеграції знань, спираючись на сукупність суттєвих ознак, властивостей та характеристик. До споріднених з інтеграцією понять належать: взаємодія, узагальнення, комплекс, синтез тощо. Тісна взаємозалежність між інтеграцією та спорідненими поняттями виявляється при розгляді різних форм інтеграції: множини (сукупності), комплексності, впорядкованості, організації та системи.

Інтеграція – важлива передумова розвитку сучасної науки загалом. Адже для нинішнього наукового мислення характерне прагнення розглядати об'єкти та явища не ізольовано, а в єдності.

Інтеграція (від лат. *integer* – повний, цілісний) шкільного змісту може бути повною або частковою. Інтеграція – зовсім не нове явище у школі, адже ще К. Д. Ушинському шляхом інтеграції письма і читання вдалося створити синтетичний метод навчання грамоти.

Блискучим прикладом проведення інтегрованих уроків був досвід

В. О. Сухомлинського, його «уроки мислення в природі», які він проводив у Павлиській школі для 6-річних учнів. Це, на наш погляд, – інтеграція основних видів пізнавальної діяльності (спостереження, мислення, мовлення) з метою навчання, виховання та розвитку дітей 6-7 років. У наш час ідея інтеграції змісту і форм навчання приваблює багатьох учених і вчителів-практиків. Методичне проведення інтегрованих уроків потребує дуже високого професіоналізму та ерудиції вчителів.

Можливості для інтеграції навчального змісту, а згодом і проведення інтегрованих уроків, досить широкі. Що ж до їх кількості, то тут однозначної відповіді бути не може. Все залежить від уміння вчителя синтезувати матеріал, справді органічно пов'язаний між собою, і провести інтегрований урок без перевантаження дітей враженнями, щоб він підпорядковувався головній меті, а не був безладною мозаїкою окремих картин.

Інтегрований урок об'єднує блоки знань із різних навчальних предметів, тем навколо однієї проблеми з метою інформаційного та емоційного збагачення сприймання, мислення, почуттів учня, що дає змогу пізнавати певне явище різнобічно, досягати цілісності знань. Такий урок спрямований на розкриття загальних закономірностей, законів, ідей, теорій, відображених у різних науках і відповідних їм навчальних предметах. Він забезпечує формування в учнів цілісної системи уявлень про діалектико-матеріалістичні закони пізнання навколишнього світу у їх взаємозв'язку та взаємозумовленості і сприяє поглибленню та розширенню знань учнів, діапазону їх практичного застосування.

Мета інтегрованих уроків – формування в учнів цілісного світогляду про навколишній світ, активізація їх пізнавальної діяльності; підвищення якості засвоєння сприйнятого матеріалу; створення творчої атмосфери в колективі учнів; виявлення здібностей учнів та їх особливостей; формування навичок самостійної роботи школярів з додатковою довідковою літературою, таблицями міжпредметних зв'язків, опорними схемами; підвищення інтересу

учнів до матеріалу, що вивчається; ефективна реалізація розвивально-виховної функції навчання.

Відмінність інтегрованого уроку від традиційного полягає в тому, що предметом вивчення на такому уроці виступають багатопланові об'єкти, інформація про сутність яких міститься в різних навчальних дисциплінах; широка палітра використання міжпредметних зв'язків при різнобічному розгляді однопланових об'єктів; своєрідна структура, методи, прийоми і засоби, які сприяють його організації і реалізації поставлених цілей.

Аналіз ряду уроків, представлених у періодичних виданнях, показав характерні риси інтегрованого уроку: учитель повинен бути майстром своєї справи; вести або готувати урок можуть декілька викладачів; цілі уроку повинні відображати його специфіку – інтегрованість; у змісті навчального матеріалу можливе встановлення більшої кількості зв'язків (внутрішньопредметних, міжпредметних, позапредметних, міжциклових); на інтегрованому уроці учні повинні виявляти максимальну самостійність у навчальній і пізнавальній діяльності; інтегрований урок повинен будуватися на співробітництві учителя й учнів; підготовка інтегрованого уроку повинна здійснюватися засобами різних видів аналізу навчального матеріалу (компонентного, логічного, психологічного, дидактичного, виховного).

Слід зазначити, що найчастіше це уроки узагальнення й систематизації практичних знань, умінь і навичок, а також комбіновані уроки.

Інтегрований урок може будуватися в межах одного навчального предмета, внаслідок інтегрованого змісту кількох навчальних дисциплін, залежно від уміння вчителя здійснити це інтегрування науково і методично правильно або на змістовій основі інтегрованого курсу.

Висновки. Впровадження в педагогічну практику інтегрованих уроків здійснює перебудову процесу навчання. У такий спосіб частково вирішується існуюча у предметній системі суперечність між розрізненими предметними знаннями учнів і необхідністю їх комплексного застосування

на практиці, у трудовій діяльності та в житті людини.

Методично правильна побудова і проведення інтегрованих уроків впливають на результативність процесу навчання: знання набувають якості системності, уміння стають узагальненими, комплексними, посилюється світоглядна спрямованість пізнавальних інтересів учнів, ефективніше формуються їхні переконання і досягається всебічний розвиток особистості.

Список використаних джерел

1. Інтегроване навчання: зміна сенсу освіти та виклик для вчителів. URL : <https://osvita.ua/school/method/85062/> (дата звернення 07.05.2025).

2. Інтеграція навчальних предметів в початковій школі як ефективна форма навчання молодших школярів: Матеріали інтернет-семінару / уклад. Л. Н. Добровольська, В. О. Чорновіл. Черкаси: Видавництво КНЗ «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради», 2017. 183 с.

3. Тараненко С. П. Інтеграція навчальних предметів як засіб формування в учнів початкової школи цілісності сприйняття навколишнього світу. URL: <http://library.ippro.com.ua>. 2017 (дата звернення 06.05.2025).

ВАЖЛИВІСТЬ ОНОВЛЕННЯ ЗМІСТУ ЛІТЕРАТУРИ ДЛЯ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ У КОНТЕКСТІ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Зенченко Тетяна Федорівна,
кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри теорії і методики
початкової освіти Глухівського
національного педагогічного
університету імені Олександра Довженка

Ключові слова: реформа початкової освіти, Концепція Нова українська школа, компетентнісний і діяльнісний підходи, література, підручники, зміст.

Реформу початкової освіти в контексті Концепції Нова українська школа (НУШ) спрямовано на створення сучасної, компетентнісно орієнтованої системи навчання, що відповідає потребам учнів та викликам ХХІ століття. У цьому контексті оновлення змісту літератури для початкових класів є ключовим чинником успішної реалізації реформи, оскільки саме через навчальні матеріали відбувається основна трансляція нових освітніх підходів. Література для дітей (учнів початкових класів) є не просто джерелом знань – фундаментом, який формує когнітивні установки, цінності та соціальні орієнтири дітей: підручники, посібники повинні втілювати принципи компетентнісного підходу, інтеграції змісту, дитиноцентризму та інклюзивності. Це передбачає створення матеріалів, що не лише навчають, а й мотивують, підтримують емоційний інтелект, соціальні навички та вчать навчатися впродовж життя.

Відповідно до аналітичного звіту, підготовленого у межах програми підтримки реформи освіти в Україні («Опис впливу: освіта» <https://surl.li/malhrs>), ключовими факторами, які мають найбільший вплив

на якість навчання, є адаптивність змісту під потреби учнів, розвиток цифрової грамотності та включення соціально-емоційного навчання. Ці аспекти повинні бути закладені вже в найперших підручниках, оновлені навчальні матеріали мають враховувати психологічні особливості молодших школярів, акцентувати увагу на прикладному застосуванні знань і сприяти зниженню освітньої нерівності, особливо в сільських регіонах і серед учнів з ООП.

Оновлені підручники покликані розвивати критичне мислення, комунікаційні здібності та інформаційну грамотність – базові навички, що необхідні для успішної самореалізації в сучасному світі. Особливу увагу приділено інтеграції змісту – міжпредметним зв'язкам, які дають учневі змогу бачити взаємозв'язки між знаннями і формувати цілісну картину світу. Наприклад, вивчаючи природничі явища, діти можуть розв'язувати математичні задачі або створювати тексти на мовних уроках.

Зміст підручників з мовно-літературної освітньої галузі актуалізовано відповідно до сучасних соціальних викликів. У зв'язку з війною, змінюється контекст дитинства, і освітні матеріали повинні підтримувати психоемоційний стан дитини, сприяти розвитку стійкості та громадянської відповідальності, розвитку мовлення і комунікації. Це відповідає рекомендаціям у контексті створення зрозумілого, комфортного і зручного освітнього середовища: адаптація навчального середовища має бути спрямована на підтримку добробуту учнів і створення безпечного простору для навчання.

Відтак, оновлення підручників – це не лише технічне редагування змісту, а глибока трансформація освітньої парадигми, що включає змістовий, методичний і ціннісний компоненти. Це критично важливий етап у впровадженні НУШ, який дає змогу забезпечити доступність, якість і сучасність української освіти для кожної дитини. Підручники є основним інструментом передачі знань, формування навичок та розвитку критичного

мислення учнів. Вони повинні відповідати принципам НУШ, зокрема компетентнісного та діяльнісного підходів, інтеграції змісту, поєднання знань з різних галузей для цілісного сприйняття світу та дитиноцентризму з орієнтація на потреби, інтереси та можливості кожної дитини.

Національна академія педагогічних наук України (НАПН) активно працює над експертизою нових підручників, що відповідають цим принципам, виконуючи роль наукового та методичного модератора процесу оновлення змісту початкової освіти. Урахування сучасних реалій, технологічний прогрес, екологічні проблеми, соціально-психологічні виклики, є необхідним для підвищення мотивації учнів та їхньої підготовки до життя в сучасному світі.

Варто наголосити і на інклюзивній характеристиці сучасних навчальних матеріалів, які повинні враховувати потреби дітей з різними стилями навчання та особливостями розвитку. Підручники повинні бути доступними та зрозумілими для всіх учнів, включаючи тих, хто має особливі освітні потреби. Це означає використання різних форматів подання інформації, адаптованих вправ, візуальних і слухових підказок, доступної мови, врахування культурного різноманіття і особливостей різних категорій особливостей учнів

Отже, оновлення змісту підручників для початкових класів є критично важливим для успішної реалізації реформи НУШ. Це забезпечує формування у учнів необхідних компетентностей, сприяє інтеграції знань, актуалізує навчальний процес та підтримує інклюзивність освіти. Науковці НАПН України відіграє ключову роль у цьому процесі, забезпечуючи наукове обґрунтування та експертизу нових освітніх матеріалів.

Список використаних джерел

1. Державний стандарт початкової загальної освіти. *Початкова освіта*. 2011. № 18. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF#Text> (дата звернення 1.05.2025).

2. Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні / Нац. акад. пед. наук України ; [редкол.: В. Г. Кремень (голова), В. І. Луговий (заст. голови), А. М. Гуржій (заст. голови), О. Я. Савченко (заст. голови)] ; за заг. ред. В. Г. Кременя. Київ : Педагогічна думка, 2016. 448 с. Бібліогр.: с. 21. (До 25-річчя незалежності України). URL: <https://surl.li/malhrs> (дата звернення 1.05.2025).

3. Нова українська школа: Порадник для вчителя / Під заг. ред. Бібік Н.М. Київ: ТОВ «Видавничий дім «Плеяда», 2017. 206 с.

РИТОРИЧНИЙ ОБРАЗ ПЕДАГОГА В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

Карповець Христина Миколаївна,
кандидат педагогічних наук, старша
викладачка кафедри педагогіки та
методики початкового навчання
Національного університету «Острозька
академія»

Ключові слова: дистанційне навчання, педагогічна комунікація, риторичний образ учителя.

Соціокультурний контекст сучасної України породжує безліч викликів у різних сферах людської життєдіяльності, зокрема й в освітній. Ковідна пандемія, а далі повномасштабне вторгнення призвели до зміни звичного й усталеного аудиторного навчання на дистанційну чи принаймні змішану форму. Одночасно з коригуванням методів, прийомів і засобів навчання відбувається видозміна педагогічної комунікації: спілкування стає опосередкованим, оскільки його неможливо реалізувати без технічних засобів. Особливості педагогічної комунікації та риторичної культури педагога розкрито в наукових розвідках В. Герман, О. Ігнатівич, Н. Лупак, Л. Мамчур, Е. Палихати, В. Сидоренко, А. Усатого та інших.

Усе більшої актуальності набуває питання риторичного образу педагога як керівника й ініціатора взаємодії зі здобувачами в умовах дистанційного навчання. Відповідно до риторичного трикутника оратор впливає на аудиторію через посередництво вербальних і невербальних засобів, а також безпосередньо власною особистістю, тому вважаємо логічним характеризувати риторичний образ учителя в цих трьох аспектах.

Мовленнєвий бік риторичного образу вчителя передусім пов'язаний із культуромовною нормативністю висловлювань і передбачає відповідність таким критеріям, як правильність, логічність, доречність, зрозумілість, точність, чистота, багатство, виразність, естетичність. Оскільки риторика як наука про красномовство пов'язана не тільки з мовознавством, але й послуговується законами та положеннями філософії, логіки, психології, етики, названі характеристики мовлення мають дещо ширше, порівняно з лінгвістичним виміром, тлумачення. Наприклад, правильність публічного мовлення означає, що оратор висвітлює достовірну, об'єктивну, перевірену інформацію. Точність офіційного чи наукового тексту передбачає вживання відповідної термінології, натомість у художньому стилі для розкриття образу важливий максимально точний добір виражальних засобів. Описані вище характеристики мовлення педагога залишаються незмінними й не залежать від того, у якому форматі – очному, дистанційному чи змішаному – відбувається навчання.

Крім формальної оболонки, в публічному мовленні важливе значення має добір фактів і доводів, які допомагають мовцеві розкрити тезу з урахуванням диспозиційних правил аргументації. Реалізуючи мету освіти, яка полягає у всебічному розвитку людини як особистості та найвищої цінності суспільства [2], педагог традиційно використовує відомі в риторичі аргументи до логосу, етосу й пафосу. Викладаючи теоретичні положення навчального предмета, пояснюючи терміни й поняття, учитель апелює до результатів наукових досліджень та експериментів, до перевірених фактів дійсності. Таким чином він під час вивчення матеріалу реалізує аргументацію з опертям на логос.

Аргументи до етосу передбачають морально-етичні та ціннісні настанови, тому педагог, як ініціатор комунікації, використовує покликання на авторитетних у відповідній галузі осіб, апелює до імен відомих діячів і творців свого часу. Як було зазначено вище, крім

опосередкованої дії через промову та невербальну поведінку, оратор впливає на аудиторію своєю особистістю. З огляду на це педагог у жодному разі не повинен забувати про власний етос. Як зазначає Н. Голуб, «важливість суспільної ролі сучасного вчителя пояснюється тим, що галузь освіти сьогодні є єдиним соціальним інститутом, через який проходить кожна людина, набуваючи рис особистості, фахівця і громадянина» [1, с. 132]. Своїми цінностями, переконаннями та світоглядними орієнтирами педагог чи не найбільшою мірою впливає на учнів / студентів, оскільки вони не просто сприймають аксіоматичні твердження про когось чи піддають їх критиці, а бачать і співдіють із реальною людиною.

На відміну від двох попередніх видів аргументів, які стосуються суті справи, аргументи до пафосу апелюють до учасників спілкування і передбачають вплив на емоції та почуттєву сферу. Затеоретизоване, відсторонене подання матеріалу, позбавлене ліричних відступів, емоційних моментів, має дуже низьку ефективність засвоєння. Крім того, педагогічна комунікація виходить поза межі суто навчального предмета. Спілкування в позааудиторний час більшою мірою розкриває особистість учасників комунікації, розширює коло тем для обговорення, зміщує акцент із об'єктивного навчального логосу на суб'єктивний індивідуальний пафос.

Під час навчання в очному форматі в педагогічній комунікації задіяні всі названі типи аргументів із певним переважанням конкретного залежно від ситуації спілкування (наприклад, логос та етос домінує під час навчального заняття, етос і пафос переважає у виховній бесіді, високий рівень пафосу можна відстежити під час організації святкового концерту). З огляду на відсутність живої комунікації та наявність посередника між учасниками педагогічного спілкування у процесі дистанційного навчання спостерігаємо певний перерозподіл аргументів.

Очне і дистанційне навчання дає педагогові рівні можливості для апелювання до логосу, оскільки зміст навчальної дисципліни, результати досліджень, виучуваний теоретичний матеріал залишаються незмінними. Уважаємо, що в онлайн-комунікації менш авторитетними порівняно з очним навчанням буде етос, зокрема самого педагога. Передусім це пов'язано з тим, що вчитель не перебуває в одному фізичному просторі з учнями, відповідно встановлені у класі правила й обмеження послаблено діють на відстані. Однак найскладніше, на нашу думку, під час дистанційного навчання реалізувати пафос. З одного боку, саме він іще на початку заняття активізує увагу, налаштовує суб'єктів освітнього процесу на роботу, створює сприятливий психологічний клімат. З іншого – емоційне спілкування передбачає зворотний емоційний зв'язок насамперед через невербальні сигнали, чого часто бракує в онлайн-комунікації. Це можна пояснити кількома чинниками, з-поміж яких: 1) часті комунікативні шуми, такі як повітряні тривоги, технічні несправності, вимкнення електроенергії, проблеми з мережею; 2) вимкнені або невдало розташовані камери в здобувачів, яких педагог не бачить під час заняття; 3) зменшення часу на позааудиторне спілкування через те, що учні / студенти не перебувають в онлайн-середовищі під час перерв.

Як було вище зазначено, невербальний аспект має важливе значення в педагогічному спілкуванні. Невербальна поведінка є невід'ємним складником риторичного образу педагога, оскільки позамовні засоби підсилюють зміст сказаного, інтуїтивно налаштовують аудиторію на інтелектуальну роботу. Дистанційне навчання знову ж звужує межі невербального впливу: оскільки вся комунікація зводиться до меж екрану, особливе значення мають просодичні характеристики мовлення (сила, гнучкість, політність, тембральне забарвлення голосу, інтонування, чітка дикція), більшого навантаження в комунікації набувають міміка й жести;

змінюються характеристики фізичного простору, зводиться до мінімуму значення пози й можливість учителя рухатися.

Отже, риторичний образ педагога в умовах дистанційного навчання має певні відмінності порівняно з освітнім процесом в очному форматі. В умовах онлайн-навчання сильну позицію зберігає логос як спосіб обґрунтування певної позиції, натомість спостерігаємо послаблення ролі етосу. Важливість пафосу в дистанційному навчанні прямопропорційно співвідноситься зі складністю його реалізації. В організації онлайн-освіти значно зросла роль вступної частини заняття, коли необхідно створити комфортний навчальний мікроклімат, мотивувати й залучити здобувачів до роботи. Не менш показовими є зміни невербального аспекту комунікації, оскільки в дистанційному режимі позамовні засоби повинні «вміститися» в екран комп'ютера. Водночас зростає роль інноваційної культури педагога, його готовності змінювати підходи до організації освітнього процесу, осучаснювати методи, використовувати різноманітні платформи й цифрові застосунки для збереження емоційності педагогічної комунікації та ефективності навчання. Перспективним вважаємо розроблення моделі й вичленування характерних ознак риторичного ідеалу сучасного педагога в умовах дистанційного навчання.

Список використаних джерел

1. Голуб Н. Б. Ідеал сучасного вчителя: мовно-риторичний аспект. *Вісник Житомирського державного університету*. 2007. Вип. 32. С. 132–136.
2. Закон України № 2145-VIII «Про освіту» від 05.09.2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 08.05.2025).

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО НАВЧАННЯ ДІТЕЙ ІЗ ДИСЛЕКСІЄЮ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Кашуба Ольга Валеріївна,
викладач кафедри педагогіки та методики
початкового навчання Навчально-
наукового інституту соціально-
гуманітарного менеджменту
Національного університету «Острозька
академія»

***Ключові слова:** дислексія, навчання, корекція, письмо, читання, розуміння, навички.*

Дислексія – це широковідомий термін, який базується за загальновідомих характеристиках. За останні роки, про неї говорять все частіше, занепокоєння зі сторони педагогів та батьків зростає, а дискусії не вщухають. Існує думка, що дислексія існувала набагато довше, ніж наука її почала вивчати. Перші свідчення датуються ще XVI століттям, коли іспанська дворянка Тереза Авільська (1515-1582), втратила здатність розпізнавати слова та букви. Пізніші згадки були опубліковані у 1676, у статті, німецьким лінгвістом Йогансеном Шмідтом, де він описував людину, яка не могла читати з неоптичних причин.

До початку XIX століття, читання було навичкою еліти, тому про цю особливість знало лише вузьке коло спеціалістів. Але, коли погляди суспільства змінилися, і освіта набула обов'язкового характеру для всіх верств населення, і мала вирішальне значення, виникли нові труднощі у процесі навчання дітей грамоти. Томас Кемпбелл – американський психолог, соціолог та філософ говорив що «труднощі навчання» призвели до створення нової групи серед населення: осіб з дислексією.

У багатьох країнах світу проблему дислексії активно досліджують уже близько 100 років. Першим нею зацікавився німецький фізіолог Адольф Куссмауль ще у 1877, а через 6 років його земляк лікар-офтальмолог - Рудольф Берлін придумав термін «дислексія» та опублікував першу книгу як її лікувати. У період з 1910-х до 1950-х років, спостерігалось затишся у дискусіях про дислексію. Частково це було пов'язано з воєнними діями на континенті, допомогу здебільшого скеровували в інше русло.

Найуспішнішими дослідження дислексії стали у кінці 1950-х років. У 1962 році, у Британії було створено перший у світі навчально-дослідницький центр для дітей з дислексією (Word Blind Centre for Dyslexic Children). Поступово, спираючись на наукові дослідження, з'явилась низка організацій, де займалися захистом прав людей, а з 1990-х уже на державному рівні проводилась підтримка людей у яких було виявлено дислексію.

Навчання базується на засвоєнні навичок письма, читання та розумінні математичних символів. Ці навички є фундаментом до структури базових дисциплін. І коли виникають труднощі у належному засвоєнні цих навичок, це може свідчити про наявність у дитини певних порушень, що зумовлені неврологічними причинами, мають спадковий характер та не мають зв'язку з низьким коефіцієнтом інтелекту.

Дослідження показують що дітям, у котрих було виявлено SpLD (Specific Learning Difficulties), потрібно більше часу на виконання завдань. Вони стикаються з труднощами виділити ключові слова або проаналізувати задачу. Такі учні не люблять читати довгі тексти або читати в голос перед однокласниками. Наслідком неналежної сформованості навичок читання є подальша успішність дитини у школі, адже читання є основою усіх шкільних предметів.

На сьогодні, близько 10 % людей мають певні види порушень. Ці порушення називають специфічними труднощами в навчанні SpLD (Specific Learning Difficulties) вони проявляються у проблемах з координацією рухів – диспраксія. Якщо є труднощі з цифрами – дискалькулія. Нездатність опанувати грамотне письмо – дисграфія, розлад читання та засвоєння алфавіту – дислексія.

Важливим є виявлення перших ознак SpLD (Specific Learning Difficulties) у дітей дошкільного та молодшого шкільного віку. У практичному довіднику для вчителів та батьків у співавторстві Барбари Ріддік, Джудіт Вулф та Девіда Ламсдона описано наступні симптоми. Для дітей дошкільного віку ознаками дислексії є: затримка мовленнєвого розвитку; труднощі із вивченням дитячих віршів; складно запам'ятати цифри, алфавіт, дні тижня, місяці, пори року тощо; погана координація рухів, труднощі з їздою на велосипеді та плаванням; не орієнтуються де ліво, а де право. Для дітей молодшого шкільного віку потрібно зосередитись на таких чинниках: складнощі у розпізнаванні риму та алітерації; труднощі з читанням (окремих слів, плутання літер); повільне читання; пропуски слів, рядків або читання слів та рядків двічі; краще сприймання на слух аніж розуміння прочитаного; важке фокусування під час читання; рівень читання нижчий відповідного (фактичного) віку; уникнення деяких слів, які складно написати, тому інколи може здатися що словниковий запас обмежений; забування написання слів; намагаючись написати правильно слово, багато креслить; написання фонетично, але не правильно, наприклад: «пшИниця» замість «пшЕниця», «пЕсати» замість «пИсати»; правильні літери, але в неправильному порядку, наприклад «моколо» а не «молоко»; неправильні межі слів, наприклад «влісостепі» а не «в лісостепі»; плутання або віддзеркалення літер, «Ь» замість «Р», «Л» або «Д»; погане формування літер; обмеженість письмових робіт; відсутність розділових знаків, невикористання великих літер; труднощі з

копіюванням з дошки або диктантом; труднощі з вивченням таблиці множення; погана ментальна арифметика; труднощі з читанням числових задач; труднощі з організацією роботи з числами на сторінці; змінює місцями окремі цифри; змінює місцями дві цифри; погані організаційні навички, наприклад, часто губить олівці, предмети одягу; погана пам'ять призводить до дезорієнтації, не може згадати який сьогодні день; втома через зусилля, необхідні для того, щоб встигати за читанням або письмом; знижена самооцінка; дитина замикається і виглядає пригніченою; рівень тривоги вищий при виконанні завдань з навчанням грамоти; страх тестів та контрольних робіт; неуважність та брак мотивації; дитина стає соціально ізольованою її можуть дразнити однокласники;

У сучасних дослідженнях зазначається що, дислексія – це стан який супроводжує людину протягом усього життя. Цього стану не можливо позбутися, але, якщо вчасно виявити та почати корекцію, можна звести до мінімуму прояви дислексії.

Підсумовуючи зауважимо, що сучасні реалії в яких доводиться жити нашим дітям, а саме стреси, яким вони піддаються щодня, через російську агресію, спостерігається зростання випадків дислексії, яка може бути не лише вродженою, але і набутою. Несформоване мовлення або читання може негативно відобразитися на дитині, а саме спричинити агресивну поведінку, через булінг зі сторони ровесників, невпевненість в собі, замкнутість, схильність до істерик з однієї сторони, а з іншої тиск освітніх програм, що посилюються з кожним роком і вимагають все більше знань від здобувачів освіти. Тому виникає потреба у дослідженні даного питання, удосконаленні професійного супроводу дітей з ознаками дислексії та пошуку інноваційних методів що допоможуть подолати труднощі та забезпечити комфортне навчальне середовище таким дітям.

Список використаних джерел

1. Ільяна В.М. Дислексія: підтримка дитини з особливими мовленнєвими потребами в освітньому середовищі : навч.-метод. посіб. Київ, 2023. (рукопис). URL : https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/739361/1/Dyslexia_2023.pdf (дата звернення: 01.05.2025).

2. Тетяна Тихонова Інновації в закладі освіти: сутність, нормативне забезпечення, методика організації. Інноватика в освіті. Том 1 № (92) (2022): Вересень. С. 74-83. URL: <https://doi.org/10.54662/veresen.1.2022.06> (дата звернення: 01.05.2025).

3. Кіпаренко О. Л. Нейропсихологічні передумови дислексії у школярів. Габітус, науковий журнал з соціології і психології. 2022. Вип. 42. С. 285-289. DOI: <https://doi.org/10.32782/2663-5208>. 2022.42.48 (дата звернення: 04.05.2025).

4. Philip Kirby, Margaret J. Snowling «Dyslexia, a history». *Social History of Medicine*, Volume 36, Issue 3, August 2023, Pages 579–581. URL: <https://doi.org/10.1093/shm/hkad069> (дата звернення: 24.04.2025).

5. Reid, G. *Dyslexia: A Practitioner's Handbook*, 5th ed.; Wiley-Blackwell: Chichester, UK, 2016; p. 5. URL: https://books.google.com.ua/books?hl=uk&lr=&id=iFWzCgAAQBAJ&oi=fnd&pg=PR14&ots=HcRLbsHr0B&sig=bKIjQUHlj0k-Fxhj6q-zsg0N8As&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false (дата звернення: 24.04.2025).

ВІРТУАЛЬНІ ЛАБОРАТОРІЇ У НАВЧАННІ ПРИРОДНИЧИХ НАУК: МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Коренева Інна Миколаївна, доктор педагогічних наук, професор кафедри теорії і методики викладання природничих дисциплін Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка

Ключові слова: віртуальні лабораторії (IVLs), початкова школа, природничі науки.

У відповідь на виклики, спричинені пандемією COVID-19 та повномасштабною агресією росії проти України, заклади освіти змушені були тимчасово зупинити очне навчання і перейти до дистанційного формату. На Сумщині, з міркувань безпеки, навчання досі часто відбувається дистанційно. У початковій школі іноді використовується змішана форма навчання – коли частину занять проводять онлайн, а частину – очно, за можливості. Такий підхід дозволяє зберегти освітній процес навіть у складних умовах, проте водночас потребує нових підходів до організації навчання, особливо щодо практичної складової уроків, зокрема з предмета «Я досліджую світ». Нині є зрозумілим те, що звичні засоби дистанційного навчання – зокрема відеоуроки або платформи для відеоконференцій – не завжди дають змогу дітям проводити дослідження чи експерименти [7].

У природничій освіті, особливо на уроці «Я досліджую світ», важливо не лише слухати пояснення, а й експериментувати, досліджувати, перевіряти гіпотези. Саме тому цифрові симуляції віртуальних лабораторій стають важливим інструментом, що дозволяє учням «проводити» дослідження у віртуальному середовищі, спостерігати за результатами, повторювати

експерименти, робити висновки. Такі лабораторії допомагають учням розвивати критичне мислення, аналізувати дані, формувати цифрову грамотність [3; 10]. Важливо, щоб зміст таких лабораторій відповідав віковим особливостям дітей, був науковим і спрямованим на розвиток практичних навичок. Якісно підготовлені віртуальні матеріали роблять навчання доступним і цікавим навіть у дистанційному форматі.

Нестача практичних досліджень під час дистанційного навчання, зокрема, ускладнює формування в дітей базових навичок, таких як обробка інформації, технічна грамотність, а також критичне й творче мислення [4]. Багато дослідників наголошують: цифрові технології мають використовуватися не лише як заміна вчителя, а як інструмент для розвитку активного мислення й залучення дітей до дослідницької діяльності [2].

Віртуальні експерименти вже довели свою ефективність у навчанні дітей різного віку. Вони збагачують зміст уроків і дають можливість учням проводити дослідження самостійно, спостерігати, як змінюються умови і результати, і аналізувати результати. Такі лабораторії використовуються у викладанні природничих наук – біології, фізики, хімії, екології – і можуть стати частиною початкової освіти [1; 5; 9].

Дослідження засвідчують, що цифрові платформи можуть відтворювати умови справжньої лабораторії, у якій учні спостерігають дослід, керують процесами і роблять висновки [6]. Це створює цікаве, динамічне навчальне середовище, у якому діти навчаються через дію, а не пасивне спостереження [4; 8].

Разом з тим, досі бракує розроблених для молодших школярів інтерактивних віртуальних лабораторій (IVL), які б відповідали віковим особливостям і були б простими у використанні. Їхня розробка й інтеграція у шкільні програми з природознавства відкриває нові перспективи в навчанні. Такі лабораторії дають змогу кожній дитині –

незалежно від місця проживання чи доступу до обладнання – отримати практичний досвід і краще зрозуміти навколишній світ.

У процесі дослідження було проаналізовано зміст та можливості таких платформ, які використовуються для інтерактивних віртуальних лабораторій (ІВЛ) у дистанційному навчанні природничих наук для початкової школи: *PhET*, *Labster*, *VLabs*, *eScience Labs*, *Molecular Workbench* та *Simulab*. Кожна з цих платформ має свої особливості, але їх об'єднує спільна мета – допомогти дітям краще зрозуміти складні наукові явища через досліди, які можна проводити онлайн, у безпечному середовищі. Ці платформи дають змогу проводити інтерактивні, практичні досліди та візуалізувати складні природничі поняття. Наприклад, замість того щоб лише читати про випаровування чи електрику, діти можуть бачити, як це працює, і навіть змінювати умови досліду. Наведемо деякі приклади застосування віртуальних лабораторій (ІВЛ) під час вивчення окремих тем навчального предмета «Я досліджую світ» у 1–4 класах НУШ та проаналізуємо доступність, врахування віку учнів, інтерактивність тощо (табл.1).

Таблиця 1

Відповідність ІВЛ змісту курсу «Я досліджую світ» (1–4 класи НУШ)

Клас	Зміст програми	Рекомендована платформа	Коментар
1	Світ навколо нас (вода, повітря, світло)	PhET	Симуляції: «Розсіювання світла», «Властивості води», «Тепло і охолодження» — просто і наочно
1	Живі організми	PhET, (частково VLabs)	PhET: прості моделі росту рослин; VLabs — складніше, для демонстрації вчителем
2	Людина і її тіло	PhET, (частково Simulab)	PhET має базові моделі (наприклад, дихання); Simulab складний, лише для демонстрацій

2	Явище природи (випаровування, дощ, вітер)	PhET	Симуляції: «Кругообіг води», «Температура і погода» — легко пояснити природні процеси
3	Енергія (тепло, електрика)	PhET	Симуляції: «Проста електрична схема», «Енергія і рух» — дуже корисно для досліджень
3	Дослідження ґрунтів і води	PhET, (частково VLabs)	PhET для базового аналізу; VLabs має візуалізації складу ґрунтів, що варто адаптувати
3	Здоров'я та безпека	PhET, (частково Simulab)	Можна використовувати моделі дихання, гігієни; Simulab — для показів з елементами догляду
4	Сонячна система і Земля	PhET	Симуляції: «День і ніч», «Сонячна система» — ідеально для вивчення космосу
4	Стихійні явища	PhET, (частково Labster)	PhET: «Погодні умови», «Сили природи»; Labster занадто складний, але можна адаптувати демонстрації
4	Спостереження і дослідження	PhET, VLabs	Учні можуть ставити запитання, створювати моделі, аналізувати зміни умов у середовищі

Віртуальні лабораторії (ІВЛ) поступово інтегруються в освітній процес як ефективний інструмент навчання природничих дисциплін у дистанційному форматі. У контексті реалізації освітньої програми Нової української школи, зокрема в межах предмета «Я досліджую світ» для 1–4 класів, такі цифрові ресурси відкривають нові можливості для формування дослідницьких навичок учнів молодшого шкільного віку. Вони дають змогу безпечно моделювати природні явища, візуалізувати абстрактні поняття та проводити прості дослідження, які раніше були доступні лише в умовах спеціально обладнаних кабінетів.

Ключовою ознакою ефективності інтерактивних віртуальних лабораторій для початкової школи є їхня інтерактивність. Завдяки їй створюється мотивуюче навчальне середовище, яке сприяє активному

залученню учнів до пізнавального процесу. Не менш важливими є доступність та адаптивність – можливість користування платформами без складних інструкцій, із простим інтерфейсом та можливістю персоналізації навчального контенту відповідно до вікових особливостей дітей.

Аналіз шести платформ (PhET, Labster, VLabs, eScience Labs, Molecular Workbench, Simulab) свідчить, що не всі з них однаково придатні для використання в початковій школі. Серед них найбільш доцільною для використання у 1–4 класах є платформа PhET, яка пропонує інтерактивні моделі та експерименти з базових природничих тем. Інші платформи, як-от Labster чи Simulab, мають більш складний зміст, орієнтований на старші класи або професійну підготовку, і часто передбачають платний доступ.

Попри обмеження дослідження, зумовлені використанням переважно вторинних джерел та відсутністю емпіричних даних саме щодо початкової школи, отримані результати дозволяють сформулювати попередні педагогічні висновки та рекомендації. Інтеграція віртуальних лабораторій у навчання молодших школярів повинна супроводжуватись методичною підтримкою вчителів, підбором відповідного змісту й поетапним впровадженням у змішаний або дистанційний формат.

Список використаних джерел

1. El Kharki, K., Berrada, K., & Burgos, D. (2021). Design and implementation of a virtual laboratory for physics subjects in Moroccan universities. *Sustainability*, 13(7), 3711. URL : <https://doi.org/10.3390/su13073711> (дата звернення 06.05.2025).

2. Gonzalez-Mohino, M., Rodriguez-Domenech, M. Á., Callejas-Albiñana, A. I., & Castillo-Canalejo, A. (2023). Empowering critical thinking: The role of digital tools in citizen participation. *Journal of New Approaches in*

Educational Research, 12(2), 258–275. URL : <https://doi.org/10.7821/naer.2023.7.1385> (дата звернення 05.05.2025).

3. Hassan, J., Devi, A., & Ray, B. (2022). Virtual Laboratories in tertiary education: Case study analysis by learning theories. *Education Sciences*, 12(8), 554. URL : <https://doi.org/10.3390/educsci12080554> (дата звернення 05.05.2025).

4. Hulai, O., Shemet, V., Moroz, I., Savaryn, P., & Kabak, V. (2024). Using the labster virtual laboratory to study chemistry at a technical university. *Information Technologies and Learning Tools*, 102(4), 95-107. URL : <https://doi.org/10.33407/itlt.v102i4.5737> (дата звернення 06.05.2025).

5. Kikari, A. B., Mwisomba, C., Karawa, C. J., Salawa, J. S., & Ally, J. S. (2024). Development of biology virtual laboratory. *East African Journal of Information Technology*, 7(1), 167–172. URL : <https://doi.org/10.37284/eajit.7.1.2033> (дата звернення 05.05.2025).

6. Li, J., & Liang, W. (2024). Effectiveness of virtual laboratory in engineering education: A meta-analysis. *PloS One*, 19(12), e0316269. URL : <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0316269> (дата звернення 05.05.2025).

7. Radziievska, I., Trepet, G., Radzikhovska, N., Sukhostavets, N., Yuryk, O., & Saienko, V. (2022). Modern achievements and prospects for the development of higher medical education: Ukrainian realities. *Revista Amazonia Investiga*, 11(55), 114–123. URL : <https://doi.org/10.34069/ai/2022.55.07.12> (дата звернення 07.05.2025).

8. Raman, R., Achuthan, K., Nair, V. K., & Nedungadi, P. (2022). Virtual Laboratories- A historical review and bibliometric analysis of the past three decades. *Education and Information Technologies*, 27(8), 11055–11087. URL : <https://doi.org/10.1007/s10639-022-11058-9> (дата звернення 07.05.2025).

9. Ron-Valenzuela, P., Vargas, D., & Medina, L. (2022). Design of a virtual laboratory for practical learning of environmental management and

industrial safety. In *Communications in Computer and Information Science* (pp. 205–212). Springer Nature Switzerland. URL : https://doi.org/10.1007/978-3-031-19682-9_27 (дата звернення 07.05.2025).

10. Serrano-Perez, J. J., González-García, L., Flacco, N., Taberner-Cortés, A., García-Arnandis, I., Pérez-López, G., Pellín-Carcelén, A., & Romá-Mateo, C. (2021). Traditional vs. Virtual laboratories in health sciences education. *Journal of Biological Education*, 57(1), 36–50. URL : <https://doi.org/10.1080/00219266.2021.1877776> (дата звернення 05.05.2025).

РЕСУРСНИЙ ТА ДИДАКТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ НАВЧАЛЬНОГО ПОСІБНИКА «ФОНОСТИЛІСТИКА І ФОНОСЕМАНТИКА У ФАХОВІЙ ПІДГОТОВЦІ ВЧИТЕЛІВ УКРАЇНСЬКОЇ СЛОВЕСНОСТІ» В УМОВАХ НУШ

Кузнецова Галина Петрівна,
кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри української мови, літератури та
методики навчання Глухівського
національного педагогічного
університету імені Олександра Довженка

Ключові слова: фонетична стилістика, фонетична семантика, учитель української мови і літератури, фонетична компетентність учителя-словесника

Реформаційні зміни в освіті вищої школи, визначення наскрізною для всіх освітніх галузей (мовно-літературна; математична; природнича; технологічна; інформатична; соціальна і здоров'язбережувальна; громадянська та історична; мистецька, фізична культура) у загальній середній освіті компетентності «вільне володіння державною мовою», розширення функцій української мови, із-поміж яких миротвірна, націєоб'єднувальна, світоглядна, глибше усвідомлення суспільством ролі

української мови у становленні державності, занурення в сутність українськомовного ретриту (від англ. *retreat* – відступ від звичного; у значенні – відступ у спілкуванні від іншої мови, окрім української) спонукають заклади загальної середньої освіти, вищу педагогічну школу до перегляду та глибокого опанування всіх потужностей сучасної української літературної мови, до вивчення її емоційно-семантичного змісту, національної мовно-мовленнєвої палітри.

Значущу роль у ствердженні української мови як основи комунікування в усіх сферах людської діяльності на теренах України відіграє вчитель української мови і літератури. Учитель-словесник у процесі навчання та викладання мови, і в умовах Нової української школи зокрема, має керуватися системно-структурним підходом, згідно з яким реалізація мовної системи здійснюється на фонетичному, морфологічному, лексико-семантичному, синтаксичному мовному рівнях. Кожен із них має підрівні – додаткові яруси, що розширюють потенціал мовних одиниць кожного основного рівня. Зосередимо увагу на фонетичному мовному рівні, елементи якого здатні в контексті фоностилістичного та фоносемантичного мовних підрівнів створювати виражальні ефекти в мовленні, відображати самотність української звукової системи, викристалізувати її символічність, енергетичність, неповторність, передавати стиль життя соціальних стратів, висвітлювати різноманітні зміни в розвиткові самої мови. Поділяємо думку Р. Мельничук, яка зазначає: «Доказом цього служать нові ідеї щодо функціонування мови як найважливішого надбання людства, адже ми живемо у світі звуків, які оточують нас і спонукають до вічного пошуку смислу, який передбачається цими звуками» [1, с. 23].

Установлено, що фоносемантичні та фоностилістичні явища української мови здебільшого є предметом дослідження лінгвістів (Т. Беценко, О. Бірюкова, А. Бондаренко, М. Кабиш, І. Качуровський,

І. Кочан, В. Кушнерик, В. Левицький, Л. Мацько, Р. Мельничук, О. Потебня, О. Сербенська, Г. Сюта, К. Тищенко, Л. Українець, Ю. Юсип-Якимович та ін.). Арсеналу лінгводидактичних праць, у яких би в порівняльних площинах обстоювалася роль фонетичної семантики та фонетичної стилістики у формуванні професійної вправності майбутнього вчителя української словесності – обмаль. Варто зазначити, що превалюють у методиці навчання мови джерела з фоностилістики (В. Бадер, З. Бакум, О. Горошкіна, О. Караман, С. Караман, О. Корчова, Г. Кузнецова, О. Кучерук, А. Попович та ін.). Простежено праці, у яких функції фоностилістики та фоносемантики ототожнюються, проте це різнофункційні науки й навчальні дисципліни, сутність яких лише помежується звуковим аспектом у процесі усвідомленої звукової комунікації. *Фонетична стилістика* досліджує частотність функціонування звуків у різних стилях сучасної української мови, звукосполучуваність, звукоспіввідношення, звуковиразність, звукоемоційність, милозвучність, словесні та фразові повтори, інтонування, риму, їх стилістичний ефект. *Фонетична семантика* студіює зв'язок звука, звукоформи із сутністю, змістом, смислом «<...> лексичної одиниці на рівні «фонема–зміст» [1, с. 2], вивчає асоціативно-символічне, кольористичне значення функціонування вокалічних та консонантних фонем, семантичний ефект взаємодії звуків у мовленнєвому потоці, писемного унаочнення графем. Констатовано, що обидві дисципліни оперують такими термінами: «звук», «фонема», «фонетичне значення», «буква», «графема», «графон» (грец.: γράφω (graphō) – малювати, писати і φωνή (phōnē) – звук, голос: незвичайні написання / накреслення, зображення літер), «графемами» / «диферентеми» (букви, що різняться диферентеми, або диференційними ознаками: прямі / криві, замкнені / незамкнені, знаки пунктуації, типографічні засоби [2, с. 203–204; 3, с. 128–129].

Переконаємося, що фоностилістичні та фоносемантичні одиниці української мови мають системний характер, їх не можна вивчати, аналізувати і розглядати ізольовано від субстанціональної та функціональної фонетики й від системи мови загалом, оскільки вони є субстанцією та інтенсіналом мовної структури. Фоностилістичні та фоносемантичні явища – це мовленнєво-образна творчість, своєрідні формули художнього мислення, оволодіння якими дає змогу майбутньому вчителю мовно-літературної освітньої галузі усвідомлено сформулювати й утвердити животворну думку української нації та передати її поколінням.

З огляду на це назріла потреба розробити експериментальний електронний навчальний посібник «Фоностилістика і фоносемантика у фаховій підготовці вчителів української словесності». Основними ресурсними ознаками посібника визначено: інтерактивність, мультимедійність, системність, комплексність, цілісність, інтегрованість, зв'язність, відкритість, нелінійність, багаторівневість, зворотність зв'язку, діалогічність, деперсоніфікованість, багатоадресатність, безперервність у користуванні, інформаційна пошуковість, гіпертекстовість, динамічність. Структура та змістова наповнюваність навчального джерела характеризуються уміжпредметністю в межах мовно-літературної освітньої галузі. Предметна інтегрованість ґрунтується на філософських і лінгводидактичних підходах (компетентнісному, комунікативному, операційно-діяльнісному) та принципах (антропоцентризму, аксіологічності, когнітивності).

Структура навчального посібника вмотивовує майбутніх учителів до навчання та самонавчання, осмисленого розвитку мовно-мовленнєвої вправності через опанування теоретичного та практичного матеріалу, сконцетрованого у двох розділах. *Перший розділ* «Фоностилістика і фоносемантика в системі формування фонетичної компетентності

майбутніх учителів української мови і літератури» змодульовано за предметом дослідження та відповідно до мети формування фонетичної компетентності, а саме: *Модуль 1.* «Фоностилістика як наскрізний складник стилістики сучасної української літературної мови» містить інтерактивну лінгвостилістичну та лінгводидактичну студію-рефлексію; теоретико-практичний кейс «Фоностилістика української мови як учення про звуковий ефект». *Модуль 2.* «Засоби фоностилістики. Евфонічні фігури повтору» висвітлює аспекти увиразнення національного мовлення засобами повторів (звукові повтори, словесні і фразові некомпозиційні повтори, словесні і фразові композиційні повтори). *Модуль 3.* «Фігури уникнення. Анаколуф» обґрунтовує стилістичні особливості мовної економії, динаміку мовленнєвої експресії, роль емоційних камертонів. До структури цього модуля уміщено Кейс «Какофонія. Причини виникнення, випадки вживання, функції». *Модуль 4.* «Фоностилістичний, фоносемантичний аналіз тексту в системі формування фонетичної компетентності майбутніх учителів української мови і літератури» спонукає до усвідомленої роботи з мовними знаками, до визначення професійного рівня і «ступеня влади над мовою» (за О. Потебнею).

Другий розділ «Фоностилістичні та фоносемантичні студії» – це діагностичний інструментарій опанованих майбутніми словесниками професійних компетентностей. Складниками модуля є тексти, завдання, вправи, лінгвістичні тренажери, стимули, картини, покликання на виступи, роздуми, інтерактивні творчі кейси, рубриковані за такими напрямками: «Україна – рідна земля непоборна», «Рідна мова – українська», «Рідномовні обов’язки за І. Огієнком», «Український андроцентризм ... чи завинила в цьому мова?», «Українська хата – домівка гостинності, миру, добра», «Український одяг – віддзеркалення душі української нації», «Український рушник – символ мого роду», «Українська пісня – український любий голос», «Про найукраїнніших українців»,

«Український епістолярій – дотик до сокровенного», «Українці! Будьмо гідними! Творімо добро!», «Любов – це вічний скарб для українців!», «Ой у лузі червона калина..., і верба, і сосна, й тополина...», «Хліб і сіль – українська гостинність...», «У боротьбі за Мир, за Любов, за Всеукраїнськість».

Структурним компонентом навчального джерела є фоностилестичний та фоносемантичний словник, робота з яким дає змогу майбутнім фахівцям простежувати терміну лексик, стилестичні фігури, тропи, фоностилестичні та фоносемантичні явища. Фактично всі інтерактивні кейси спонукають майбутніх учителів-словесників до творчого проєктування та усного й письмового продукування текстів – різних за стилями, підстилями, жанрами, типами мовлення. Зосереджено увагу на роботі з креалізованими текстами. У навчальному посібникові текстові засоби формування фонетичної компетентності через фонетичну стилестіку та фонетичну семантику ґрунтуються на засадах академічної доброчесності, спонукають оминати послуги ШІ, працювати з програмами (<https://gptzero.me/>; <https://www.zerogpt.com/>; <https://sapling.ai/ai-content-detector>; <https://www.rephraser.co/uk/humanizator-tekstu>; <https://monica.im/uk/bypass-ai/ai-humanizer>), які застерігають від «нечесної дружби» зі штучними міркуваннями.

Отже, основне призначення навчального посібника – посилити методично-вправнісний потенціал майбутніх учителів української словесності в умовах реалій НУШ, спонукати їх до розвитку в мові й через мову у процесі професійної діяльності, до керування під час виконання функційних обов’язків учителя української мови і літератури гаслом-принципом: людина має «споконвічно мовний характер буття» (за Г.-Г. Гадемером).

Список використаних джерел

1. Мельничук Р. І. Фоносемантичні явища у сучасній німецькій мові (теоретико-експериментальне дослідження): дис. ...канд. філол. 10.02.04. Чернівці – Запоріжжя, 2018. 241 с.

2. Кузнецова Г.П. Фоностилістика і фоностилістичні засоби увиразнення тексту: від ретроспекції до сьогодення. Development and modernization of Poland and prospects of Ukraine: Collective monograph. Lublin: Izdevnieciba “Baltija Publshing”, 2017. 436 p. P. 199–218.

3. Кузнецова Г.П. Фоносемантична компетентність майбутніх учителів української словесності. *«Професіоналізм педагога в умовах освітніх інновацій»*. Матеріали V Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції: м. Слов'янськ, 07–08 жовтня 2021 року / відпов. ред. О. Хващевська. Слов'янськ: Мінідрукарня «Папірус», 2021. 275 с. С. 127–130. URL:

file:///C:/Users/Admin/Downloads/Збірник%20матеріалів%20конференції
(дата звернення: 05.05.2025).

ФОРМУВАННЯ ЛІНГВІСТИЧНОЇ КРЕАТИВНОСТІ В ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ

Кухарчук Ірина Олексіївна,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії і методики
початкової освіти Глухівського
національного педагогічного
університету імені Олександра Довженка

Ключові слова: креативність, творчість, лінгвістична креативність, мовна освіта, комунікативні вміння.

Одним із головних завдань сучасної освіти є не лише оволодіння системою знань, умінь і навичок, а й розвиток творчих здібностей

особистості. Про важливість формування креативності в здобувачів освіти наголошується в низці державних документів, зокрема в законах України «Про освіту», «Про вищу освіту», у концепції «Нова українська школа», Державному стандарті базової середньої освіти, Професійному стандарті «Вчитель закладу загальної середньої освіти», у яких одним із принципів державної політики в галузі освіти визначено гуманістичний характер навчання, пріоритет загальнолюдських цінностей, вільного розвитку особистості, створення умов для її самореалізації та розвитку творчих здібностей кожного громадянина України. Поняття «творча особистість», «думати творчо», «творчий підхід», «креативність» в українському суспільстві є показником професіоналізму людини в епоху соціально-економічних та політичних перетворень країни.

Креативність як найвищий мисленнєвий процес є об'єктом дослідження різних наук. Уперше термін «креативність» було введено в 1922 р. Д. Сімпсоном у сфері психологічної науки. Подальше вивчення креативності здійснювали зарубіжні (Дж. Гілфорд, Стейн, Р. Стернберг) і вітчизняні вчені (О. Антонова, І. Гриненко, В. Моляко, С. Сисоєва, Т. Сущенко та ін.).

У психологічній енциклопедії креативність визначено як рівень творчої обдарованості, прояву здібностей до творчості, що виявляються у мисленні, спілкуванні, окремих видах діяльності та є відносно стійкою характеристикою особистості [5, с. 181]. В енциклопедії освіти креативність трактується як творчий дух, творчий потенціал індивіда, його творчі здібності, що виявляються не тільки в оригінальних продуктах діяльності, а й у мисленні, почуттях, спілкуванні з іншими людьми [2, с. 432].

Український дослідник В. Моляко визначає креативність як здібність особистості, що відображає глибинну її можливість створювати оригінальні цінності, а також приймати нестандартні рішення. Він

наголошує, що оригінальність, евристичність, фантазія, активність, сконцентрованість, чіткість, чуттєвість є важливими ознаками креативності, а прагнення до оригінальності є однією з основних якостей креативної особистості [3, с. 26–31].

В. Павленко слушно зауважує, що креативним є той учитель, який «має власний стиль викладання, який формується під впливом як внутрішніх (попередніх знань, досвіду, професійних якостей), так і зовнішніх факторів (нормативних засад професійної діяльності, необхідності постійного підвищення кваліфікації)» [4].

Одним із складників креативної особистості є лінгвістична креативність. Е. Герасименко трактує лінгвістичну креативність як «здатність носія мови маніпулювати знаннями про мову для створення нових слів, модифікації вже існуючих слів і виразів з метою розширення їх семантики, залучення уваги, створення комічного ефекту та ін. [1]. На нашу думку, лінгвістична креативність – це здатність особистості до використання оригінальних, нестандартних лінгвістичних прийомів та мовних засобів вираження думки. Лінгвістична креативність є сукупністю мовних умінь, які передбачають нестереотипне, гнучке й доречне використання лексичних, граматичних, стилістичних і комунікативних засобів мови для створення нового мовного продукту.

Мовні дисципліни, що викладаються в закладах вищої педагогічної освіти, створюють широкі можливості для формування лінгвістичної креативності в майбутніх учителів. Зокрема, це такі курси, як *«Українська мова за професійним спрямуванням»*, *«Сучасна українська мова з практикумом»* (на рівні бакалаврату) та *«Культура наукової української мови»* (на рівні магістратури), зміст яких спрямований не лише на засвоєння мовних норм, а й на розвиток аналітичного, асоціативного й образного мислення. Вивчення лексичних, синтаксичних і стилістичних явищ стимулює студентів до глибшого осмислення мовної системи та

розгляду її як інструмента комунікації. Побудова власних висловлювань, виконання вправ на редагування й переклад активізують мовну інтуїцію, розвивають гнучкість і нестандартний підхід до вирішення мовних завдань.

Методичною домінантою на заняттях має бути проблемне, активне навчання, орієнтоване на розв'язання здобувачами освіти спеціально розроблених викладачем проблемних завдань комунікативного характеру, спрямованих на розвиток творчого потенціалу та креативної діяльності.

Для формування лінгвістичної креативності ефективними є такі принципи: *педагогічної творчості* (створення такого середовища, у якому студент не боїться помилятися і вільно висловлює власні думки), *комунікативності* (мова вивчається як засіб реального спілкування, а не лише як система правил), *особистісно зорієнтованого навчання* (урахування індивідуальних особливостей здобувача освіти, його мовного досвіду, емоційності, асоціативності), *інтеграції* (поєднання лінгвістичних знань із культурними, соціальними, медійними контекстами).

У формуванні лінгвістичної креативності в здобувачів освіти відіграють такі методи навчання: *мовний експеримент* (здобувачі освіти модифікують лексичні, морфологічні або синтаксичні структури для створення нових мовних одиниць чи зв'язних висловлювань), *метод асоціативного мислення* (використовується для розвитку мовної інтуїції й уміння будувати тексти на основі метафоричних зв'язків), *стилістичний експеримент* (завдання трансформувати текст з одного стилю в інший, добираючи відповідні мовні засоби), *метод проєктів і творчих завдань* (використання реальних мовленнєвих ситуацій: блог, інтерв'ю, сценарій, рекламний текст) тощо.

Особливого значення набувають спеціально розроблені «тактичні прийоми» розвитку лінгвістичної креативності особистості, що активно впроваджуються в освітній процес із мовних дисциплін, зокрема: «мовний

шок» (студентам пропонуємо помилкові конструкції, які потрібно виправити або переосмислити), «мовне дзеркало» (редагування чужих текстів із зміною стилю, іронії, тону), «мовне есе» за малюнком або цитатою (творчий підхід до рефлексії мовного змісту або явища), складання самостійних глосаріїв; аналіз ключових і «резонансних» ідей у мовних теоріях і наукових роботах тощо.

Отже, розвиток лінгвістичної креативності в здобувачів вищої освіти під час опанування мовних дисциплін є однією з пріоритетних освітніх цілей у сучасному суспільстві. Лінгвістична креативність є однією з важливих і необхідних навичок XXI століття. Вона дає змогу майбутньому фахівцеві оперативно реагувати на виклики, нестандартно підходити до розв'язання складних завдань, генерувати нові ідеї та концепції, адаптуватися до різних комунікативних і професійних ситуацій. З огляду на це лінгвістичні дисципліни відіграють особливу роль, адже формують не лише мовну, а й **когнітивно-творчу компетентність**, яка усвідомлює мову як засіб змістовного і гнучкого самовираження.

Список використаних джерел

1. Герасименко Е.М. Лінгвістична креативність як невід'ємний складник креативної особистості. URL: <https://repository.hneu.edu.ua/bitstream/123456789/23072/1/%D0%93%D0%B5%D1%80%D0%B0%D1%81%D0%B8%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE.pdf> (дата звернення: 08.05.2025).
2. Енциклопедія освіти / за ред. В. Кременя. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
3. Моляко В.О. Психологічна готовність до творчої праці. Київ : Знання УРСР, 1989. 36 с. С. 25.
4. Павленко В.В. Креативність учителя як чинник розвитку педагогічної творчості. *Формування дидактичної компетентності*

педагогів дошкільної та початкової освіти: збірник науково-методичних праць / за заг. ред. В.Є. Литнєва, Н.Є. Колесник, Т.В. Наумчук. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2015. С.145-150.

5. Психологічна енциклопедія / автор-упоряд. О. Степанов. Київ: «Академвидав», 2006. 424 с.

6. Сисоєва С.О. Підготовка вчителя до формування творчої особистості учня: монографія. Київ : Поліграфкнига, 1996. 406 с.

ДИДАКТИЧНІ УМОВИ ЕФЕКТИВНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ОБЧИСЛЮВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Листопад Наталія Петрівна,
науковий співробітник відділу початкової
освіти ім. О.Я. Савченко Інституту
педагогіки НАПН України

***Ключові слова:** обчислювальна діяльність, дидактичні умови, початкова школа.*

Європейська освітянська спільнота визначила *обчислювальну навичку* однією з ключових компетентностей, необхідних для ефективної життєдіяльності людини. Вона важлива для:

- освіти;
- розвитку критичного мислення;
- розв'язання проблем;
- кар'єрного розвитку.

Нестабільність освітнього процесу в школі, спричинена світовою пандемією та військовим станом у державі, побутові ускладнення для занять удома стали факторами зниження рівня навчальних досягнень школярів. Використання сучасних електронних засобів також суттєво вплинуло на зниження рівня обчислювальних навичок. Тому *формування*

міцної обчислювальної навички залишається пріоритетом початкової освіти.

Формування обчислювальних умінь і навичок вважається складним і тривалим процесом, а його ефективність залежить від індивідуальних особливостей дитини, рівня її підготовки та організації обчислювальної діяльності.

Р. Романишин визначає *обчислювальну діяльність учня/учениці початкової школи* як «процес, спрямований на знаходження результату арифметичних дій з числами». Мета обчислювальної діяльності полягає у знаходженні результату додавання, віднімання, множення та ділення (націло або з остачею) у множині цілих невід'ємних чисел. Дослідниця зазначає, що для знаходження значення числового математичного виразу учень має володіти знаннями, прийомами та способами обчислення. Отже, предметом обчислювальної діяльності є способи та прийоми, спрямовані на знаходження значення математичного виразу – суми, різниці, добутку і частки цілих невід'ємних чисел в межах мільйона [3, с. 37].

Процес опанування обчислювальними навичками досить складний: спочатку учні мають засвоїти певний обчислювальний прийом, а потім, у результаті тренувань, навчитися швидко виконувати обчислення. Щодо табличних випадків додавання, віднімання, множення і ділення – результати потрібно знати напам'ять.

Для того, щоб набуті обчислювальні навички характеризувалися правильністю, усвідомленістю, раціональністю, узагальненістю, автоматизмом і міцністю, необхідно організовувати обчислювальну діяльність молодших школярів на рівні, який забезпечить досягнення цих результатів. Варіювання умов, у яких застосовуються обчислювальні вміння, посилення ступеня складності, самостійності та обґрунтована послідовність завдань сприятимуть формуванню цих характеристик.

Ефективне формування обчислювальних навичок у початковій школі можливе за умови дотримання таких дидактичних умов:

- поетапне формування на основі компетентнісного підходу. Завдання з домінуючою пізнавальною мотивацією мають бути пріоритетними. Вони повинні бути орієнтовані на розвивальний характер роботи та враховувати життєвий досвід учнів;

- створення спеціальних навчальних ситуацій. Ці ситуації мають бути цікавими для молодших школярів та викликати інтерес до їх розв'язання. Процес формування обчислювальних навичок має бути неперервним, цілісним і наскрізним, тобто здійснюватися не лише на уроках математики, а й на уроках мистецтва, курсу «Я досліджую світ», під час фізкультхвилинок, ранкового кола, прогулянок, екскурсій тощо;

- створення ситуації успіху. Один із дієвих способів формування емоційного інтелекту – незвичні обчислювальні завдання, що сприяють формуванню готовності молодшого школяра успішно діяти;

- впровадження інноваційних технологій. Це підвищить ефективність формування обчислювальних навичок. Сучасний стан освітнього процесу сприяв появі нових форм навчальної комунікації, що дозволяє уникнути зайвих труднощів під час дистанційного навчання та цікаво і змістовно вибудовувати освітню взаємодію;

- тісна взаємодія сім'ї та школи. Повноцінний освітній процес відбувається в умовах тісної співпраці педагогів і батьків. В учнів I циклу навчання ще не сформовані вміння самостійного навчання, і їм важко здобувати знання дистанційно. Завданням батьків є використання ситуацій, які передбачають обчислювальну діяльність їхніх дітей на прогулянках та в побуті;

- постійний моніторинг рівня сформованості. Регулярний моніторинг обчислювальних умінь та навичок на основі розроблених критеріїв дозволить коригувати освітній процес залежно від отриманих

результатів. Виконання обчислювального прийому – розумовий процес, тому оволодіння ним та вміння здійснювати контроль за його виконанням має відбуватися одночасно в процесі навчання.

Правильно організована обчислювальна діяльність – важливий засіб активізації мислительної діяльності учнів та розвитку їхніх творчих здібностей.

Список використаних джерел

1. Листопад Н. П. Формування обчислювальної складової математичної компетентності. *Учитель початкової школи*. 2015. № 12 (30). С. 16 – 19.

2. Листопад Н. П. Організація обчислювальної діяльності молодших школярів на основі міжпредметних зв'язків. *Актуальні проблеми та стратегії розвитку початкової освіти: матеріали IV Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції* (16 травня 2024 року). Рівне: РДГУ, 2024. С. 18 – 20.

3. Романишин Р. Я. Обчислювальна діяльність: структура та функціональні частини. *Актуальні питання природничо-математичної освіти*. Випуск 1(11), 2018. С. 35 – 42.

ПРОВАЙДИНГ ІННОВАЦІЙ В ПОЧАТКОВІЙ ОСВІТІ

Литвинов Андрій Сергійович,
кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри теорії і методики початкової
освіти Глухівського національного
педагогічного університету імені
Олександра Довженка

Ключові слова: *провайдинг інновацій, початкова школа, Нова українська школа, молодші школярі.*

Початкова школа в Україні переживає етап глибоких трансформацій. Новим Державним стандартом передбачено, що усі уроки мають формувати ключові й предметні компетентності учня. У цих умовах інноваційні рішення в системі освіти є особливо актуальними – їм слід забезпечити комплексну підтримку, або «провайдинг».

«Провайдинг інновацій» (від англ. *providing of innovations*) – комплексне забезпечення процесів створення, розроблення, освоєння, поширення й використання нововведень, спрямоване на підвищення ефективності змісту і технологій навчання. Іншими словами, провайдинг означає постачання необхідних ресурсів (фінансових, освітніх, матеріально-технічних), створення відповідної інфраструктури та експертної підтримки для успішної генерації та впровадження новаторських методик та технологій у навчальний процес [4]. Таким чином, провайдинг інновацій у контексті початкової освіти – це теоретично обґрунтована система організаційно-методичних і ресурсних заходів, спрямована на підтримку та тиражування новаторських рішень в початковій школі.

Серед прогресивних практик у початковій школі варто виділити навчання через гру, проектну діяльність та інтерактивні методики. Технологія контекстного навчання, що розвиває множинний інтелект учнів, передбачає проведення уроків у формі рольових ігор, практичних дослідів та командних проєктів [2]. Завдання контекстних уроків мають бути доступними, інтерактивними і багатосенсорними, що сприяє плавному переходу від теорії до практичного застосування знань (наприклад уроки з логіко-математичними задачами у вигляді історій або

реальних ситуацій, рольові ігри на уроках літератури, проекти з природознавства типу «Торнадо в банці», інтерактивна онлайн-гра «Interland» для розвитку цифрової компетентності учнів тощо [2]). Навчальні квести (командні пошукові ігри) і рольові ситуації активно впроваджуються для мотивації учнів, стимулюють комунікативну взаємодію та критичне мислення, залучаючи учасників до активного вирішення проблемних завдань [3] (наприклад, командні та веб-квести дозволяють дітям у формі гри навчатися співпрацювати й оцінювати інформацію, що сприяє підвищенню пізнавальної активності). Такі інноваційні форми навчання дозволяють урізноманітнити традиційну модель уроку й активізувати пізнавальні процеси молодших школярів.

Інший приклад – упровадження STEM-орієнтованих програм у молодших класах. Усе більше шкіл створюють «гуртки робототехніки», уроки з основ програмування і цифрової грамотності. Хоча офіційні дані про це поки фрагментарні, чимало вчителів залучають у навчання планшети, 3D-принтери, інтерактивні дошки та цифрові лабораторії. Наприклад, платформа MozaBook із «інтерактивними картами» використовують для опанування матеріалів з природознавства, а освітні ігри на комп'ютері – для закріплення навичок з математики та інформатики. Компетентнісний стандарт сприяє також використанню освітніх онлайн-ресурсів (відеоуроків, симуляцій, науково-популярних програм) навіть у дошкільному класі, надаючи вчителю більше інструментів для диференціації і мотивації.

Цифрові технології дедалі більше інтегруються в початковий навчальний процес. Навчальні заклади використовують різноманітні ІТ-інструменти: відеоконференції (Zoom, Google Meet тощо), інтерактивні онлайн-курси, навчальні платформи (наприклад, Google Classroom), а також мультимедійні та ігрові додатки. Важливо й те, що сучасні цифрові рішення розширюють можливості педагогів: наприклад, у мережі

з'явилися спеціалізовані відеоуроки та навчальні застосунки для учнів початкової школи. Зокрема, на освітній платформі EdEra було опубліковано серію методичних відеозанять з математики для 1–4 класів, що допомагає учителям освоювати оновлені програми та урізноманітнювати уроки [1].

Разом із тим формування цифрової компетентності учнів потребує цілісного підходу. Успішне навчання цифровим навичкам передбачає комплексну підготовку: оволодіння базовими навичками роботи з комп'ютером та Інтернетом, використання інтерактивних програм, вивчення основ безпеки в мережі і розвиток умінь пошуку та критичної оцінки інформації [3]. Тобто учні повинні навчитися ефективно користуватися технологіями як інструментом навчання. У підсумку педагогічні та цифрові інновації взаємодоповнюють одна одну: цифрові засоби дають методам навчання нові формати, а педагогічні підходи визначають, як ці засоби застосовувати для розвитку компетентностей учнів.

Участь України у міжнародних проектах стимулює впровадження новацій. Наприклад, на конференції Bett 2025 представники МОН говорили про українські освітні стартапи: близько 31% усіх національних стартапів припадає на освітню сферу, а розробки українських фахівців уже використовують для підготовки кадрів і в роботі онлайн-шкіл [6]. Міністерство освіти планує створити Центр досконалості освітніх технологій (EdTech Center of Excellence) та оновити стратегію цифровізації освіти з урахуванням нових технологічних трендів [6].

Важливою є роль недержавних ініціатив. Наприклад, громадська спілка «Освіторія» розробила безкоштовний онлайн-курс «Перезавантаження НУШ: 1-4 класи», що допомагає вчителям початкової школи ефективно впроваджувати нові методики реформованої школи [5]. Волонтери та ІТ-компанії забезпечують школи обладнанням і навчальними

програмами – так, школярі мають доступ до наборів для створення робіт, віртуальних лабораторій і квест-уроків з доповненою реальністю. Державні та приватні інвестори підтримують розробку електронних підручників та сертифікацію вчителів. Всі ці приклади демонструють різні шляхи провайдингу інновацій: від нормативної підтримки та освіти кадрів до прямого постачання технологій і контенту в клас.

Незважаючи на позитивні зрушення, в Україні існує низка значних бар'єрів для інновацій. По-перше, триває війна: бойові дії та окупація унеможливають нормальне навчання у багатьох регіонах. Масові обстріли інфраструктури призводять до руйнувань і відключення електроенергії й Інтернету, що унеможливає доступ школярів до навчання як очно, так і онлайн. По-друге, бракує фінансових ресурсів: багато шкіл не мають необхідних комп'ютерів, приладів та швидкого Інтернету. Брак коштів також ускладнює оновлення шкільних приміщень та придбання дидактичних матеріалів для інноваційних уроків. По-третє, не всі педагоги готові до змін: широке впровадження компетентнісних методик потребувало масштабного перенавчання. Опір нововведенням серед частини педагогічного середовища та низька комп'ютерна грамотність деяких учителів уповільнюють темп реформи. Для подолання цих перешкод потрібна послідовна підтримка реформ, інвестування в ІКТ-інфраструктуру шкіл і системна підготовка вчителя.

Отже, провайдинг інновацій у початковій освіті України – комплексне завдання, що вимагає злагодженої роботи уряду, шкіл та громадянського суспільства. Позитивним є те, що новий стандарт НУШ формально впроваджений по всій країні і що запроваджено програми підготовки педагогів та розвитку ІКТ-інфраструктури. Проте ключовим залишається інвестиція в людей і технології, уряди мають стимулювати політику, засновану на даних, та підтримувати стратегічне лідерство в інноваціях. З огляду на це, варто спрямувати додаткові ресурси на оснащення школярів і

вчителів сучасними засобами навчання; продовжувати масову перекваліфікацію педагогів у нових методиках; розвивати співпрацю з міжнародними партнерами й ІТ-галуззю (наприклад, створюючи EdTech Центр інновацій); а також впроваджувати рішення, що базуються на доказах і найкращому світовому досвіді. Такий системний підхід допоможе забезпечити невід’ємний розвиток освіти через інновації, адже лише безперервні інноваційні реформи та тісна співпраця різних секторів здатні гарантувати підготовку учнів до майбутніх викликів.

Список використаних джерел

1. EdEra пропонує відео з математики для 1-4 класів. 2015. URL: <https://surl.li/sykkdv> (дата звернення: 02.05.2025).
2. Васютіна Т., Клямар А. Розвиток множинного інтелекту в учнів початкової школи засобами технології контекстного навчання. *Інновації в дошкільній і початковій освіті*. № 2. 2024. С. 7-15.
3. Інновації в початковій освіті: досвід, виклики сьогодення, перспективи: матеріали IV науково-практичної інтернет-конференції здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти факультету початкового навчання ХНПУ імені Г. С. Сковороди / за заг. ред. д. пед. н., доц. О. А. Мкртічян. Харків. 2024. 97 с.
4. Литвинов А.С. Готовність до провайдингу інновацій як важлива професійна якість майбутнього викладача. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2016, № 5 (59). С. 154-161
5. Презавантаження НУШ: 1-4 класи. URL: <https://surl.li/qtfyoe> (дата звернення: 03.05.2025).
6. Україна на Bett 2025: інновації, міжнародне партнерство та цифрове майбутнє освіти. 2025. URL: <https://surl.lu/uczict> (дата звернення: 02.05.2025).

ПЕРЕВАГИ І РИЗИКИ ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Лупінович Світлана Миколаївна,
кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри педагогіки та
методики навчання Комунального
закладу вищої освіти «Хортицька
національна навчально-реабілітаційна
академія» Запорізької обласної ради,

Лапшина Ірина Сергіївна,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри педагогіки та методики
навчання Комунального закладу вищої
освіти «Хортицька національна
навчально-реабілітаційна академія»
Запорізької обласної ради

***Ключові слова:** Штучний інтелект, комп'ютерні технології в освіті, інформатизація освіти, інтерактивне навчання, інтерактивне навчальне середовище, вища освіта.*

Сучасні комп'ютерні технології тісно інтегровані в освітню систему і питання щодо доцільності використання штучного інтелекту (далі – ШІ) більше не стоїть на порядку денному – він став невід'ємною частиною навчального процесу: як на уроках у школі, так і під час лекцій та практичних занять у закладах вищої освіти.

Міністерство освіти і науки України спільно з Міністерством цифрової трансформації розробили проєкт інструктивно-методичних рекомендацій щодо впровадження та використання технологій ШІ в закладах загальної середньої освіти. Ці рекомендації сформовані на основі актуальних міжнародних практик та спрямовані на поширення принципів і підходів до відповідального використання систем ШІ в освіті. Рекомендації регламентують сфери застосування ШІ, принципи його

відповідального використання, вибір цифрових освітніх платформ, підготовку викладачів до роботи з інтелектуальними програмами та сервісами. Проект документа розташовано на сайті Міністерства освіти і науки України [4].

У рекомендаціях йдеться про загальну середню освіту в цілому, але ж вони також актуальні й для початкової освіти. Зокрема, вчителям початкових класів рекомендовано:

- Інтегрувати ШІ в освітній процес: використовувати його для створення дидактичних матеріалів, адаптації навчального контенту до потреб учнів, формування індивідуальних освітніх траєкторій.

- Розвивати ШІ-компетентність: підвищувати власну обізнаність про можливості та обмеження ШІ, дотримуватися етичних стандартів при його використанні.

- Створювати безпечні умови для учнів: враховувати їх вікові особливості, обмежувати доступ до ШІ-сервісів, які не відповідають віковим обмеженням, забезпечувати захист персональних даних [4].

У процесі підготовки майбутніх вчителів початкової школи цей аспект є актуальним. Усі питання, визначені Міністерством освіти і науки України ґрунтовно опрацьовуються під час лекцій та практичних занять. Викладачі актуалізують проблему ефективного використання штучного інтелекту, що сприяє формуванню професійних знань здобувачів освіти, стає прикладом його практичного застосування у майбутній професійній діяльності. Безперечно, що без глибокого розуміння педагогом і викладачем принципів роботи цієї технології досягти високих результатів буде складно. Тож вважаємо за доцільне розглянути переваги та недоліки використання штучного інтелекту у професійній педагогічній діяльності в закладі вищої освіти.

Процес навчання нерозривно пов'язаний з пошуком інформації. Штучний інтелект, підключений до Інтернету, може миттєво обробляти

величезні обсяги даних і знаходити релевантну інформацію значно швидше, ніж це зробить людина вручну. Водночас системи ШІ аналізують знайдену інформацію і пропонують користувачеві такий варіант, який найбільше відповідає їх запиту. Це дозволяє зекономити час під час підготовки до навчальних занять і під час самостійної діяльності здобувачів освіти. За такої умови така властивість ШІ несе певні ризики щодо якості освітнього процесу. На відміну від пошукової системи, яка надає безліч варіантів, ШІ часто видає тільки один, на його думку, найкращий результат. Цей результат може бути суб'єктивним, неповним або навіть містити помилки. Уникнути такої ситуації можливо лише завдяки високому рівню знань певного навчального матеріалу й розвинутого критичного мислення, що дозволяє оцінити якість і повноту знайденої інформації. Водночас багаторазове використання ШІ для пошуку негативно впливає на можливості користувача щодо критичного аналізу знайденої інформації, привчає до безальтернативного сприйняття пропозицій не тільки навчального характеру. Такий користувач може стати жертвою маніпуляцій, шахрайства, інформаційних тисків. Для уникнення негативних впливів необхідно розвивати критичне мислення, навички порівняльного аналізу, привчатись перевіряти отриману відповідь.

Штучний інтелект є надійним помічником під час організації дослідницької діяльності. Він може аналізувати тренди, виявляти актуальні напрями досліджень, пропонувати варіанти анкет на основі існуючих даних та допомагати обґрунтувати актуальність обраної теми. Це може суттєво активізувати творчу діяльність педагогів і викладачів шляхом зменшення часу на пошук та обґрунтування напрямів їхньої творчої діяльності. Проте покладаючись тільки на пропозиції ШІ, дослідник може втратити перспективний напрям для досліджень і не реалізувати власний творчий потенціал. Важливо пам'ятати, що ШІ нічого

сам по собі не вигадує і не винаходить, а генерує ідеї базуючись на уже існуючі дані, люди при цьому можуть робити принципово інноваційні винаходи. Водночас ШІ часто використовує ресурси, які можуть містити упередження або неточності, що призводить до некоректних, неточних або невідповідних рішень. Розуміючи це, штучному інтелекту треба довіряти не сам пошук творчих напрямів, а, наприклад, аналіз досягнень в тому чи іншому науковому дослідженні. Це суттєво скоротить час на вивчення наукової літератури і не обмежить творчих можливостей користувача.

Суттєвою проблемою для здобувачів освіти є структурування описів наукових досліджень, написання рефератів та есе. ШІ може швидко виявляти граматичні, стилістичні та пунктуаційні помилки, навіть написати за запитом цілий твір; швидко перевірить правильність написання тексту, проаналізує структуру і зазначить нелогічні або некоректні вислови. Він також може проводити формальний аналіз запропонованого тексту та пропонувати шляхи його покращення на основі лінгвістичних правил. ШІ може бути корисним інструментом і для генерації ідей, формулювання гасел, назв, мотиваційних висловів і навіть простих віршів. Він також ефективно перефразовує текст, виявляє алогізми та покращує якість фраз. Штучний інтелект вміє аналізувати структуру різних тем і на основі цього швидко генерувати послідовні плани навчання. Викладачі часто також використовують ці можливості для створення індивідуальних освітніх маршрутів здобувачів освіти і для перевірки їх робіт.

Однак тут наявні дуже потужні ризики. Надмірне покладання на ШІ може призвести до зниження здатності людини самостійно генерувати ідеї, шукати нестандартні рішення та критично мислити. Ризик плагіату при використанні генерованого тексту також є значним і потребує уважного контролю. Плани, складені ШІ без урахування конкретних потреб, стилю навчання та рівня знань здобувача, можуть бути

неефективними або навіть контрпродуктивними. А занадто часте використання ШІ для перевірки робіт, виконаних здобувачами освіти позбавить викладача цінної зворотної інформації про досягнення здобувача або їх відсутність. Перевірка робіт викладачем є не лише виявленням помилок, але й способом зрозуміти хід думок здобувача освіти, виявити прогалини в знаннях та скоригувати подальше навчання. Автоматизована перевірка за допомогою штучного інтелекту може позбавити викладача цієї інформації.

Важливою умовою якості освіти є інтерактивність освітнього процесу. Особливої актуальності залучення експертів у якості співрозмовників набуває в умовах дистанційних і змішаних форм навчання. Використання ШІ в ролі співрозмовника (історичного персонажа, літературного героя, експерта) може значно підвищити зацікавленість учнів та створити інтерактивне навчальне середовище. Певні ризики для викладача полягають в тому, що не завжди можливо наперед передбачити, яку саме відповідь дасть ШІ, особливо у складних або дискусійних питаннях. Це може створити незручні або педагогічно небажані ситуації.

В умовах інклюзивного навчання використання ШІ є надзвичайно актуальним. Він може адаптувати пояснення, надати додаткову інформацію та відповісти на індивідуальні запитання учня з урахуванням його освітніх потреб, забезпечуючи в такий спосіб ефективне включення в освітній процес. Корисною є можливість ШІ також озвучувати тексти або створювати синхронно з розмовником субтитри, що певним чином компенсує порушення зору або слуху у здобувача освіти. Проте, для уникнення ризиків, викладач має впевнитися, що ШІ правильно зрозумів особливі освітні потреби учня. Тут також велику роль відіграє рівень інформаційної компетентності здобувача освіти. Ігнорування цих параметрів може призвести до протилежного ефекту і не спростити

освітній процес, а ускладнити його.

Описані нами можливості ШІ не є вичерпаними і їх розвиток продовжується.

Висновки. Штучний інтелект має значний потенціал для покращення освітнього процесу, пропонуючи безліч переваг у пошуку інформації, плануванні, творчості, дослідницькій діяльності, урізноманітненні уроків та підтримці учнів.

Однак важливо усвідомлювати і критично оцінювати ризики, пов'язані з його використанням. Необхідно розвивати у здобувачів освіти навички критичного мислення, самостійності та відповідальності при роботі зі штучним інтелектом. Для педагогів і викладачів важливо знаходити баланс між використанням ШІ як інструменту та збереженням власної ролі в освітньому процесі, особливо у питаннях розвитку творчого потенціалу учнів та моніторингу їхнього розуміння.

Ефективне та відповідальне використання штучного інтелекту в освітньому процесі вимагає усвідомлення як його можливостей, так і його обмежень.

Список використаних джерел

1. Білоусова Л. І. Штучний інтелект як інструмент цифрової трансформації освіти. Інформаційні технології і засоби навчання. 2023. № 1(89). С. 24–39. DOI: 10.33407/itlt.v89i1.5221.

2. Коваленко Н. М., Терещенко О. Л. Використання інструментів штучного інтелекту у закладах вищої освіти. *Вища освіта України*. 2022. № 3. С. 56–61.

3. Luckin R., Holmes W., Griffiths M., Forcier L. B. *Intelligence Unleashed: An Argument for AI in Education*. Pearson Education, 2016. URL: https://www.researchgate.net/publication/299561597_Intelligence_Unleashed_An_argument_for_AI_in_Education (дата звернення: 05.05.2025)

4. Проєкт інструктивно-методичних рекомендацій щодо впровадження та використання технологій штучного інтелекту (ШІ) в закладах загальної середньої освіти. URL: <https://mon.gov.ua/news/mon-i-mintsyfra-rozrobyly-proiekt-rekomendatsii-iz-vykorystannia-shi-v-shkolakh>
(дата звернення: 05.05.2025)

ІНТЕГРАЦІЯ БАГАТОСТУПЕНЕВОЇ ПРИРОДНИЧОЇ ПІДГОТОВКИ У СИСТЕМУ НЕПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ: ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ

Луценко Олена Іванівна, кандидат біологічних наук, доцент, завідувач кафедри теорії і методики викладання природничих дисциплін Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка

Ключові слова: STEM-освіта, гейміфікації, штучний інтелект, природничі дисципліни, емоційний інтелект, неперервність освіти.

Підготовка майбутніх учителів природничих дисциплін має відповідати сучасним викликам, забезпечуючи гармонійне поєднання теоретичних знань і практичних навичок. Важливу роль у цьому процесі відіграє впровадження інноваційних методик викладання, зокрема STEM-освіти, гейміфікації та використання штучного інтелекту, що сприяють розвитку міждисциплінарного мислення та формуванню компетентностей, необхідних для вирішення реальних проблем. У цьому контексті система неперервної освіти слугує не лише засобом поглиблення знань, а й ключовим механізмом становлення педагогів нового покоління, здатних до інноваційної діяльності.

Згідно з дослідженням Д. І. Діденка, багатоступеневий підхід є ключовим елементом для успішної адаптації майбутніх педагогів до сучасних освітніх реалій [3]. Водночас система підготовки має бути

гнучкою, динамічною та відповідати потребам кожного окремого студента, зважаючи на їхні індивідуальні особливості та професійні прагнення.

Фундаментальна природнича підготовка. Фундаментальний етап включає вивчення ключових природничих дисциплін, таких як хімія, біологія, фізика та математика. Знання цих предметів формують базу для подальшого оволодіння складнішими аспектами педагогічної діяльності. Освітні установи використовують новітні технології, такі як симуляційні моделі природних процесів, що забезпечує інтерактивність навчання. Праці Гончаренко Н.В. наголошують, що цифрові методи навчання дозволяють студентам поглиблювати свої знання за допомогою віртуальних лабораторій [1]. Згідно з дослідженнями Н. В. Гончаренко, важливо приділяти увагу не лише вивченню окремих природничих наук, але й міждисциплінарному підходу, який дозволяє інтегрувати знання та формувати комплексне уявлення про природні процеси. Це підхід сприяє тому, щоб майбутні вчителі могли адаптувати свої знання до сучасних освітніх потреб і розуміти взаємозв'язок між різними науковими галузями.

Професійно-предметна підготовка. На цьому етапі студенти засвоюють методики інтерактивного навчання, наприклад:

Моделювання природничих явищ: інтеграція фізичних і біологічних процесів для пояснення складних міждисциплінарних тем.

STEM-підходи: поєднання наук, технологій, інженерії та математики для реалізації навчальних проєктів.

Особливу увагу приділяють розробці навчальних матеріалів з екологічним контекстом, що допомагає формувати уявлення про глобальні проблеми серед учнів. Дослідження Діденка Д.І. підтверджують, що ці методики значно підвищують рівень засвоєння матеріалу [3].

Основні компоненти підготовки

1. Методичні знання: майбутні вчителі освоюють сучасні методики викладання природничих предметів, такі як інтерактивні підходи,

використання цифрових технологій і проєктного навчання. Це включає розробку навчальних програм, інтеграцію міждисциплінарних тем та побудову дидактичних матеріалів.

2. Практичні навички: велика увага приділяється практичним завданням, де студенти можуть застосовувати отримані знання на практиці, наприклад, розробляючи лабораторні роботи або проводячи уроки на базі шкіл.

3. Емоційний інтелект: навчання включає розвиток психологічної компетенції, що сприяє ефективній роботі з учнями різного рівня підготовки та соціального походження.

Інноваційні підходи до професійної підготовки. Сучасні освітні тренди значною мірою впливають на професійну підготовку педагогів. Використання цифрових платформ, таких як Google Classroom або Moodle, дозволяє автоматизувати процес навчання та забезпечувати дистанційну освіту. Крім того, інтеграція STEM-підходів відкриває нові можливості для навчання учнів через експерименти, моделювання та дослідження реальних проблем [1].

Педагогічна практика. Педагогічна практика є ключовим етапом багатоступеневої підготовки майбутніх учителів, оскільки вона дозволяє студентам на практиці застосовувати здобуті теоретичні знання та методичні навички [4]. Цей етап готує майбутніх педагогів до реальної роботи у школах та сприяє формуванню впевненості у своїх професійних здібностях.

Форми та особливості педагогічної практики

1. Спостереження та аналіз: На початковому етапі практики студенти спостерігають за роботою досвідчених учителів, аналізують навчальні підходи, структуру уроків і поведінку учнів.

2. Проведення уроків: Під керівництвом наставників студенти розробляють та проводять власні уроки, навчаючись планувати

навчальний процес, адаптувати матеріал до рівня підготовки учнів та використовувати сучасні педагогічні методики.

3. Індивідуальна робота з учнями: Практика включає роботу з учнями, які потребують додаткової уваги, що допомагає майбутнім учителям розвивати навички психологічного консультування та емпатії.

4. Участь у позакласній роботі: Важливим компонентом є організація та проведення позакласних заходів, таких як екологічні проєкти, наукові гуртки та тематичні екскурсії.

Згідно з дослідженнями В. І. Пономаренка, практика є важливою умовою формування педагогічної компетентності та професійної ідентичності майбутніх учителів [4].

Неперервна освіта. Неперервна освіта є невід'ємною складовою професійного розвитку сучасного педагога. Неперервна освіта передбачає використання сучасних онлайн-платформ для підвищення кваліфікації. Особливу увагу приділяють прогресивним навчальним програмам, які надають доступ до міжнародного досвіду. Дослідження Романенко Н.С. демонструють важливість неперервної освіти для розвитку критичного мислення вчителів і підвищення їхньої конкурентоспроможності [3].

Інструменти і технології. У сучасному світі цифрові технології відкривають нові можливості для реалізації концепції неперервної освіти.

Наприклад: Освітні платформи: Moodle, Google Classroom, Teams забезпечують зручний доступ до навчальних матеріалів.

Вебінари: Онлайн-конференції та лекції дозволяють отримувати нові знання у реальному часі, обговорюючи їх із колегами.

Наукові журнали та блоги: Вчителі можуть підписатися на спеціалізовані видання, щоб залишатися в курсі останніх досліджень і тенденцій у природничих науках.

Системність знань, що створюють основу для безперервного навчання та самоосвіти на всіх етапах навчання та майбутньої професійної

діяльності; соціально значущі системи цінностей, зокрема загальнокультурний та особистісний розвиток студентів, розуміння цінності отриманої освіти, почуття відповідальності та патріотизму, соціальна мобільність та здатність до адаптації в різних життєвих ситуаціях; ключові компетентності (знання, уміння, методи та досвід діяльності з урахуванням особливостей предметів як фундаментальних природничих наук), що забезпечують досягнення предметних і метаоб'єктних результатів навчання [2].

Список використаних джерел

1. Гончаренко, Н. В. (2022) Неперервна освіта як інструмент професійного розвитку вчителя *Освіта XXI століття*. №2. С. 78–85.
2. Грицай Н. Б. (2016) Теорія і практика методичної підготовки майбутніх учителів біології: монографія. Рівне : О. Зень, 2016. 440 с.
3. Діденко, Д. І. (2023) Багатоступенева підготовка педагогів: теоретичні аспекти. *Педагогічний вісник*. №3. С. 45–52.
4. Шапран Ю. П., Довгопола Л. І. Практичний аспект професійної підготовки вчителів біології: монографія. Переяслав: ФОП Домбровська Я. М., 2020. 198 с.

ФОРМУВАННЯ ЦИФРОВОЇ ГРАМОТНОСТІ УЧНІВ ЗАСОБАМИ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Любченко Інна Іванівна, кандидат педагогічних наук, викладач вищої категорії, викладач-методист Комунального закладу «Уманський гуманітарно-педагогічний фаховий коледж ім. Т.Г. Шевченка Черкаської обласної ради»

Ключові слова: цифрова грамотність, інноваційні технології, цифрові компетентності, освітній процес, цифрове середовище, НУШ, учень XXI століття.

Сучасне інформаційне суспільство потребує формування нового типу особистості – медіа- та цифрово грамотного громадянина, здатного орієнтуватися у цифровому середовищі, критично оцінювати інформацію, ефективно користуватися цифровими інструментами для навчання, комунікації, творчості та безпеки. Цифрова грамотність є однією з базових ключових компетентностей, визначених у Державному стандарті базової середньої освіти та Концепції Нової української школи.

З огляду на це, перед освітянами постає завдання – інтегрувати інноваційні технології в освітній процес не лише як засіб подання матеріалу, а як інструмент формування цифрових навичок та свідомого, відповідального користувача цифрових ресурсів. У статті розглядаються підходи, інструменти та практики, що сприяють ефективному формуванню цифрової грамотності в учнів.

Цифрова грамотність охоплює низку компонентів:

- базові цифрові навички (робота з комп'ютером, інтернетом, офісними програмами);
- інформаційна грамотність (пошук, оцінка та аналіз інформації);
- комунікативна грамотність (використання цифрових платформ для спілкування);
- медіаграмотність (аналіз медіа-контенту, критичне мислення);
- безпека в інтернеті (кібербезпека, цифрова етика, захист персональних даних).

Згідно з рекомендаціями Європейської комісії (Digital Competence Framework for Citizens, DigComp), цифрові компетентності мають

формуватися поступово, інтегруючись у всі предмети та види навчальної діяльності.

До інноваційних технологій, які активно впроваджуються в освітній процес, належать:

- дистанційне та змішане навчання (Google Workspace for Education, Microsoft Teams, Zoom, Moodle);

- цифрові освітні платформи (На Урок, Всеосвіта, LearningApps, Edmodo, ClassTime);

- гейміфікація та інтерактивне навчання (Kahoot!, Quizizz, Wordwall, Blooket);

- STEM-освіта (робототехніка, програмування, Arduino, LEGO Education);

- віртуальна та доповнена реальність (CoSpaces Edu, Merge Cube, Google Expeditions);

- мобільне навчання (освітні застосунки, QR-квести, онлайн-карти знань).

Використання таких технологій дає змогу:

- розвивати цифрову компетентність у реальному контексті;

- формувати навички самостійної роботи, критичного мислення, відповідальної онлайн-поведінки;

- інтегрувати міжпредметні зв'язки;

- створювати персоналізоване навчальне середовище.

У практиці ЗЗСО ефективними є такі підходи:

- цифрові проєкти (створення презентацій, відео, блогів, подкастів);

- інформаційна гігієна (уроки про фейки, цифрові маніпуляції, правила захисту даних);

- моделювання ситуацій (розв'язання кейсів, пов'язаних з онлайн-комунікацією);

– платформи для зворотного зв'язку (Padlet, Mentimeter, Google Форми).

Успіх формування цифрової грамотності залежить від педагогічної майстерності вчителя, його цифрової компетентності, відкритості до змін та вміння поєднувати традиційні й інноваційні підходи.

Формування цифрової грамотності є одним із головних викликів і пріоритетів сучасної освіти. Інноваційні технології не лише урізноманітнюють навчання, а й створюють умови для формування навичок, необхідних у цифрову епоху. Інтеграція цифрової грамотності в освітній процес повинна бути системною, міжпредметною та зорієнтованою на розвиток компетентної, критично мислячої особистості.

Подальший розвиток цифрової освіти потребує інституційної підтримки, підвищення кваліфікації педагогів, доступу до технічних ресурсів та створення безпечного цифрового середовища в кожному закладі освіти.

Список використаних джерел

1. Андреева, О. М. Цифрова грамотність як ключова компетентність в умовах трансформації освіти. Інформаційні технології і засоби навчання, 2021. 5 (83), С. 1–15.

2. Міністерство цифрової трансформації України. Концепція розвитку цифрових компетентностей. 2020. URL: <https://thedigital.gov.ua> (дата звернення: 06.05.2025).

3. Європейська комісія. (2018). Digital Competence Framework for Citizens (DigComp 2.1). URL: <https://ec.europa.eu> (дата звернення: 05.05.2025).

4. Нова українська школа: Концептуальні засади реформи середньої школи. 2016. Київ: МОН України.

5. Шевченко, О. П. Інноваційні освітні технології у формуванні цифрової грамотності учнів. *Педагогічний альманах*, 2022. № 45, С. 89–93.

ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ БЕЗПЕЧНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

Недзведовська Ольга Євгеніївна,
викладач кафедри педагогіки та методики
початкового навчання Навчально-
наукового інституту соціально-
гуманітарного менеджменту
Національного університету «Острозька
академія»

Ключові слова: безпечне освітнє середовище, емпатія, підтримка, психологічний клімат, емоційний інтелект, позитивна самооцінка, протидія булінгу, саморозвиток.

Сучасна освіта в Україні отримала величезну кількість викликів: реформування, інновації, цифровізація, воєнні дії. І як наслідок значна зневіра в учнів та нестабільність сприйняття ситуації вчителями. В такий час формування безпечного освітнього середовища стає фундаментальною передумовою для ефективного навчання, особистісного розвитку та психологічного благополуччя всіх учасників освітнього процесу.

У наукових дослідженнях формування такого середовища розглядається як складний процес, що визначається поєднанням різноманітних психологічних чинників, які впливають на емоційний стан, міжособистісні відносини та загальне відчуття захищеності в освітньому просторі. Створення атмосфери довіри та взаємоповаги є одним із ключових психологічних чинників в процесі освітньої діяльності. Довірливі відносини між усіма учасниками освітнього процесу – учнями, педагогами, адміністрацією та батьками – є основою для відкритого спілкування, конструктивного розв'язання конфліктів та відчуття приналежності до спільноти. Педагоги, демонструючи емпатію, розуміння

та підтримку, сприяють формуванню в учнів почуття безпеки та впевненості у собі. Взаємоповага, що культивується в освітньому середовищі, передбачає визнання цінності кожної особистості, незалежно від її індивідуальних особливостей, соціального статусу чи академічних досягнень.

Не менш важливу роль відіграє забезпечення емоційного комфорту. Освітнє середовище, в якому панує позитивний емоційний клімат, сприяє зниженню рівня стресу, тривожності та агресії. Педагоги, розвиваючи навички емоційного інтелекту, здатні розпізнавати емоційні стани учнів, реагувати на них адекватно та навчати дітей ефективним стратегіям емоційної саморегуляції. Створення можливостей для висловлення емоцій, навчання технік релаксації та управління стресом є важливими елементами забезпечення емоційного благополуччя усіх сторін навчального процесу.

Значний вплив на формування безпечного освітнього середовища має організація ефективної комунікації. Відкритий, прозорий та регулярний обмін інформацією між усіма учасниками освітнього процесу сприяє запобіганню непорозумінь, чуток та конфліктів. Чітко визначені правила поведінки, зрозумілі процедури реагування на порушення, а також налагоджені канали зворотного зв'язку забезпечують передбачуваність та знижують відчуття невизначеності. Активне слухання, емпатійне спілкування та конструктивне розв'язання конфліктів є важливими комунікативними навичками, які необхідно розвивати в усіх учасників освітнього процесу.

Психологічна безпека освітнього середовища також залежить від попередження та протидії булінгу та іншим формам насильства. Розробка та впровадження чітких політик щодо запобігання та реагування на випадки булінгу, кібербулінгу, дискримінації, хейту та інших форм насильства є необхідною умовою для створення безпечного простору.

Проведення просвітницьких заходів серед учнів, педагогів та батьків щодо розпізнавання ознак насильства, вивчення досвіду провідних країн світу щодо формування адекватного ставлення до агресивної поведінки та навчання ефективних стратегій втручання сприяють створенню безпечного робочого та навчального середовища.

Важливим психологічним чинником є формування позитивної самооцінки та впевненості учнів у своїх силах. Освітнє середовище, яке заохочує досягнення, визнає індивідуальні успіхи та надає можливості для самореалізації, сприяє розвитку почуття самоцінності та знижує ризик виникнення почуттів безпорадності та незахищеності. Педагоги, застосовуючи стратегії позитивного підкріплення, надаючи конструктивний зворотний зв'язок та створюючи ситуації успіху, сприяють формуванню стійкої позитивної самооцінки учнів.

Не можна недооцінювати роль психологічної готовності педагогів до створення безпечного освітнього середовища. Педагоги, які володіють знаннями з вікової психології, педагогічної психології, управління емоціями, розв'язання конфліктів та профілактики насильства, є ключовими особами змін у створенні безпечного освітнього простору. Підвищення кваліфікації педагогічних працівників з питань психологічної безпеки, надання їм психологічної підтримки та створення умов для їхнього професійного зростання є важливими аспектами забезпечення безпечного освітнього середовища.

Таким чином, формування безпечного освітнього середовища є багатовимірним процесом, що визначається комплексом психологічних чинників, включаючи створення атмосфери довіри та взаємоповаги, забезпечення емоційного комфорту, організацію ефективної комунікації, попередження та протидію насильству, формування позитивної самооцінки учнів та психологічну готовність педагогів. Усвідомлення значущості цих чинників та їхнє цілеспрямоване врахування в освітній практиці є

необхідною умовою для створення безпечного, сприятливого та розвивального освітнього простору для всіх учасників освітнього процесу.

Подальші дослідження можуть бути спрямовані на вивчення взаємозв'язку між різними психологічними чинниками та їхнім впливом на різні аспекти безпеки освітнього середовища, а також на розробку ефективних моделей та інструментів для оцінювання та підвищення рівня психологічної безпеки освітнього процесу.

Список використаних джерел

1. Про організацію безпечного освітнього простору в закладах дошкільної освіти та обладнання укриттів : лист МОН від 20.06.2023 р. № 1/8820-23. URL : <https://document.vobu.ua/doc/20325> (дата звернення: 05.05.2025).

2. Бутузова Л. П., Ледньова О. О. Безпечне освітнє середовище у контексті задоволення потреб учня. The 9th International scientific and practical conference «Theoretical and practical aspects of the development of science and education» (March 05 – 08, 2024) Prague, Czech Republic. International Science Group. 2024. P. 240-248

3. Стрельніков В. Ю. Створення здоров'язбережувального і безпечного освітнього середовища в закладах неперервної освіти в умовах воєнного стану. Збірник наукових праць за матеріалами Всеукр. наук.-практ. конф. «Формування життєвої компетентності осіб з особливими освітніми потребами в системі позашкільної, спеціальної та інклюзивної освіти» / За заг. ред. Ю. Д. Бойчука. Харків : ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, 2023. 629 с. С. 235–239.

4. Трубавіна І.М., Рибалко Л.С., Каплун С.О. «Декларація безпеки шкіл»: шляхи впровадження в систему освіти України. Засоби навчальної та науково-дослідної роботи. 2019. Вип. 52. С 69-86. URL :

<http://dspace.hnpu.edu.ua/handle/123456789/3204> (дата звернення: 05.05.2025).

5. Цюман Т. П., Бойчук Н. І. Кодекс безпечного освітнього середовища: метод. посіб. / за заг. ред. Цюман Т. П. Київ, 2018. 56 с.

ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ ЗАСОБІВ НАВЧАННЯ МАТЕМАТИКИ В УМОВАХ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ НА ЗАСАДАХ КОМПЕТЕНТНІСНОГО ПІДХОДУ

Непомняща Галина Іванівна,
кандидат педагогічних наук, старший
викладач кафедри теорії і методики
початкової освіти Глухівського
національного педагогічного
університету імені Олександра Довженка,
Білевщук Наталія Миколаївна,
вчитель початкових класів вищої категорії
Глухівської ЗОШ I–III ступенів № 3
Глухівської міської ради Сумської області

***Ключові слова:** сучасні засоби навчання математики, здобувачів початкової освіти.*

Виклики сьогодення до вчителів початкової школи вимагають творчого підходу до роботи зі здобувачами початкової освіти. За вимогами сучасного навчання учні мають бути підготовленими до життєдіяльності, здатними активно працювати, творчо діяти, вдосконалюватися інтелектуально, морально і фізично. З огляду на це, актуальним є питання покращення процесу навчання математики, зокрема добір і використання сучасних засобів навчання на засадах компетентнісного підходу. Отже, зміни в підходах до початкової освіти, навчальних програмах та

організації навчального процесу, вимагають дослідження та виявлення ефективних засобів навчання математики.

Сучасні засоби навчання демонструють значний потенціал у створенні персоналізованого освітнього контенту, який адаптується під індивідуальні потреби та темп навчання кожного здобувача початкової освіти. Особливо важливим є їх застосування у початковій математичній освіті, де формування ключових і предметної компетентностей відіграє ключову роль. Важливим аспектом є обґрунтування можливостей сучасних засобів навчання до специфіки вивчення математичної освітньої галузі.

Під час організації продуктивного навчання, відповідно до вимог організації освітнього процесу в Новій українській школі, необхідно враховувати індивідуальні та вікові особливості молодших школярів. Аналіз наукової і методичної літератури дозволяє окреслити елементи сучасних методів, прийомів і засобів навчання, в основу яких покладено засади компетентнісного, інтегрованого, технологічного та діяльнісного підходів, та способи їх використання в освітньому процесі.

Освітня реформа вимагає від вчителів опанування та активного застосування прогресивних освітніх інструментів з метою ефективного і раціонального навчання здобувачів початкової освіти. Вагому підтримку у цьому процесі забезпечують різноманітні освітньо – методичні платформи, а також цифрові освітні хаби. Варто наголосити, що ключова роль у забезпеченні ефективності навчального процесу належить саме вчителю, його професійності та вмінню відбирати найоптимальніші й найдоцільніші ресурси для учнів, спираючись на потенціал новітніх технологічних рішень.

Важливим фактором також є врахування особистих захоплень здобувачів початкової освіти. Навчальний контент має подаватися у привабливому форматі – через інтерактивні ігри, захоплюючі відеоматеріали та цікаві практичні завдання. Обов'язково потрібно

перевірити відповідність ресурсу українським освітнім стандартам. Навчальна програма повинна узгоджуватися з державними вимогами до освітнього процесу. Більшість якісних освітніх ресурсів надають можливість безкоштовного випробування своїх послуг протягом певного періоду.

Аналіз наукової і методичної літератури надав можливість обґрунтувати такі аспекти використання сучасних засобів навчання математики молодших школярів:

– використання інтерактивних завдань, ігор, анімації роблять навчання математики більш цікавим та захопливим, що відповідно призводить до підвищення мотивації учнів до навчання та кращого засвоєння матеріалу;

– візуалізація математичних понять за допомогою комп'ютерних програм та інтерактивних дошок допомагає учням краще уявити та зрозуміти складні концепції;

– більшість онлайн-платформ та додатків пропонують завдання, які вимагають від учнів аналізувати інформацію, робити висновки та знаходити нестандартні рішення;

– сучасні засоби навчання надають вчителю можливість адаптувати темп та складність завдань до потреб кожного учня, що дозволяє створити більш ефективне навчальне середовище;

– регулярне використання цифрових інструментів сприяє формуванню у учнів навичок роботи з комп'ютером, що є важливим у сучасному світі.

Нова українська школа ставить за мету зробити навчання молодших школярів цікавим, ефективним та орієнтованим на особистісний розвиток кожного учня. Щоб підвищити мотивацію учнів до вивчення математики, сучасна дидактика пропонує широкий спектр інструментів та підходів, одним з яких є сучасні засоби навчання. Зокрема, комп'ютерні програми,

інтерактивні таблиці, відео-уроки тощо. Вони надають можливість створювати цікаві та інтерактивні уроки, які сприяють кращому засвоєнню матеріалу. Також існує необхідність в створенні ефективних засобів та програм, які б забезпечували засвоєння математичних знань та умінь молодшими школярами.

Розглянуті у нашому дослідженні сучасні засоби навчання математики є необхідними для дистанційного навчання в умовах сьогодення. Це обумовлено рядом таких причин.

Доступність. Засоби ІКТ дозволяють учням отримати доступ до матеріалів та ресурсів з математики з будь-якого місця, де є Інтернет. Це особливо важливо в умовах дистанційного навчання, коли учні можуть знаходитися вдома чи в будь-якому іншому місці.

Інтерактивність. ІКТ надають можливість майбутнім вчителям створювати інтерактивні уроки, де учні можуть взаємодіяти з математичною інформацією, використовуючи віртуальні дошки, ігрові елементи, відео та анімації. Це сприяє мотивації учнів до навчання та полегшує зрозуміння складних тем.

Індивідуалізація навчання. Засоби ІКТ дозволяють створювати індивідуальні завдання та дидактичні матеріали для кожного учня відповідно до його рівня знань та потреб. Це сприяє більш ефективному навчанню, що особливо важливо в умовах віддаленості.

Зворотний зв'язок. ІКТ надають можливість вчителям оперативно організувати та отримувати зворотний зв'язок від учнів, а також надавати індивідуальні рекомендації для учнів. Це полегшує корекцію навчального процесу та дозволяє вчителям відстежувати прогрес кожного учня.

Можливості візуалізації. Засоби ІКТ дозволяють використовувати графіку, відео, анімації та інші візуальні засоби для кращого розуміння

математичного матеріалу. Це особливо корисно для віддаленого навчання, де можливість візуальної демонстрації матеріалу є важливою.

Гнучкість у режимі та часі. ІКТ дозволяють учням та вчителям працювати у зручній для них час та режим. Учні можуть вивчати матеріали у відповідності до своїх можливостей, а вчителі можуть надавати онлайн-уроки та матеріали для самостійної роботи.

Вважаємо необхідним зазначити, що комбінація різних засобів навчання дає змогу створити більш ефективне освітнє середовище, а успішне застосування сучасних засобів навчання залежить від професійної компетентності вчителя та його здатності адаптувати їх до конкретних умов навчання.

Отже, використання сучасних засобів навчання математики включає методично правильну організацію їх використання в освітньому процесі початкової школи. Також готовність вчителів початкових класів до впровадження інновацій, цифрового середовища під час навчання математики, дозволяє оперативно оцінити результати навчання, встановити зворотній зв'язок з молодшими школярами, швидко реагувати на проблеми та допомагати кожному учню досягти успіху у навчанні.

Список використаних джерел

1. Карпова О. Ю. Особливості використання ІКТ на уроках математики в початковій школі в контексті Нової української школи. *Редакційна колегія*. 2011. №. 8-9. С. 73-80.
2. Кірик М., Данилова Л. Нова українська школа: організація діяльності учнів початкових класів закладів загальної середньої освіти: навч.-метод. посіб. Львів : Світ, 2019. 136 с.
3. Онопрієнко О., Листопад Н., Скворцова С. Компетентнісний підхід до навчання математики. Київ : Редакції газет з дошкільної та початкової освіти, 2014. 128 с.

4. Остапйовська І., Свистун Н., Теслюк С. Використання інформаційних технологій для навчання початкового курсу математики. Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Розділ II. Теорія навчання. 2 (351), 2017. С.30-40.

5. Руденко Н. М. Інтерактивні технології навчання на уроках математики у початковій школі: від планування до результату. Педагогічна освіта: теорія і практика. Психологія. Педагогіка : збірник наукових праць. 2019. № 32. С. 22–28

ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ДО РОБОТИ В ІНКЛЮЗИВНИХ КЛАСАХ

Подуфалова Катерина Юрїївна,
доктор філософії, завідувач навчально-методичною лабораторією бакалаврату, викладач іноземної мови Комунального закладу «Балтський педагогічний фаховий коледж»

***Ключові слова:** освітнє середовище, інклюзивні практики, спільне викладання, дитина з особливими потребами*

Важливим завданням сучасної школи є розвиток інклюзивних освітніх практик. У цьому аспекті надзвичайно актуальним виявляється питання якісної підготовки компетентних педагогічних кадрів, спроможних реалізовувати навчальні, виховні, корекційно-розвивальні завдання інклюзії. Як показують результати опитувань освітян-практиків, більшість педагогів досі не відчують себе готовими для викладання в інклюзивних класах, і однією з причин такої ситуації є відсутність цілісних програм професійної підготовки майбутнього вчителя до навчання дітей з особливими освітніми потребами. З огляду на це виразною на часі постає

проблема пошуку шляхів ефективної підготовки майбутнього вчителя до роботи в інклюзивному освітньому середовищі ще на етапі навчання в закладі вищої освіти.

Мета статті – визначити і описати форми та методи практичної підготовки майбутніх учителів до роботи в інклюзивних класах.

Професійна підготовка майбутнього вчителя нині зосереджується здебільшого на розвитку компетентностей у викладанні певної навчальної дисципліни, здобувачі вищої педагогічної освіти зазвичай не спеціалізуються на таких темах, як гетерогенність, інвалідність чи особливі потреби. Тому майбутні вчителі у ході вивчення педагогічних дисциплін можуть отримати лише загальне розуміння інклюзії, про що можна судити, аналізуючи зміст освітньо-професійних програм, навчальних планів, робочих програм підготовки здобувачів за спеціальностями А4 (014) Середня освіта в українських педагогічних університетах.

Підготувати майбутнього вчителя до успішної роботи в інклюзивному освітньому середовищі можливо за умови поєднання теоретичного матеріалу, (що має охоплювати теми порушеного розвитку дитини, напрямів корекційно-розвивальної роботи в умовах освітньої інклюзії, технологій особистісно-орієнтованого навчання школярів з особливими потребами, стратегій оцінювання навчальних досягнень учнів інклюзивних класів, підтримки дисципліни на заняттях, роботи з батьківством тощо) з практичними вправами і знайомством із досвідом учителів, які безпосередньо працюють в інклюзивних класах різних закладів освіти [4].

Для здобувачів вищої освіти недостатньо бути обізнаним винятково зі змістом навчальної програми, майбутні вчителі повинні мати можливість адаптуватися та диференціювати цю навчальну програму, щоб задовольнити потреби учнів у своїх класах. Вчителі також повинні

володіти репертуаром стратегій викладання та мати можливість створювати складне навчальне середовище, у якому всі учні навчатимуться та зростатимуть. Хорошою практикою в цьому аспекті може виявитися досвід спільного викладання психолого-педагогічних дисциплін учителем, який працює в інклюзивному класі, і університетським викладачем.

Спільне викладання – це форма професійної співпраці, за якої викладачі або вчителі спільно проводять навчання [3]. Спільне викладання може потенційно породжувати різноманітні перспективи в аудиторній роботі та стимулювати інтеграцію теоретичних знань з практичними навиками [2]. Однією з форм спільного викладання тематичних розділів, присвячених інклюзивній освіті, є проведення практичних і лабораторних занять або виробничих практик в інклюзивних закладах освіти. «Ознайомлення з інклюзивними освітніми практиками безпосередньо в закладах освіти допомагає майбутнім педагогам не просто зануритися в зміст інклюзивної діяльності, що включає корекційний та реабілітаційний аспекти, але й обмінятися важливою інформацією, практичним досвідом з однокурсниками і фахівцями, осмислити досвід взаємодії з дітьми, які мають особливі потреби» [1, с. 115].

Підготовка майбутніх учителів до роботи в інклюзивних класах повинна поєднувати в собі інтерактивні практико-орієнтовані форми навчання, рольові ігри та тренінги, спостереження за освітнім процесом [1, с. 116; 2].

До прикладу, мотивуючими майбутніх учителів до роботи в інклюзивному класі виявляються завдання, що передбачають створення власної практичної розробки, яка має реальну можливість апробації своєї доцільності й ефективності під час педагогічної практики в закладі освіти. Опишемо деякі з них.

Педагогічна діагностика. Проведіть діагностику самооцінки дитини 5-9 років за допомогою стимульного матеріалу методики

«Сходинок». Сфотографуйте результат і запишіть дані дитини: дівчинка/хлопчик, вік. Можете коротко подати окремим текстовим документом враження від спілкування з дитиною під час діагностики. Поставте дитині питання за малюнком і запишіть відповіді: Чому ти ставиш себе на цю сходинку? Чому не нижче/вище? Як ти себе почуватимеш, якщо піднімешся на сходинку вище? Що тобі треба для цього зробити? Чого тобі не можна робити, щоб опуститися на сходинку нижче? Обговоріть отримані результати на занятті.

Корекційно-розвивальна робота в інклюзивному класі. Розробіть фізкультхвилинку на 2-4 хв для інклюзивного класу, в якому навчаються: четверо дітей із порушенням зору і дві дитини з порушенням слуху. Музику й вправи доберіть на свій розсуд, але з урахуванням провідного аналізатора в різних дітей та індивідуальних потреб кожної дитини. Запишіть відео або продемонструйте свої вправи на занятті.

Виховна робота в інклюзивному класі. За допомогою ляльок (звичайних іграшок, саморобних пальчикових ляльок тощо) змодельуйте і обіграйте дві ситуації для підготовки дитини і класу до появи у колективі учня з особливими освітніми потребами: а) Складіть казку/розкажіть історію та придумайте декілька вправ для дитини, яка має особливі потреби і готується іти до школи. Необхідно сформулювати у дитини настанову на співпрацю з іншими, на отримання нового позитивного досвіду, подолати тривогу перед майбутніми змінами. б) Складіть казку або придумайте декілька комунікативних вправ для групи учнів, які вже навчаються в школі, але незабаром зустрінуть у своєму колективі дитину, яка відрізняється від них – зовнішністю, поведінкою, мисленням. Необхідно підготувати до факту появи нетипової дитини уже до певної міри згуртований колектив, попередити імовірно несприйняття нового члена дитячої спільноти.

Висновки. Інклюзія нині є відповідальністю всього суспільства, і для її реалізації потрібні різні ресурси. Найважливіший з них – професійна підготовка кваліфікованих педагогічних кадрів. Шкільний вчитель – це ключовий агент упровадження інклюзивних практик в освіті, і його професійна компетентність у царині інклюзії може бути сформована за умов поєднання педагогічної теорії з практико-орієнтованими формами роботи, моделювання педагогічної взаємодії і можливостей апробації теоретичних знань в реальній шкільній практиці.

Список використаних джерел

1. Давидюк М. Практичні аспекти підготовки майбутнього педагога до роботи в інклюзивних класах. *Modern Information Technologies and Innovation Methodologies of Education in Professional Training Methodology Theory Experience Problems*, 2023. № 67. С. 112–120.
2. Basit A., Sapriya S., Budimansyah D., Komalasari K., Abdillah F. & Adha M. (2025) Analysis of the Implementation of Inclusive Education as a Solution to the Problem of Obstructing Indonesia's SDGs. *Journal of Lifestyle and SDGs Review*, 2025. № 5. P. 49–76.
3. Kathleen M., Zigmond N. Co-Teaching in Middle School Classrooms Under Routine Conditions: Does the Instructional Experience Differ for Students with Disabilities in Co-Taught and Solo-Taught Classes? *Learning Disabilities Research and Practice*, 2005. № 20. P. 79–85. <https://doi.org/10.1111/j.1540-5826.2005.00123.x>.
4. Umesh Sh., Sokal L. The Impact of a Teacher Education Course on pre-Service Teachers' Beliefs About Inclusion: An International Comparison. *Journal of Research in Special Educational Needs*. 2015. № 15 (4). PP 276–284. <https://doi.org/10.1111/1471-3802.12043>.

БІНАРНА ЛЕКЦІЯ ЯК ФОРМА НАВЧАННЯ У ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

Сеньовська Надія Леонідівна,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри педагогіки та
менеджменту освіти факультету
педагогіки та психології Тернопільського
національного педагогічного
університету імені Володимира Гнатюка,

Скуратко Тетяна Миколаївна,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української та зарубіжної
літератур і методик їх навчання
факультету філології і журналістики
Тернопільського національного
педагогічного університету імені
Володимира Гнатюка

***Ключові слова:** бінарна лекція, заклад вищої педагогічної освіти.*

Процес підготовки фахівців у закладах вищої педагогічної освіти в Україні має сьогодні цілу низку труднощів та особливостей. Вони зумовлені як цілком очевидними проблемами (російсько-українська війна), так і новими методичними здобутками, технічними можливостями й переосмисленням накопиченого досвіду.

Однією із найперспективніших форм навчання у закладах вищої педагогічної освіти сьогодні вважаємо бінарну лекцію. Вона сприяє «оцінці і синтезу нових та комплексних ідей, розв'язанню актуальних проблем; розширенню та переоцінці вже існуючих знань і професійної практики» [1, с. 119–120]. Адже «в освітньому процесі інтеграція передбачає органічне сполучення матеріалів дисциплін, зусиль і знань декількох спеціалістів різного профілю в межах одного заняття [5, с. 331].

Бінарна лекція як форма навчання в закладі вищої освіти була розроблена й описана в Україні ще до початку російсько-української війни (до 2014 року) і пройшла вже різноманітну апробацію. Водночас, нові умови й технічні можливості сьогодні урізноманітненню способів подачі матеріалу (офлайн, онлайн в синхронному та асинхронному форматі) та проведення (викладачами, студентами, запрошеними фахівцями-практиками тощо). «При цьому інтеграція представляє собою об'єднання для одержання якісно нових результатів, які відрізняються від результатів окремого застосування способів, методів і прийомів» [5, с. 331]. Важливим також є постійне оновлення тематики бінарних лекцій, зокрема, під час підготовки майбутніх педагогів. Досвід роботи у Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка переконує, що це особливо сприяє активізації пізнавальної діяльності здобувачів освіти та підвищенню рівня їхньої мотивації навчання.

Оскільки бінарне заняття передбачає, перш за все, узагальнення і систематизацію отриманої раніше інформації задля забезпечення цілісного сприйняття й переосмислення навчального матеріалу, було вирішено зупинитися на двох варіантах проведення такої лекції: викладачами двох предметів для студентів одного факультету (філології і журналістики) і різних факультетів (педагогіки та психології, філології і журналістики). Бінарні лекції були проведені впродовж поточного (2024–2025) навчального року.

Бінарна лекція для здобувачів освіти факультетів педагогіки та психології й філології і журналістики ТНПУ ім. В. Гнатюка відбулася у першому семестрі (04.10.2024) [4]. Майбутнім психологам 1 курсу та майбутнім учителям української мови і літератури 2 курсу якраз одним і тим самим викладачем (доц. Н. Сеньовською) читалася педагогіка, що значно спростило організаційні питання. Тема була вибрана, спираючись

на досвід діяльності лекторів (доц. Н. Сеньовська та доц. Т. Скуратко) в команді освітнього волонтерського проєкту «Патріотичні й небайдужі» [2]: «Сучасне українське фентезі та казки як засіб подолання колективної травми війни». Адже якісне патріотичне виховання немислиме без національної літератури. Окремі аспекти змісту бінарної лекції були вже розроблені й апробовані в науково-методичних працях (синтез мистецтв, казкотерапія – доц. Т. Скуратко; травма війни в контексті патріотичного виховання, сучасне українське фентезі – доц. Н. Сеньовська). Здобувачам освіти різних спеціальностей (психології й української філології) було незвично розглядати їхню майбутню діяльність крізь призму терапевтичних можливостей казвово-фентезійної літератури. Однак, вони були активними й зацікавленими. Вважаємо, що це розширило межі їхнього сприйняття навчальних предметів, наукових розділів та фахових перспектив.

Бінарна лекція для здобувачів освіти одного факультету (філології і журналістики ТНПУ ім. В. Гнатюка; ОП 014.01 Середня освіта (Українська мова і література), ОП 014.01 01 Середня освіта (Українська мова і література, англійська мова) мала місце у другому семестрі (05.02.2025) [3]. Першокурсникам саме читалися такі навчальні дисципліни, як «Педагогіка» (доц. Н. Сеньовська) та «Виразне читання» (доц. Т. Скуратко). Тому була обрана тема «Професійне самовиховання майбутнього вчителя: засоби самопрезентації та словесної виразності». Адже матеріал про можливості вчителя-словесника фахово презентувати себе здобувачам загальної середньої освіти та їхнім батькам наявний в обох навчальних курсах. Таким чином, лектори уникли дублювання важливої теми. Крім того, студенти отримали можливість поспілкуватися з педагогом-практиком – випускницею й колишньою викладачкою їхнього факультету, засновницею й керівницею приватної школи «Моя польська» Наталією Лобас, поставити запитання стосовно оволодіння навичками

публічної комунікації, самопрезентації та секретів самореалізації. Зауважимо, що розмова не займала всього часу пари. Лектори (доц. Н. Сеньовська та доц. Т. Скуратко) не лише займалися модеруванням, але й висвітлювали теоретичні аспекти обраної теми у контексті своїх предметів. Вважаємо, що нестандартний формат «бінарна лекція з гостем» по-новому розкрив можливості цієї форми навчання і сприяв підвищенню рівня фахової мотивації й наукової педагогічної ерудиції здобувачів вищої педагогічної освіти.

Отже, однією із найперспективніших форм навчання у закладах вищої педагогічної освіти сьогодні вважаємо бінарну лекцію, яка дозволяє міжпредметну наступність, коли засадничі дані однієї навчальної дисципліни необхідні для освоєння іншої. Саме бінарні лекції спонукають здобувачів вищої освіти до активного творчого процесу, ефективно поєднуючись із традиційними форматами навчання.

Список використаних джерел

1. Красицька Л. В. Бінарне заняття як інноваційна форма проведення лекційних занять про підготовці правників. *Нове українське право*. Київ: Науково-дослідний інститут правотворчості та науково-правових експертиз Національної академії правових наук України, 2023. Вип. 2. 192 с. С. 116–120.

2. Освітній волонтерський проєкт «Патріотичні й небайдужі»: офіційна сторінка. *Група у соціальній мережі «Фейсбук»*. URL: <https://www.facebook.com/profile.php?id=61555874657142> (дата звернення: 30.04.2025).

3. Сеньовська Н. «Лекція з гостем»: упровадження та дослідження у ТНПУ. *Офіційний сайт ТНПУ ім. В. Гнатюка*. 2024. URL: <https://tnpu.edu.ua/news/11023/> (дата звернення: 30.04.2025).

4. Сеньовська Н. Бінарна лекція «Сучасне українське фентезі та казки як засіб подолання колективної травми війни». Надія Сеньовська. Профіль у ФБ. 4.10.2024. URL:https://www.facebook.com/story.php?story_fbid=2909864322503724&id=100004405533242&rdid=VOw51t8HYSEFc6CA (дата звернення: 01.05.2025).

5. Тюріна В., Данченко І. Бінарні заняття як інноваційна форма організації навчання у закладах вищої освіти України. *Scientific Collection «InterConf», (96): with the Proceedings of the 6th International Scientific and Practical Conference «Scientific Community: Interdisciplinary Research»* (January 26-28, 2022). Hamburg, Germany: Busse Verlag GmbH, 2022. URL: <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/interconf/article/view/18191> (дата звернення: 01.05.2025).

ФОРМУВАННЯ НАСКРІЗНИХ УМІНЬ УЧНІВ В КОНТЕКСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПЦІЇ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Серих Лариса Володимирівна,
кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри теорії та методики
змісту освіти Комунального закладу
«Сумський обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти»

Ключові слова: Нова українська школа, мистецька освітня галузь, наскрізні вміння, уміння конструктивно керувати емоціями, наступність, початкова освіта, базова середня освіта.

Покликом до узагальнення практики контрольної-оцінювальної діяльності є: реалізація основних вимог Державного стандарту, завдань чинних модельних програм, що розкривають мету інтегрованого навчання мистецтва, принципи, в яких визначаються дидактичні пріоритети, а також базові підходи до навчання: компетентнісний, інтегративний, особистісно орієнтований, діяльнісний, культурологічний; концепція «Нова Українська школа», що спрямовує освітньо-виховний процес не лише на формування в учнів комплексу ключових і предметних компетентностей, а й на розвиток у них емоційного інтелекту, навичок взаємодії, комунікативних і творчих здібностей, які закладають підґрунтя для особистісної самореалізації дитини в суспільстві, досягнення акмеуспіху в подальшому житті.

У статті 12 закону України «Про освіту» [2] відразу після опису компетентностей наведений перелік наскрізних умінь:

- читання з розумінням
- вміння висловлювати власну думку усно і письмово
- критичне та системне мислення
- здатність логічно обґрунтовувати позицію
- творчість
- ініціативність
- вміння конструктивно керувати емоціями
- оцінювати ризики
- розв’язувати проблеми і приймати рішення
- здатність співпрацювати з іншими людьми

На основі вимоги статті 12 закону України «Про освіту» [2] в концепції «Нова українська школа» [4] передбачено формування наскрізних умінь, а Державному стандарті базової середньої освіти [1] подано опис наскрізних умінь (п. 9), зокрема введене поняття «наскрізні вміння» та їх конкретизовано. Більш детально розглянемо наскрізне вміння

«конструктивно керувати емоціями», оскільки вважаємо, що саме це вміння найдоцільніше й найякісніше характеризує мистецьку освітню галузь, мистецьку діяльність та мистецьку комунікацію.

Уміння «конструктивно керувати емоціями» – наскрізне вміння, яке наскрізно проходить через всі освітні галузі, схарактеризоване в Державному стандарті [1], що передбачає здатність розпізнавати власні емоції та емоційний стан інших, сприймати емоції без осуду, адекватно реагувати на конфліктні ситуації, розуміти, як емоції можуть допомагати і заважати в діяльності, налаштовуючи себе на пошук внутрішньої рівноваги, конструктивну комунікацію, зосередження уваги, продуктивну діяльність [1].

У нашому дослідженні розглядаємо формування цього наскрізного вміння як засіб:

- розпізнавати власні емоції та емоції однолітків, які виникають під сприймання творів мистецтва, кіно, театру, цирку, музичного, візуального, хореографічного мистецтва;
- сприймати емоції інших без осуду;
- адекватно реагувати на твори мистецтва, засоби виразності творів мистецтва та різні конфліктні ситуації, конфлікти у творах мистецтва, фабулу, статику і динаміку творів мистецтва;
- розуміння впливу творів мистецтва на індивідуальну і колективну творчу діяльність;
- налаштування та сприймання на мистецьку діяльність у спокої і внутрішній рівновазі з мистецтвом і самим собою, що відобразиться на продуктивності мистецької діяльності учнів.

Цілком очевидно, що для учнів різних класів (2, 4, 6, 9-го) складові цих умінь будуть відрізнятися, а від того залежатимуть й очікувані результати сформованості наскрізних умінь для учнів кожного класу. Для більшого розуміння змісту означених умінь, видається ймовірним перегляд

«Орієнтовного опису наскрізних вмінь для різних вікових груп» [5], а також скористатися колірним Колом емоцій Плутчика <https://uk.wikipedia.org/wiki> (рис.1), в якому кожна емоція відповідає певному кольору і діти добре визначають емоції, застосовуючи його.

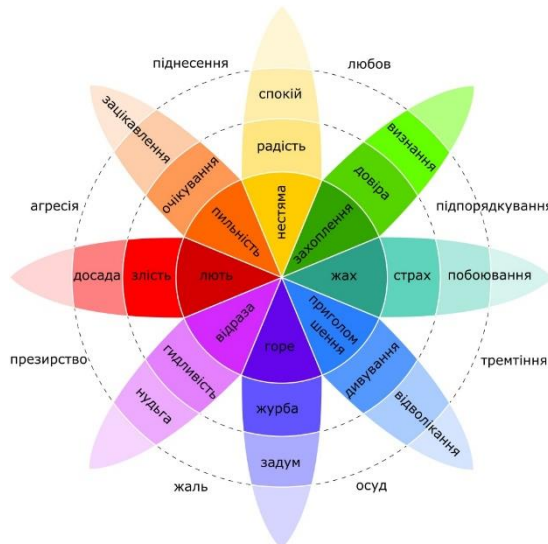

Рис. 1. Колірне Коло емоцій Плутчика.

Якщо учні *другого класу* спроможні назвати свої емоції, вирізняють свої емоції і емоції інших, розрізняють позитивні і негативні емоції; спроможні розпізнати і назвати емоції (за поведінкою, словами, мімікою тощо) інших людей, свої – за почуттями; розуміють, коли інші хочуть його підбадьорити або викликати негативні емоції, то учні *четвертого класу* – уже ідентифікують власні емоції й емоції інших; обговорюють свої емоції з людьми, яким довіряють; виявляють доброзичливість, коли взаємодіють з іншими.

Учні *шостого класу* розуміють, як емоції можуть заважати та допомагати в діяльності, бо усвідомлюють, що можуть управляти емоціями і знають способи налаштування себе на діяльність, зокрема мистецьку; визнають наявність і причину власних емоцій; розуміють, як інші можуть впливати на його емоції, а учні *дев'ятого класу* прогнозують свої емоції та емоції інших у відповідь на певні ситуації, уживають заходів, відповідних своєму емоційному стану, оскільки розуміють, як і коли варто

зменшувати або уникати емоційної залежності від інших; можуть продовжувати роботу в помірно-стресовій ситуації (*мало часу, неконструктивна поведінка групи, поганий настрій, незрозумілий або непривабливий, нецікавий твір мистецтва для сприймання*); обирають ту єдину стратегію, яка допомагає справлятися з негативними емоціями при публічному виступі (*презентація, відеокліп, майстерклас тощо*).

Формувальне оцінювання дозволяє за конкретними, вимірюваними і спостережуваними якісними показниками визначити рівень розвитку наскрізних умінь в учнів. Учителі мистецтва розробляли дві вправи («*Позитивна і негативна емоція*»), які дозволили проілюструвати, **як саме вони працюють з формуванням і розвитком емоцій учнів** за допомогою мистецької діяльності (*музика, сприймання, картинна галерея, театр, кіно, цирк тощо*). Основна мета цього завдання не виявляти учнів, які мислять креативно та діють, використовуючи емоції, а надавати їм завдання, що формують у них відповідні вміння.

Висновки. Отже, учні вчаться визначати свої емоційні стани, розпізнавати стани інших, правильно реагувати на конфліктні ситуації, відокремлювати позитивні і негативні емоції, використовувати свої емоції конструктивно.

Список використаних джерел

1. Державний стандарт базової середньої освіти / Постанова КабМінУ від 30 вересня 2020 р. № 898.
2. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 № 2145-VIII. URL:zakon.rada.gov.ua. (дата звернення: 01.05.2025).
3. Закон України «Про повну загальну середню освіту». URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show>. (дата звернення: 01.05.2025).
4. Концепція «Нова українська школа»: URL:<https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkola> (дата звернення: 02.05.2025).

5. Орієнтовний опис наскрізних вмінь для різних вікових груп.
URL: <https://surli.cc/uzekqz> (дата звернення: 02.05.2025).

ДОСЛІДНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У СИСТЕМІ ОПАНУВАННЯ ЛІНГВІСТИЧНИХ ЗНАНЬ

Собко Валентина Олексіївна,
кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри теорії і методики початкової
освіти Глухівського національного
педагогічного університету
імені Олександра Довженка

Ключові слова: українська мова, дослідницька діяльність, дослідження мовних явищ, лінгвістичні знання, дослідницькі вміння, молодші школярі.

Головним завданням сучасної системи освіти є створення умов для якісної освіти, впровадження компетентнісного підходу – формування та розвиток ключових і предметних компетентностей особистості. Метою початкової освіти, як зазначено у Державному стандарті, є «всебічний розвиток дитини, її талантів, здібностей, компетентностей та наскрізних умінь відповідно до вікових та індивідуальних психофізіологічних особливостей і потреб, формування цінностей, розвиток самостійності, творчості та допитливості» [5, с. 4].

Необхідною умовою виховання соціально активної й духовно збагаченої особистості є озброєння її вміннями та навичками вільного володіння мовою. Реалізація мети початкового курсу мовно-літературної освіти (української мови і літератури) передбачає набуття молодшими

школярами достатнього власного досвіду культури спілкування і співпраці у різних видах навчальної діяльності, самовираження у творчих видах завдань. Крім того, що українська мова є навчальним предметом, вона є, передусім, засобом пізнання світу, виховання і самовияву здобувача освіти. Значний потенціал для розвитку особистості дитини має реалізація навчального матеріалу всіх змістових ліній курсу через дослідницьке навчання та пошуково-дослідницьку діяльність.

Проблемі організації навчально-дослідницької діяльності, і в початковій школі зокрема, формування в молодших школярів дослідницьких умінь присвячено наукові праці педагогів, психологів, методистів (Байбара Т., Бібик Н., Вашуленко М., Вашуленко О., Горецька О., Дика Н., Дубовик С., Кодлюк Я., Паламарчук В., Пономарьова К., Савченко О., Сущенко Л. та ін.).

Аналіз науково-методичних джерел дав можливість зробити висновок, що організація повноцінної розумової навчально-пізнавальної діяльності учнів, з метою максимального забезпечення їхньої активності, стає можливою завдяки доцільному використанню дослідницької діяльності. Савченко О. наголошує, що «через систему пізнавальних завдань за прийомами розумової діяльності вдосконалюються вміння учнів аналізувати, диференціювати ознаки, виділяти головне, узагальнювати, класифікувати, доводити» [3].

Роль дослідницької діяльності у роботі з учнями початкової школи, особливості формування дослідницьких умінь на уроках української мови висвітлюють М. Вашуленко, С. Дубовик. Лінгводидакти визначають дослідницькі вміння та їх основні компоненти: *операційні вміння* (спостерігати, порівнювати, аналізувати, синтезувати, абстрагувати, узагальнювати, структурувати і систематизувати матеріал); *технічні вміння працювати з літературою* (конспектувати, аотувати, реферувати, добирати необхідний для дослідження матеріал, організовувати

експеримент, робити висновки й оформляти результати свого дослідження); *організаційні вміння* (визначати мету і завдання дослідження, вибирати найефективніші методи і засоби для роботи, здійснювати самоконтроль і саморегуляцію дослідницької діяльності); *комунікативні вміння* (викладати свої думки, вести дискусію, відстоювати власні міркування, застосовувати прийоми співпраці у процесі дослідницької діяльності, виступати з повідомленням про результати дослідження) [1, с. 3–4]. К. Пономарьова наголошує, що «завдання сучасної школи полягає не тільки в забезпеченні засвоєння учнями знань, а й у формуванні умінь здійснювати спостереження, аналіз, порівняння, творчо мислити, міркувати, узагальнювати і робити висновки» [2, с. 84].

Як доведено, для свідомого користування мовою у процесі спілкування необхідно знати основи функціонування мовних елементів різних структурних рівнів, їх комунікативне призначення, особливості реалізації в мовленнєвих актах, взаємозв'язки між ними.

Змістова лінія «Досліджуємо мовні явища» початкового курсу української мови «спрямована на дослідження учнями мовних одиниць і явищ з метою опанування початкових лінгвістичних знань, норм літературної вимови та правил українського правопису, формування в молодших школярів умінь послуговуватися українською мовою в усіх сферах життя» [5, с. 193].

Важливим чинником успішного формування предметних і ключових компетентностей молодших школярів у процесі дослідження мовних одиниць і явищ є добір учителем найбільш ефективних засобів, методів, прийомів навчання і форм організації освітньої діяльності. З цією метою у процесі дослідження мовних явищ доцільно використовувати такі прийоми: спостереження за мовним матеріалом, евристична бесіда, порівняння мовних одиниць з метою встановлення подібних та відмінних ознак, проблемні запитання і завдання, створення мовленнєвих ситуацій і

пошук шляхів чи способів їх розв'язання тощо.

Однією з мовних одиниць є **слово**, важливість роботи з яким у процесі формування мовно-мовленнєвої особистості обґрунтовується його місцем та роллю у структурі мови і мовлення. Використання слів у процесі спілкування визначається обов'язковими правилами, закономірностями видозміни їхньої внутрішньої структури і сполучуваності в межах комунікативних одиниць — речень.

Розглянемо окремі аспекти залучення дітей до пошукової діяльності на *пізнавальному* етапі для дослідження нового *граматичного поняття* (частини мови). Учні мають насамперед виділити його істотні ознаки, що здійснюється у процесі спостережень за відповідним мовним явищем. Засвоєння частин мови, уміння розпізнавати їх у ряді різних лексем чи в тексті ґрунтується передусім на дослідженні та усвідомленні учнями: 1) лексичних ознак (іменник – назва предмета; прикметник – назва ознаки; дієслово – назва дії); 2) на вмінні правильно поставити до слова граматичне питання; 3) на розкритті функцій і комунікативних можливостей частин мови.

З цією метою ефективною є така діяльність: спостереження за мовним матеріалом; порівняння (зіставлення ознак, відшукування однакових, подібних, відмінних, узагальнення результатів порівняння); виведення висновків; перевірка власного розуміння значення слова за словниками; виявлення функційної ролі частини мови.

Серед різних засобів і прийомів організації навчально-пошукової діяльності молодших школярів на уроках мови, як показує дослідження, найбільш ефективними є ті, які викликають творчу активність учнів, бажання пізнати нове і самостійно знайти відповідь на поставлене вчителем запитання: використання на уроках сучасних технологій, зокрема інтерактивних методів і прийомів, що сприяють розвитку критичного мислення, творчої активності школярів; уміння вчителя

організувати спільний пошук розв'язання завдання, яке постало перед ними; прищеплення навичок самостійності під час дослідження певного мовного явища; мовні ігри та цікаві вправи; використання творчих завдань; нестандартні форми роботи; застосування аудіо- та відеоматеріалів тощо.

Таким чином, дослідження молодшими школярами мовних одиниць і явищ з метою опанування лінгвістичних знань необхідно організовувати так, щоб кожен учень почувався дослідником, який самостійно здобуває знання, має змогу зіставляти, порівнювати, шукати і знаходити істину, доводити свою думку, вчитися співпрацювати в парах, групах, навчатися критично мислити, висловлювати свої власні ідеї та думки з дотриманням норм української мови.

Список використаних джерел

1. Вашуленко М., Дубовик С. Надзвичайну для НУШ актуальність дослідницька має діяльність. *Учитель початкової школи*. 2019. № 9. С. 3–7.
2. Пономарьова К. І. Формування комунікативної компетентності молодших школярів у процесі навчання української мови: методичний посібник. Київ: КОНВІ ПРІНТ, 2020. 88 с.
3. Савченко О.Я. Дидактика початкової освіти: підручн. Київ : Грамота, 2012. 504 с.
4. Сущенко Л. Психолого-педагогічний супровід організації дослідницької діяльності учнів в освітньому процесі нової української школи. *Viae Educationis*. 2022. № 3. С. 62 – 69.
5. Типові освітні програми для закл. загальної середньої освіти: 1–2 та 3–4 класи. Київ : Видавництво «Світоч», 2019. 336 с.

ФОРМУВАННЯ В УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ УМІННЯ ДІЯТИ СЛОВОМ НА ТЕКСТАХ СКОРОМОВОК

Суржук Тетяна Борисівна,
кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри теорії методик
початкової освіти Рівненського
державного гуманітарного університету,

Бісовецька Людмила Андріївна,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії і методик
початкової освіти Рівненського
державного гуманітарного університету

***Ключові слова:** мовленнєва діяльність, театральна та сценічна культура, дикція, скоромовка, учні початкових класів.*

Створення умов для формування національно свідомої, духовно багатой мовної особистості є одним із важливих завдань навчання української мови учнів початкових класів. Це завдання реалізується через мовно-літературну освітню галузь [3, с. 4], метою якої є розвиток особистості дитини засобами різних видів мовленнєвої діяльності, формування ключових, комунікативної та читацької компетентностей; розвиток здатності спілкуватися українською мовою для духовного, культурного й національного самовияву; розвиток емоційно-чуттєвого досвіду, мовленнєво-творчих здібностей.

Мовленнєва діяльність займає виняткове місце в системі життєвих функцій, оскільки є фундаментом мислення, регулятором поведінки і виконує соціальну функцію. Вона слугує метою, формою і засобом навчання, відтак потребує від учнів початкових класів нових досягнень у розвитку мовлення, створює умови для їх всебічного розвитку. Специфіка мовленнєвої діяльності виявляється в сукупності складних дій, операцій,

умінь, навичок, які формуються поступово і забезпечують засвоєння мови та її використання задля спілкування.

Різним аспектам проблеми розвитку мовлення учнів початкових класів присвячений науковий доробок О. Біляєва, А. Богуш, М. Вашуленка, І. Гончарової, С. Дубовик, А. Каніщенко, Г. Коваль, О. Лобчук, О. Мельничайко, М. Наумчук, М. Пентилюк, К. Пономарьової, О. Прищепи, О. Савченко, М. Сокирко, О. Харченко, О. Хорошковської, О. Чупріної та ін.

Дослідники підкреслюють необхідність формування та розвитку в учнів початкових класів мовленнєвих умінь, початкових уявлень про норми літературної мови та правила мовленнєвого етикету; уміння орієнтуватися в цілях і умовах спілкування, добирати адекватні мовленнєві засоби для успішного вирішення комунікативних завдань.

Одним із перспективних напрямів формування мовленнєвої діяльності є інтегрування в освітню програму процесу перетворення та інсценізації прочитаного, що сприятиме формуванню мовленнєвих умінь учнів, оскільки відбуватиметься використання мовних засобів для продукування зв'язних висловлювань.

Посилилась увага до ролі театральної та сценічної культури в педагогічному просторі й у розвідках вітчизняних науковців, серед яких Р. Валькевич, А. Вітченко, Л. Калініна та ін. Також оновлюються форми використання гри-драматизації у початковій освіті, зокрема цьому напрямку присвячені праці Л. Артемової, А. Богуш, Л. Бочкарьової, Н. Гавриш, Н. Кудикіної, Е. Трусової та ін., а ще й у зарубіжній методиці навчання мови (Д. Хоннінгс, Д. Хискот та ін.).

Змістова лінія «Перетворюємо та інсценізуємо прочитане; створюємо власні тексти» [3, с. 257] передбачає розвиток уяви, художньо-образного мислення і мовлення дітей, оволодіння вербальними і невербальними засобами створення творчих продуктів з різними

ступенями самостійності (зміни, доповнення, продовження тексту, ілюстрування; участь в інсценізаціях, дослідницьких проєктах; складання есе, казок, віршів, закличок, загадок, оповідань тощо).

Важливим у реалізації зазначеної змістової лінії на уроках мовно-літературної освітньої галузі є формування та розвиток в учнів початкових класів чистоти вимови, надання яскравої інтонації та виразності мовленню. Саме чистомовки та скоромовки допоможуть зробити мовний апарат настільки вправним, що діти зможуть і складні слова вимовляти легко, невимушено й у швидкому темпі. Л. Яковенко – автор скоромовок і лічилок [4], підкреслює, що використання цих творів словесного мистецтва в освітній діяльності сприяє формуванню в учнів культури мовленнєвого спілкування та правильної артикуляції.

До підручників «Українська мова та читання» для 2 і 3 класів автор О. Вашуленко [1; 2] включає матеріал для роботи над скоромовками.

Зокрема, у 2 класі [1, с. 44] учнів ознайомлюємо з елементами дихальної гімнастики, тому що дихання – процес, який керується, коли він безпосередньо зв'язаний з вимовою; з визначенням поняття «скоромовка» (Скоромовка – жартівливий вислів, створений зі складних для швидкого вимовляння слів. Скоромовки ще називають спотиканками, чистомовками, швидкомовками.). Серед завдань, запропонованих для роботи із скоромовками, є тільки таке: «Спробуйте позмагатися, хто краще і швидше розкаже скоромовку».

У підручнику для 3 класу [2, с. 32] є завдання пригадати, які твори називають скоромовками; дати відповідь на запитання: «Для чого складають скоромовки?». Учні мають опрацювати завдання підручника на читання скоромовок з пришвидшенням темпу; спостереження за правильною вимовою всіх звуків; вивчення скоромовки напам'ять; розповідь скоромовки своїм рідним і друзям; організацію змагання на краще промовляння скоромовки.

Скоромовка в роботі над дикцією займає особливе місце. Працюючи над скоромовками і чистомовками, не слід намагатися одразу проказувати текст у швидкому темпі. Текст скоромовки має бути досконало опрацьований. Щоб вивчити скоромовку, треба уявити собі те, про що в ній ідеться, чи намалювати те, що уявили, на аркуші паперу. Наприклад, проілюструвати сюжети таких скоромовок: *Росте липа біля Пилипа. Босий хлопець сіно косить, роса росить ноги босі. Пік біля кіп картоплю Прокіп.*

Долати дикційні труднощі учням допоможе виконання завдань на складання скоромовок. Наприклад:

- Складання скоромовки за малюнками

– Кого бачите на малюнку? (*Півника*). – Що ви знаєте про півника? (*Рано встає, всіх будить, голосно співає*). – Склади речення (*Півник рано встає, дзвінкий голос подає*). – За таким самим зразком складемо скоромовку про мишку (*Шурхотіла мишка нишком – в шпарку шасть від злої мишки*).

- Складання скоромовки шляхом добору рими до слова

Котилася капустанка, а за нею – картоплинка. Ростуть куці – гудуть хруці. Сховав халву – хом'як у хліву. Зернинка – крупинка. Хвалилася – похилилася.

- Складання скоромовки шляхом добору спільнокореневих слів

Хвиля (Хвиляста хвиля хвилювалась); нічка (Вночі ніченька ночувала); ручка (Ручка з рученькою заручилися); телефон (Телефон зателефонував телефончикові).

- Складання скоромовок шляхом добору слів із звуковими парами (дзвінкий – глухий приголосні, твердий – м'який приголосні) для ускладнення вимови

Шубка – купка (Гарна шубка – невеличка купка); ніжка – кішка (Маленька ніжка – чудова кішка); казка – каска (Цікава казка – металева

каска.). *Не хотілось їсти гриб, смак забрав жорстокий грип. Зіснує цукерка зуб, буду їсти свіжий суп.*

- Складання скоромовок шляхом добору слів, що важко вимовляються

Радіопередачі ми слухали на дачі. На станції є електростанція. Дятел тонкодзьобий дзьобав дуб товстокорий.

До виконання вправи можна підключити фізичну дію, яка б допомогла учням у виконанні завдань.

Для вдосконалення процесу розвитку мовлення учнів початкових класів учителі послуговуються широким арсеналом засобів, завдяки яким активізується пізнавальна діяльність, підвищується мотивація навчання та інтенсивність формування правильної вимови складні звукосполучення. Знання вчителем індивідуально-психологічних особливостей молодших школярів, методів і прийомів розвитку мовленнєвого висловлення, добір ефективних вправ, використання різного методичного матеріалу, моделювання диференційованих завдань дозволяє йому дидактично правильно організувати навчальний процес із мовленнєвого розвитку учнів.

Список використаних джерел

1. Вашуленко О. В. Українська мова та читання : підруч. для 2 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах). Ч. 2. Київ : Видавничий дім «Освіта», 2019. 144 с.

2. Вашуленко О. В. Українська мова та читання : підруч. для 3 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах). Ч. 2. Київ : Видавничий дім «Освіта», 2020. 160 с.

5. Типові освітні програми для закладів загальної середньої освіти : 1–2 та 3–4 класи. Київ : Видавництво «Світоч», 2019. 336 с.

4. Яковенко Л. В. Від скоромовки до лічилки. Харків : Видавництво «Ранок», 2017. 144 с.

ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Тюльпа Тетяна Миколаївна,
доктор педагогічних наук, доцент, доцент
кафедри педагогіки і психології початкової
освіти Глухівського національного
педагогічного університету імені
Олександра Довженка

Ключові слова: соціальна компетентність, діти молодшого шкільного віку.

Соціальна компетентність у суспільстві означає здатність людини вибудувати стратегії взаємодії з іншими у навколишньому світі, у соціальній реальності, яка змінюється. Безсумнівно, життя вчить дитину формальним та неформальним правилам взаємодії, створює проблемні ситуації. Але коли такий спонтанний розвиток соціальної компетентності супроводжується діяльністю дорослого, дитина набуває справді безцінного ресурсу життєвої орієнтації. Найбільш складно ці процеси відбуваються в учнів початкової школи, оскільки їм доводиться адаптуватися до нових умов, правил та колективу початкової школи.

При вступі молодших школярів до першого класу, перед школою стоїть завдання як навчання дітей, так і їхній усебічний розвиток. Результатом такого розвитку є готовність учня до саморозвитку, самовизначення, формування у них навчальної мотивації та пізнавальної активності, системи значущих як соціальних, так і міжособистісних відносин, які мають своє відображення в життєвій позиції, уміння ставити собі цілі та визначати власні життєві плани та ін. Важливість вивчення способів розвитку соціальної компетентності дітей молодшого шкільного

віку обумовлена тим, що саме у цьому віці формуються навички конструктивної взаємодії з однолітками, регуляція своєї поведінки відповідно до прийнятих у суспільстві правил та норм. Тому, починаючи з молодшого шкільного віку, завданням педагогів є навчити дітей співжиттю з іншими людьми на гуманістичних засадах, дотриманню соціальних норм і правил поведінки, виробляти вміння регулювати різні психологічні, соціальні і міжнаціональні конфлікти з додержанням вимог культури плюралізму думок

Молодший шкільний вік – це період залучення дитини до соціально значимої діяльності. Тут складається ціла низка особистісних утворень, важливих для соціальної адаптації.

По-перше, розвивається і кристалізується мотивація соціально-значущої діяльності. Причому вона розташовується на одному з двох полюсів: прагнення до успіху (досягнення) і страх невдачі (уникнення). Мотивація успіху є позитивною основою для соціальної адаптації. За такої мотивації дії людини спрямовані на досягнення конструктивних, позитивних результатів. Ця мотивація визначає особистісну активність. Мотивація страху невдачі належить до негативної щодо досягнення соціальної компетентності.

По-друге, у процесі інтенсивного розвитку та якісного перетворення пізнавальної сфери дитина опановує свої психічні процеси, вчиться керувати ними. Вони стають усвідомленими та довільними. Це створює фундамент до виникнення та розвитку здатності до довільного регулювання поведінки та саморегуляції (керівництво у поведінці свідомими, соціально-нормативними цілями і правилами, здатність до саморегуляції).

По-третє, дитина опановує здатність дивитися на себе своїми очима й очима інших, у неї розвивається діалогічність свідомості, критичність стосовно себе та до оточуючих, вона стає здатною до адекватної

самооцінки, яка є регулятором поведінки та діяльності, що є важливими складниками соціальної компетентності.

По-четверте, протягом молодшого шкільного віку у дітей складається новий тип відносин із оточуючими людьми. Діти засвоюють соціальні норми, вводять у міжособистісні відносини категорії «погано – добре», втрачають безумовну орієнтацію на дорослого та зближуються із групою однолітків. У цьому плані задля соціальної адаптації затребуваними виявляються навички конструктивного взаємодії. Діалогічність свідомості дозволяє молодшому школяру вести конструктивний діалог з однолітками та дорослими. Навчаючись відрізнити свою думку про себе від думки інших людей, молодші школярі пізнають можливість свого впливу на власне "Я" з метою його зміни. Дитина починає розуміти, що від її поведінки залежить вирішення багатьох життєвих ситуацій, у тому числі й важких з точки зору соціальної взаємодії, отже, вона виявляє готовність до оволодіння навичками конструктивної поведінки у проблемних ситуаціях.

Отже, соціальна компетентність у молодшому шкільному віці базується на таких особистісних утвореннях як мотивація досягнень, довільність, позитивне ставлення до себе, висока самооцінка, здатність до конструктивної поведінки у важких ситуаціях. Ці характеристики особистості входять до складу соціальної компетентності та потребують уваги соціального педагога.

Соціальна компетентність молодшого школяра – це інтегративна характеристика особистості дитини, що відображає систему знань, умінь і навичок, набутих ним у процесі життєдіяльності й необхідних йому для моделювання своєї поведінки, вміння адекватно сприймати навколишню дійсність, будувати систему відносин та спілкування з оточуючими людьми з огляду на соціальну ситуацію, співробітництва з дітьми та дорослими; відбиває визнання їм цінності себе та іншого, знання правил

поведінки та взаємодії, способів виходу з конфліктних ситуацій, що виявляється у поважному ставленні до людей різного віку та різних культур, у відповідальності за свої вчинки та результати діяльності на основі розвитку рефлексії.

Віддаючи належне набору соціальних знань, умінь та навичок у структурі соціальної компетентності, ми вважаємо за необхідне підкреслити, що цей набір сам по собі не забезпечить соціально компетентної поведінки. Компетентність слід розглядати ширше набору знань і умінь як можливість встановлювати зв'язки між знаннями та ситуацією, як здатність виявляти процедуру, що підходить для проблеми. Соціальна вправність не може відбутися без сформованості у дитини особистісних утворень, що сприяють соціальній адаптації. Молодшого школяра необхідно знайомити з традиціями, виробленими в школі, місті, селі, правилами поведінки, нормами взаємодії з однолітками та дорослими у різних життєвих (і не лише шкільних) ситуаціях. Численні соціальні норми, що діють у суспільстві, становлять правила людського співжиття. Усі вони зумовлені історичними, економічними, політичними, соціальними, побутовими та іншими умовами, що діють у суспільстві.

Початкова школа робить істотний внесок у розвиток соціальної компетентності молодшого школяра. Для молодшого школяра має значення освоєння стратегій соціальної поведінки, оскільки він лише входить у освітнє середовище. Дитина, на початковому етапі навчання, вперше стикається із соціальною діяльністю, яка оцінюється оточуючими соціально значущою оцінкою. Суспільство вперше починає вимагати від дитини підкорятися встановленим правилам. Як реакція на ці вимоги, у дитини виробляються певні способи і стратегії поведінки в суспільстві.

Соціальні вміння та навички формуються у безпосередньому досвіді дитини, у спеціально організованій діяльності. Для розвитку соціальної компетентності важливим є досвід активної соціальної взаємодії.

Молодшого школяра важливо навчити вступу в контакт, організації спільної роботи, розподілу обов'язків, вирішення конфліктів, слухання іншого, прохання допомоги тощо. Починаючи навчання, дитина вперше стикається із соціальною діяльністю, результати якої оцінюються оточуючими соціально значущою оцінкою. Суспільство вперше починає пред'являти їй жорсткі вимоги. Взаємодія з оточуючими людьми також починає опосередковуватися цими вимогами. У відповідь на ці вимоги дитина виробляє певні методи і стратегії поведінки у суспільстві. Молодшому школяреві необхідна цілеспрямована допомога у побудові ефективних поведінкових стратегій. Тому розвиток соціальної компетентності молодших школярів має стати одним із найважливіших напрямів роботи психолога та соціального педагога у початковій школі.

На зміну урокам та заняттям, де домінує вчитель, сьогодні актуальними є інтерактивні форми роботи: робота в парах, групах, дискусії, довірчі бесіди, колективні обговорення, рольові ігри. В силу специфіки віку проектна діяльність постає як ще один засіб активного пізнання навколишнього світу, входження школяра в систему соціальних відносин, безпосередньої тісної продуктивної взаємодії з дорослими та однолітками. Участь у проектах дає дитині можливість набувати та засвоювати як знання, так і практичні навички взаємодії з навколишнім світом, можливість висловлювати своє ставлення до засвоєного, помічати проблеми та протиріччя у навколишній дійсності, шукати шляхи їх подолання.

Позаурочна діяльність є значним ресурсом розвитку соціальної компетентності молодших школярів, у рамках якої реалізуються три основні функції: соціальна, рекреативна, дозвільна. Позаурочна діяльність спонукає школярів брати участь у прийнятті рішень, підвищує їхню ініціативу, яка при цьому є не примусовою, а внутрішньо мотивованою. Але слід зазначити, що розвиток соціальної компетентності молодших

школярів не може бути локалізовано в одному з видів освітньої діяльності, а має охоплювати і пронизувати собою всі види навчальної (у межах різних освітніх програм) та позаурочної (художньої, комунікативної, спортивної, дозвільної), трудовий та ін. діяльності [3].

Ефективність розвитку соціальної компетентності молодших школярів у освітній діяльності забезпечується реалізацією сукупності умов: безперервності та наступності розвитку соціальної компетентності молодших школярів; ініціювання ціннісного ставлення батьків та педагогів до розвитку соціальної компетентності молодших школярів; створення єдиного виховного простору молодших школярів у взаємодії сім'ї та школи; узгодженості соціальних та психолого-педагогічних установок суб'єктів взаємодії; урахування психовікових особливостей дітей молодшого шкільного віку.

Список використаних джерел

1. Нова українська школа: концептуальні засади реформування середньої освіти. URL : <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення 10.05.2025).
2. Бібік Н. М. Компетентнісний підхід у сучасній початковій освіті. *Початкова школа*. 2018. № 1. С. 3-9.

РОЛЬ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА У ФОРМУВАННІ КЛЮЧОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ УЧНІВ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Цінько Світлана Василівна,
кандидат педагогічних наук, доцент,
директор Комунальної установи «Центр професійного розвитку педагогічних працівників» Глухівської міської ради Сумської області

Ключові слова: освітнє середовище, ключові компетентності, Нова українська школа, педагогіка партнерства, формування компетентностей, інтерактивне навчання, інклюзивність, мотивація.

Із впровадженням Концепції Нової української школи (НУШ) одним із головних завдань освіти стало формування ключових компетентностей, які забезпечують успішну соціалізацію та професійну реалізацію учнів. У цьому контексті особливої актуальності набуває дослідження ролі освітнього середовища як середовища розвитку, самореалізації та формування життєво необхідних умінь і навичок.

Проблематика впливу освітнього середовища на розвиток особистості учня є предметом дослідження багатьох вітчизняних та зарубіжних науковців. Зокрема, питання формування компетентностей у контексті освітнього середовища розглядаються у працях О. Овчарук [8], де акцентується увага на необхідності створення компетентнісно-орієнтованого освітнього простору. Л. Ващенко [2] досліджує педагогічні умови формування ключових компетентностей учнів основної школи, підкреслюючи важливість інтерактивних методів навчання та співпраці. Питання інклюзивного освітнього середовища як умови розвитку

компетентностей дітей з особливими освітніми потребами розглядаються у дослідженнях Н. Софій [4] та Л. Даниленко [14].

Зарубіжні дослідження також підтверджують значущість освітнього середовища у формуванні різноманітних компетентностей. Так, Дж. Дьюї наголошував на активній ролі учня у навчальному процесі та важливості створення сприятливого соціального середовища для розвитку його інтелектуальних та соціальних навичок.

Дослідження А. Бандури щодо соціального наuczіння демонструють важливість моделювання поведінки та зворотного зв'язку в процесі засвоєння нових знань та умінь.

Поняття освітнього середовища охоплює не лише фізичний простір, але й соціальні, психологічні та інформаційні чинники, що впливають на навчальний процес. За О. Я. Савченко, воно є інтегративним простором, у якому реалізується педагогічна взаємодія, що сприяє формуванню цінностей, мотивів та компетентностей учнів [12].

Відповідно до Державного стандарту початкової та базової середньої освіти, до ключових компетентностей належать: вміння вчитися упродовж життя, ініціативність і підприємливість, екологічна, соціальна та громадянська грамотність, культурна обізнаність тощо.

Педагогіка партнерства, визначена у Концепції НУШ, передбачає співпрацю вчителя, учня та батьків як рівноправних учасників освітнього процесу. Така взаємодія створює атмосферу довіри, взаємоповаги і відповідальності. Як зазначає Р. Б. Шиян [15], партнерська модель взаємодії сприяє розвитку соціальної активності та критичного мислення учнів.

Компетентнісне навчання потребує активного залучення учнів через проєктну діяльність, дослідницькі завдання, інтерактивні методи. За словами М. Л. Смалюк [13], таке середовище стимулює самостійність і внутрішню мотивацію до навчання.

Згідно з OECD [17], цифрові технології, штучний інтелект і освітні платформи відкривають нові можливості для персоналізації навчання та розвитку цифрової компетентності.

Освітнє середовище Нової української школи має забезпечити формування всіх ключових компетентностей, визначених Державним стандартом початкової освіти [7]. Розглянемо роль різних аспектів освітнього середовища у формуванні кожної з них:

- *Уміння вчитися впродовж життя:* Створення навчального середовища, що заохочує допитливість, самостійність, критичне мислення та рефлексію, є ключовим для формування цієї компетентності. Застосування проблемно-пошукових методів, проєктної діяльності, самооцінювання та взаємооцінювання сприяє розвитку навчальної автономії учнів.

- *Спілкування державною та іноземними мовами:* Мовне середовище школи, насичене різноманітними комунікативними ситуаціями, є важливим для розвитку мовленнєвої компетентності. Залучення до дискусій, презентацій, рольових ігор, створення мовних проєктів, використання автентичних матеріалів сприяють практичному застосуванню мовних знань та умінь.

- *Математична компетентність:* Створення проблемних ситуацій математичного змісту, використання наочних матеріалів, інтерактивних завдань, заохочення до пошуку різних способів розв'язання задач сприяють розвитку логічного мислення, просторової уяви та вміння застосовувати математичні знання в реальних життєвих ситуаціях.

- *Інформаційно-комунікаційна компетентність:* Інтеграція інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) в освітній процес, навчання учнів критично оцінювати інформацію, використовувати цифрові інструменти для навчання та спілкування, дотримуватися правил

інформаційної безпеки є важливими аспектами формування цієї компетентності.

- *Громадянські та соціальні компетентності:* Створення атмосфери взаємоповаги, толерантності, співробітництва, залучення учнів до шкільного самоврядування, волонтерських проєктів, обговорення соціально значущих питань сприяють формуванню активної громадянської позиції, відповідальності та вміння працювати в команді.

- *Культурна компетентність:* Ознайомлення з різними культурами, традиціями, мистецтвом, організація культурних заходів, заохочення до творчої самореалізації сприяють розвитку розуміння культурного різноманіття, поваги до інших культур та власної національної ідентичності.

- *Підприємливість та фінансова грамотність:* Створення ситуацій, що імітують підприємницьку діяльність, розв'язання практичних завдань, пов'язаних з фінансовим плануванням, організація проєктів, що вимагають ініціативності та відповідальності, сприяють формуванню підприємницького мислення та розуміння основ фінансової грамотності.

- *Інноваційність:* Заохочення до творчості, експериментування, пошуку нестандартних рішень, підтримка ініціатив учнів, створення атмосфери відкритості до нових ідей сприяють розвитку інноваційного мислення та готовності до змін.

Важливим аспектом освітнього середовища НУШ є його *інклюзивність*. Створення безбар'єрного фізичного та психологічного простору, забезпечення підтримки учнів з особливими освітніми потребами, застосування диференційованого підходу сприяють залученню всіх учнів до активної навчальної діяльності та розвитку їхніх компетентностей.

Мотивація також є невід'ємною складовою ефективного освітнього середовища. Застосування цікавих та змістовних навчальних завдань,

використання позитивного зворотного зв'язку, створення ситуацій успіху, заохочення до самостійного вибору та відповідальності сприяють підвищенню навчальної мотивації учнів та їхньої зацікавленості у формуванні ключових компетентностей.

Закон України «Про освіту» [5] гарантує створення інклюзивного середовища, що забезпечує рівний доступ до якісної освіти для всіх дітей, зокрема з особливими освітніми потребами. Інклюзія сприяє розвитку емпатії, толерантності та соціальних компетентностей усього колективу.

Отже, освітнє середовище відіграє визначальну роль у формуванні ключових компетентностей учнів Нової української школи. Створення сприятливого, інтерактивного, інклюзивного та мотивувального середовища, що забезпечує активну участь учнів у навчальному процесі, практичне застосування знань та умінь, розвиток критичного мислення та співпраці, є необхідною умовою для успішної реалізації цілей НУШ. Подальші дослідження можуть бути спрямовані на розробку конкретних моделей організації освітнього середовища, орієнтованих на формування окремих ключових компетентностей з урахуванням вікових особливостей учнів та специфіки навчальних предметів.

Список використаних джерел

1. Безпечне освітнє середовище: нові виклики та сучасні рішення в умовах воєнного і повоєнного часу : збірник наукових статей, тез доповідей та інших матеріалів III Всеукраїнської науково-практичної конференції, 07 березня 2025 р. / Редколегія: О. М. Петровський, В. С. Мисик, І. М. Вітенко, О. І. Когут, Ю. Ч. Шайнюк, Т. В. Магера, Ф. І. Полянський, Н. Б. Стрийвус, Г. І. Герасимчук, М. І. Чорна. Тернопіль : ФОП Осадца Ю. В., 2025. 566 с.

2. Ващенко Л. М. Педагогічні умови формування ключових компетентностей учнів основної школи: автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01. Київ, 2015. 40 с.

3. Гущина Н. І. Розвиток цифрової компетентності вчителів початкових класів в умовах проектної діяльності. Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук (доктора філософії) за спеціальністю 13.00.04 – теорія та методика професійної освіти. – ДВНЗ «Університет менеджменту освіти» НАПН України, Київ, 2019.

4. Даниленко Л. Д. Інклюзивне освітнє середовище як чинник соціалізації дітей з особливими освітніми потребами. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія.* 2019. Вип. 37. С. 79-84.

5. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 № 2145-VIII.

6. Крутій Т. В. Психологічний комфорт в освітньому середовищі. Херсон: Олді-плюс, 2020.

7. Міністерство освіти і науки України. Державний стандарт базової середньої освіти. 2020. URL: <https://mon.gov.ua/osvita-2/zagalna-serednya-osvita/nova-ukrainska-shkola-2/derzhavniy-standart-bazovoi-serednoi-osviti> (дата звернення: 01.05.2025).

8. Овчарук О. В. Компетентнісний підхід в освіті: світовий досвід та українські перспективи. *Педагогіка і психологія.* 2018. № 1. С. 7-17.

9. Освіта майбутнього: концепції, методи, підходи : колективна монографія / кол. авт. ; голов. ред. О.В.Кендюхов, В.В. Любарець, Н.В. Бахмат. Київ : Міленіум, 2020. 310 с.

10. Освітнє середовище для підготовки майбутніх педагогів засобами ІКТ: монографія / Р. С. Гуревич, Г.Б. Гордійчук, Л. Л. Коношевський [та ін.]; ред. проф. Р. С. Гуревича. Вінниця: ФОП Рогальська І. О., 2011. 348 с.

11. Про затвердження Державного стандарту початкової освіти: Постанова Кабінету міністрів України від 21.02.2018 № 87-2018-п. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF> (дата звернення: 01.05.2025).
12. Савченко О. Я. Сучасна початкова школа. Київ: Літера ЛТД, 2019. 64 с.
13. Смаль М. Л. Компетентнісно орієнтоване навчання: теоретико-методологічні засади. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2021.
14. Софій Н. З. Інклюзивна освіта: стан і перспективи розвитку в Україні. *Освіта України*. 2017. № 45 (1181). С. 6-7.
15. Шиян Р. Б. Компетентнісний підхід у сучасній школі: теорія і практика. Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2019.
16. European Commission. Key Competences for Lifelong Learning. – Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2018.
17. OECD. Digital Education Outlook: Pushing the Frontiers with Artificial Intelligence, Blockchain and Robots. – Paris: OECD Publishing, 2020.

РОЗВИТОК МУЗИЧНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ТВОРЧОСТІ ВИХОВАТЕЛЯ ЯК СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ У ДОШКІЛЬНІЙ ОСВІТІ

Чурочкіна Яна Миколаївна,
викладач музичних дисциплін
Путивльського педагогічного фахового
коледжу імені С.В.Руднева

Ключові слова: музично-педагогічна творчість, творча активність, професійна діяльність, музичність.

У Законі України «Про освіту» та в Національній доктрині розвитку освіти наголошується на пріоритетності виховання творчої особистості, здатної до естетичного сприймання світу, самореалізації та розвитку національної свідомості. Виховання духовно розвиненої дитини неможливе без впливу мистецтва, а отже – без участі творчого педагога.

У сучасних умовах розвитку освіти, коли змінюється структура й зміст підготовки майбутніх педагогів, зростає значення формування їхньої творчої активності як важливого компонента професійної компетентності. Особливо актуальним це є в підготовці вихователів дошкільних навчальних закладів, адже саме в цьому віці дитина найбільш чутлива до естетичних вражень, музичного досвіду, художнього слова. Потреба в естетичному, емоційному, духовному розвитку особистості зумовлює необхідність підготовки педагога, який здатний творчо й натхненно організувати музично-педагогічний процес у дошкільному закладі.

Особистісно орієнтований підхід до освіти обумовлює потребу у використанні потенціалу мистецтва у формуванні гармонійної особистості з високими моральними якостями. Це, у свою чергу, вимагає від

вихователя не лише педагогічної майстерності, а й здатності до музично-творчої діяльності.

Поняття «творча активність» у педагогічній діяльності охоплює не лише вміння продукувати нові ідеї, а й постійну потребу у творчому самовираженні, здатність перетворювати педагогічні ситуації в осередки художнього спілкування. У контексті музичного виховання дошкільників творча активність педагога виявляється у варіативності методичних підходів, в інтерпретації музичних творів, у підборі репертуару з урахуванням індивідуальних особливостей дітей, у створенні емоційно насиченого середовища.

Одним із першочергових завдань сучасної дошкільної освіти є розвиток творчої активності вихователів як важливої складової їхньої професійної самореалізації, здатності до самовдосконалення, генерації нових педагогічних ідей та рішень.

Прояви творчої активності у професійній діяльності майбутнього вихователя можуть мати різні форми: створення сценаріїв свят, добір репертуару до ранків, написання авторських пісень або віршів, виготовлення саморобних інструментів, залучення дітей до творчої співпраці у музично-ігрових ситуаціях. Усе це потребує від педагога не лише професійної підготовки, а й внутрішнього натхнення, зацікавленості, відкритості до нового. Важливим є також вміння вихователя адаптувати музичні твори до вікових особливостей дітей, створити умови для прояву їхньої самостійності, фантазії, емоційного вираження.

Педагог, який володіє високим рівнем творчої активності, здатен не лише передавати знання, а й надихати, мотивувати, пробуджувати в дитині естетичне сприйняття навколишнього світу. Його діяльність ґрунтується на глибокому розумінні психологічних особливостей дошкільника, на доборі відповідних засобів впливу, на любові до дітей та мистецтва. У контексті воєнного стану, коли діти часто перебувають у стані емоційної

нестабільності, роль такого педагога ще більш зростає, адже музика, пісня, творче слово здатні дарувати спокій, радість, надію.

Аналіз педагогічної практики вихователів і наукових джерел дозволяє виявити певну суперечність між необхідністю реалізації музично-педагогічної творчості в освітньому процесі та недостатнім рівнем підготовки педагогів у цій сфері, особливо на етапі післядипломної освіти.

Вивчення наукової літератури засвідчує, що поняття «творча активність» у педагогіці інтерпретується як здатність до генерування нових ідей, створення оригінальних рішень, прояву індивідуальності в умовах професійної діяльності. У контексті музичної освіти цей термін наповнюється художньо-образним змістом, що вимагає від вихователя особливого типу мислення, емоційності, естетичної чутливості.

Науковці Н. Гуралюк, Л. Масол, І. Коваленко підкреслюють, що музично-педагогічна творчість є складним феноменом, що інтегрує дидактичні та художні компоненти. Такий підхід сприяє формуванню у вихователя здатності до музичного самовираження, використання пісенного, слухового й рухового досвіду в освітньому процесі.

Музичність педагога, як зазначають Т. Гуменюк та О. Щербан, охоплює не лише наявність мелодійного, гармонійного та ритмічного слуху, а й емоційне реагування, чуття форми, здатність до імпровізації та інтерпретації. Вона є основою для організації емоційно насиченої музичної діяльності з дітьми, що сприяє їхньому духовному збагаченню та формуванню естетичних смаків.

Отже, творча активність вихователя у сфері музично-педагогічної діяльності – це інтегральна якість, що поєднує професійні знання, художній досвід, педагогічну майстерність та індивідуальність. Така діяльність сприяє формуванню естетичних смаків, духовному збагаченню дітей, що відповідає завданням сучасної дошкільної освіти.

Узагальнюючи, можна стверджувати, що музично-педагогічна творчість є не лише засобом самореалізації вихователя, а й потужним чинником впливу на формування емоційно-естетичної сфери дитини, її духовного світу, національної самосвідомості та культурної ідентичності.

Список використаних джерел

1. Гуменюк Т. І. Творчість у педагогічній діяльності: естетичний аспект. Чернівці: Рута, 2022.
2. Гуралюк Н. М. Музична освіта у дошкільному навчальному закладі: теорія і практика. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2018.
3. Коваленко І. І. Розвиток музичних здібностей дітей дошкільного віку. Харків: Основа, 2019.
4. Масол Л. М. Теорія та методика естетичного виховання дошкільників. Київ: Світич, 2021.
5. Щербан О. І. Мистецтво і дитина: методика музичного виховання у ЗДО. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2020.

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ В ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ

Шакотько Віктор Васильович,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри технологічної та
професійної освіти Глухівського
національного педагогічного
університету імені Олександра Довженка

Ключові слова: підготовка вчителя, штучний інтелект.

Проблеми пов'язані з використанням штучного інтелекту почали підніматися в науково-фантастичній літературі як наслідок інтенсивного розвитку науки і техніки в перші десятиліття ХХ століття.

Чеський письменник Карел Чапек в 1920 році написав п'єсу Р.У.Р. (Россумові універсальні роботи), у якій вперше увів термін робот для позначення штучно створених робітників.

Визначний хірург-кардіолог академік М.М.Амосов також зацікавився цією проблемою і в рамках досліджень відділу біокібернетики Інституту кібернетики Академії наук України проєктував робота, розробляв моделі його дій на основі теорії штучного інтелекту. Результати своїх досліджень М. М. Амосов узагальнив в книзі «Алгоритми розуму».

Наукові дискусії з проблем створення штучного інтелекту (ШІ) ведуться доволі давно. Ще з тих часів, коли про персональні комп'ютери ніхто не чув. Як зазначає Ерл Б. Гант (Earl B. Hunt) вже в 1968 році для комп'ютерних спеціальностей в університетах США були затверджені рекомендації з вивчення дисципліни Штучний інтелект [3].

Дисципліна *Штучний інтелект* включала такі теми:

- доведення теорем;
- теорія ігор;
- розв'язування задач;
- розв'язування задач;
- теорія прийняття рішень;
- адаптивне програмування;
- створення музичних творів комп'ютером;
- навчання в мережі;
- опрацювання даних поданих природною мовою та ін.

Як показав час ці напрямки розвинулись і доповнились багатьма іншими.

Вчителі можуть активно використовувати сервіси штучного інтелекту для різних навчальних потреб. Як показує наше опитування найбільш активно сервіси штучного інтелекту вчителі використовують під час підготовки матеріалів до уроку: Створення завдань для моніторингу/контролю навчальних досягнень учнів (66,7% опитаних); Індивідуалізація навчання (38,6%); Планування уроків (31,6%) (рис. 1).

Якщо ви використовуєте сервіси ШІ, то вкажіть з якою метою

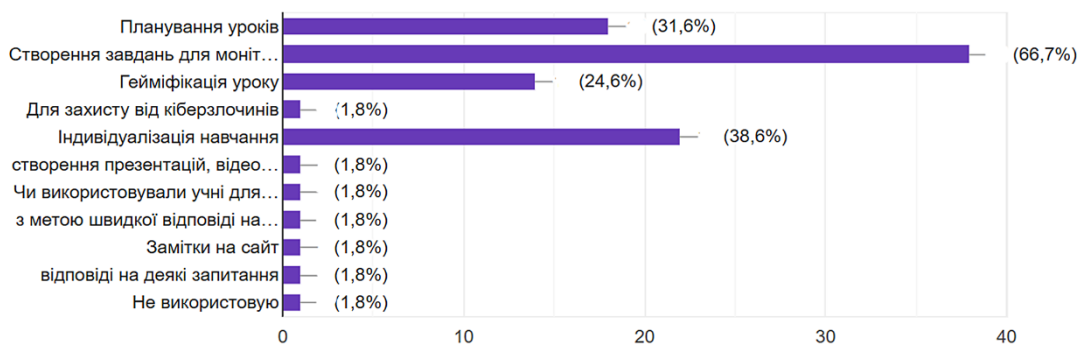

Рис. 1. Результати відповіді на питання анкети «Якщо ви використовуєте сервіси ШІ, то вкажіть з якою метою»

З метою моделювання підготовки завдань для групової та індивідуальної роботи учнів на уроці з використанням сервісів ШІ нами було обрано кілька завдань з підручників початкової школи. Ось завдання на групування об'єктів за значенням певної властивості з підручника математики 3-го класу (рис. 2) [2].

3. Обведи об'єкти, які належать до однієї групи.

Рис. 2. Завдання з підручника математики

Створити подібний малюнок-завдання було запропоновано трьом різним сервісам штучного інтелекту. Результати генерації ними зображень за завданням «Create an image of 4 flowers, 5 mushrooms, 2 trees, 3 snails and 5 strawberries on a white background.» подано на рис. 3-5.

Рис. 3. Gemini

Рис. 4. Copilot

Рис. 5. ChatGPT

Наведені приклади дають змогу підтвердити гіпотезу щодо можливості ефективного використання генеративних сервісів для підготовки різноманітних матеріалів, які можуть використовуватись в якості індивідуальних завдань (в електронному чи друкованому вигляді), для спільної роботи з використанням віртуальної (наприклад, Padlet) або стаціонарної мультимедійної дощок тощо.

Цікавими для майбутніх вчителів можуть бути Методичні рекомендації з запровадження та використання технологій штучного інтелекту в закладах загальної середньої освіти. Проєкт цих рекомендацій розроблено робочою групою за сприянням Міністерства освіти і науки та Міністерства цифрової трансформації [1].

Замість боротьби з впровадженням ШІ в освіту, необхідно навчати педагогів та учнів ефективно використовувати його інструменти, а також націлити розробників на застосування ШІ для діагностики навчальних досягнень та автоматизації побудови індивідуальних траєкторій навчання.

Список використаних джерел

1. Інструктивно-методичні рекомендації щодо запровадження та використання технологій штучного інтелекту в закладах загальної середньої освіти (Проєкт). 2024. <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/news/2024/05/21/Instruktyvno.metodychni.rekomendatsiyi.shchodo.SHI.v.ZZSO-22.05.2024.pdf> (дата звернення: 01.05.2025).
2. Листопад Наталія. Математика. Навчальний посібник для 1 класу закладів заг. середн. освіти (у 3-х частинах). Ч. 1. Київ : Опіон, 2023. С. 6
3. Earl Hunt. Human Intelligence. Cambridge University Press. New York. 2011 532 p.

Електронне видання

**ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ,
ПЕДАГОГІЧНИХ ТА НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ**

**«НАУКОВА КОЛЕКЦІЯ НАВЧАЛЬНО-НАУКОВОГО
ІНСТИТУТУ ГЛУХІВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО
ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ ОЛЕКСАНДРА ДОВЖЕНКА»**

(за матеріалами *III Всеукраїнської науково-практичної конференції*
**«Початкова освіта в парадигмі
Нової української школи: виклики часу»**)

ВИПУСК 3

Частина 3 (науково-педагогічні працівники ЗВО та ЗФПО)

Підп. до розповсюдження 28.05.2025.
Формат 60x84/8. Умов. друк. арк. 18,94. Зам. №3525
Облік.-вид. арк. 6,41. Папір офсетний. Гарнітура Таймс.
Видавництво Глухівського національного педагогічного
університету імені Олександра Довженка
41400, м. Глухів, Сумська обл., вул. Київська, 24
тел/факс (05444) 2-33-06.

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи СМв №046 від 16 червня 2014 року